

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Інтернет-
підтримка

10
КЛАС

В. В. Паращич, Г. Є. Фефілова, М. В. Коновалова

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Рівень стандарту

СЛОВНИЧОК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ

(А — П)

Верлібр, або вільний вірш (від фр. *vers* — вірш і *libre* — вільний), — це вірш, у рядках якого відсутнє рівномірне чергування наголошених та ненаголошених складів. Ритмічність вільного вірша може бути підкреслено й римою, однак існує багато творів цього типу, де рядки не римуються. Видатним майстром верлібру був В. Вітмен (США).

Декаданс (від фр. *decadence* — занепад) — загальна назва явищ європейської культури другої половини ХІХ — початку ХХ ст., позначених настроями смутку, безнадії, тенденціями індивідуалізму, спричинених кризою суспільної та індивідуальної свідомості, розгубленості багатьох митців перед гострими життєвими суперечностями, що постали в тогочасному суспільстві. Письменники-декаденти: О. Уайльд, П. Верлен, Ш. Бодлер, А. Рембо, М. Метерлінк.

Екзистенціалізм (від латин. *existentia* — існування) — напрям у філософії та літературі ХХ ст., що досліджує людину як унікальну духовну істоту, здатну до самостійного обрання власної долі. Екзистенціалізм сповідувала значна частина філософів та письменників ХХ ст., зокрема французи А. Камю, Ж.-П. Сартр, англійці В. Голдінг, А. Мердок, німці Г. Е. Носсак, А. Дьоблін, американці Н. Мейлер, Дж. Болдуїн, італієць Д. Буццаті, японець Кобо Абе.

Естетизм (у перекладі з грец. — *почуттєвий, здатний відчувати*) — тенденція в англійській літературі, яка сформувалась наприкінці ХІХ ст. під впливом ідей Джона Рьоскіна (вічна за своїм значенням формула: зв'язок краси й правди, краси й добра, краси й справедливості) та Волтера Пейтера («Естетичний дослідник розглядає всі предмети, із якими йому доводиться мати справу, усі твори мистецтва, усі гарні форми природи й людського життя як сили та явища, здатні породжувати приємні відчуття»). Найбільш яскравим представником естетизму був Оскар Уайльд, який свої погляди на мистецтво виклав у статтях і в передмові до роману «Портрет Доріана Ґрея».

Імпресіонізм (від фр. *impression* — враження) — течія в мистецтві (живописі, літературі, скульптурі, музиці) другої половини ХІХ — початку ХХ ст. У літературі головними ознаками імпресіонізму були психологізм у змалюванні персонажів, прагнення відтворити зміни в настрої та життєві враження, ритмічна організація прози, увага до кольорів і звуків. Ознаки імпресіонізму притаманні творчості Гі де Мопассана, Оскара Уайльда.

Індивідуальний стиль письменника — ідейно-художня своєрідність творчості письменника, ознаки його творчої індивідуальності, зумовлені життєвим досвідом, світоглядом, загальною культурою, характером, уподобаннями, орієнтуванням на певні літературні напрями; неповторні особливості конкретного письменника.

Інтелектуальна проза — прозові твори, у яких виявляється схильність персонажів, оповідача, ліричного героя до розумового самоаналізу, до абстрактного мислення. Найтиповішими жанрами інтелектуальної прози є притчі, філософські романи. Яскравим зразком такої літератури став роман О. Уайльда «Портрет Доріана Ґрея».

Модернізм (від фр. *moderne* — новітній, сучасний) — сукупність літературних напрямів і течій, які сформувалися на початку ХХ ст. й яким притаманні нова суб'єктивно-індивідуалістська концепція людини та пов'язане з цим протиставлення нових виражальних і зображальних засобів класичним нормам мистецтва ХІХ ст.

Неоромантизм — стильова течія модернізму, що виникла в українській літературі на початку ХХ ст., поійменована Лесею Українкою «новоромантизмом». Визначальною ознакою неоромантизму виявилася конструктивна спроба подолати протистояння конфліктно нездоланих опозицій, завдяки могутній силі волі зробити сподіване, можливе — дійсним.

Парадокс (від грец. *paradoxes* — несподіваний, дивний) — незвичне твердження, що не відповідає усталеним поглядам, часом ніби суперечить здоровому глузду, а насправді може мати глибокий смисл, спонукати до роздумів. Парадоксальність властива багатьом творам мистецтва різноманітних жанрів. Парадоксальними є чимало афоризмів відомих мислителів, письменників: В. Шоу, Дж. О. Уайльда, С. Єжи Леца.

Переклад — відтворення літературного твору іншою мовою з якомога повнішим збереженням його мистецьких якостей. Повноцінний мистецький переклад передбачає знання мови першотвору та здійснюється переважно з тексту оригіналу, що дає можливість перекладачеві точно передати зміст, відтворити відтінки стилю, полісемію слова, нюанси звукопису.

Постмодернізм — світоглядно-мистецький напрям, якому в останні десятиліття ХХ ст. поступився місцем модернізм. Цей напрям — продукт постіндустріальної доби: доби розпаду цілісного погляду на світ, руйнування систем — світоглядно-філософських, економічних, політичних.

В. В. Паращич, Г. Є. Фефілова, М. В. Коновалова

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

Рівень стандарту

**Підручник для 10 класу
закладів загальної середньої освіти**

**10
КЛАС**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Харків
Видавництво «Ранок»
2018

УДК 82(100)(075.3)
П18

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України
(наказ Міністерства освіти і науки України від 31.05.2018 № 551)

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Паращич В. В.

П18 Зарубіжна література (рівень стандарту) : підруч. для
10 кл. закл. загал. серед. освіти. / В. В. Паращич, Г. Є. Фе-
філова, М. В. Коновалова. — Харків : Вид-во «Ранок»,
2018. — 160 с. : іл.

ISBN 978-617-09-4330-9.

УДК 82(100)(075.3)

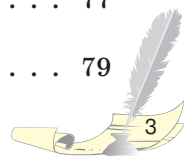
Інтернет-підтримка
Електронні матеріали
до підручника розміщено на сайті
interactive.ranok.com.ua

ISBN 978-617-09-4330-9

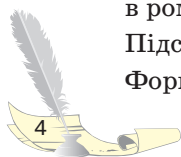
© Паращич В. В., Фефілова Г. Є., Коновалова М. В., 2018
© ТОВ Видавництво «Ранок», 2018

ЗМІСТ

Передмова	6
Вступ. Оригінальна і перекладна література в сучасному світі	8
Значення художньої літератури для людини й людства ХХІ століття	8
Оригінал і переклад: дві форми існування літературного твору	10
Подорож перша. Золоті сторінки далеких епох.	15
Гомер — легендарний засновник європейської літератури, автор епічних поем «Іліада» та «Одіссея»	17
Доба Відродження. Специфіка італійського Відродження, його етапи, представники	27
Данте Аліґ'єрі — останній поет Середньовіччя, перший поет Відродження	31
Англійське Відродження: характерні ознаки культури і літератури. Вільям Шекспір — геній англійського Ренесансу	35
Гамлет — європейський інтелігент, індивідуаліст, носій ренесансних ідеалів	43
Формуємо предметні та ключові компетентності	46
Підсумуємо знання з теми	47
Подорож друга. Проза й поезія пізнього романтизму та переходу до реалізму ХІХ століття	49
Особливості літератури романтизму та внесок у її розвиток Е. Т. А. Гофмана	49
Протистояння митця та філістера — основний конфлікт повісті Е. Т. А. Гофмана «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер»	55
Поезія «чистого мистецтва»: представники, теми, образний світ	61
Особливості поетичного світу А. А. Фета	61
Ф. І. Тютчев. Єдність світу і філософія природи в ліриці	64
Особливості розвитку романтизму в американській літературі. Місце Волта Вітмена в літературному процесі США	67
Формуємо предметні та ключові компетентності	74
Підсумуємо знання з теми	75
Подорож третя. Роман ХІХ століття	77
ХІХ століття — Золота доба літератури	77
Роман як жанр літератури, його формування й провідні ознаки. Французький роман та творчість Стендаля	79

Стендаль (Марі-Анрі Бейль). Творчий шлях письменника, його внесок у скарбницю психологічної прози XIX століття. «Червоне і чорне»: поєднання соціально-політичного й психологічного аспектів у романі	81
Конфлікт молодого людини та суспільства в романі «Червоне і чорне»	87
Оскар Уайльд — представник раннього англійського модернізму. «Портрет Доріана Грея»: історія створення, жанрова й стильова своєрідність	91
Проблема краси й моралі в романі «Портрет Доріана Грея». Система образів. Символіка роману	98
Еволюція головного героя. Роль фантастики у творі. Традиції і новаторство О. Уайльда в жанрі роману	100
Підсумуємо знання з теми	106
Формуємо предметні та ключові компетентності	108
Подорож четверта. Перехід до модернізму.	
Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці	110
Модернізм як літературно-мистецький напрям кінця XIX — початку XX століття	116
Шарль Бодлер — пізній романтик і зачинатель модернізму	118
Поль Верлен — король символізму	125
Своєрідність творчого розвитку Артюра Рембо	131
Підсумуємо знання з теми	136
Формуємо предметні та ключові компетентності	137
Подорож п'ята. Зміни в драматургії на межі XIX–XX ст.	
Особливості «нової драми»	139
М. Метерлінк як теоретик і практик «нової драми». «Синій птах» — світла лірична феєрія про вищі цінності людського буття	141
Формуємо предметні та ключові компетентності	148
Подорож шоста. Сучасна література в юнацькому читанні	
Паоло Коельйо як представник постмодернізму: особливості творчого методу та індивідуального стилю	151
Доля і призначення людини в романі Паоло Коельйо «Алхімік»	153
Підсумуємо знання з теми	158
Формуємо предметні та ключові компетентності	159

Види мистецтва

Традиційно види мистецтва
поділяють за способом утілення
художнього образу та за формою
чуттєвого сприймання

За способом утілення
художнього образу

Просторові
мистецтва

Часові
мистецтва

Просторово-часові
мистецтва

За формою чуттєвого
сприймання

Слухові

Література
Музика

Зорові

Живопис
Графіка
Архітектура
Скульптура

Зорово-слухові

Театр
Кіно

ПЕРЕДМОВА

Юні друзі!

У попередні роки ви прочитали чимало прекрасних творів зарубіжних письменників, стали мудрішими й духовно багатшими, осягаючи своєрідність різних родів і жанрів, особливості індивідуального стилю письменників різних країн.

Цього навчального року ми продовжимо віртуальну подорож у просторі й часі, потрапимо до дивовижного світу Книги, відвідаємо Давню Грецію, Францію, Англію, Італію, Німеччину, США та багато інших країн. Не зрушуючи з місця, здійснимо навколосвітню подорож і знайдемо нових друзів та зустрінемося з давніми приятелями.

Скарбниця світової літератури розкриє перед вами неосяжний світ людських взаємин, допоможе збагнути вічні людські цінності та збагатитися духовно.

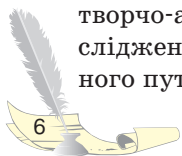
Читати вдумливо й творчо вам допоможуть різноманітні завдання та рубрики підручника.

Система запитань і завдань до кожної теми має три рівні.

Перший рівень містить запитання за текстом прочитаного твору та має на меті перевірити глибину засвоєння вами його змісту.

Завдання другого рівня — рубрика «Проаналізуйте!» — дещо складніші, адже вимагають від вас аналітичного мислення. Відповідаючи на ці запитання, ви характеризуватимете образи, висловлюватимете свої думки щодо прочитаного, розмірковуватимете над порушеними автором проблемами, зіставлятимете твір із сучасністю та висловлюватимете свої читацькі вподобання.

Третій рівень — рубрика «Створіть!» — передбачає роботу над завданнями творчо-аналітичного характеру: порівняння двох редакцій одного твору, дослідження історичної долі жанру, складання альманаху-збірника, ілюстрованого путівника тощо.

Могутність, мудрість і краса літератури відкриваються в усьому безмежжі перед людиною освіченою й допитливою, тому кожна із шести подорожей підручника починається біографічною довідкою про епоху, письменника, його батьківщину, анотацією твору, який ви вивчатимете.

Нині суспільство потребує людей, які не тільки знають і вміють виконувати певні операції, а й особистостей, що є компетентними, ініціативними, креативними, здатними працювати в команді, прогнозувати й досягати своєї мети.

Сподіваємося, що ця книжка стане вашим надійним помічником у вивченні зарубіжної літератури та допоможе підвищити рівень ключових компетентностей, адекватно оцінити навчальні досягнення, спроектувати програму подальшої самоосвіти.

Тож, працюючи з підручником, розмірковуюйте, обговорюйте, сперечайтесь, зіставляйте та перевіряйте власні оцінки, пізнавайте себе та навколишній світ. Читайте, адже читання справжніх творів мистецтва ошляхетнює нас, сповнює наші душі й серця вірою в добро, світло, мир і справедливість.

Бажаємо вам успіхів!

Автори

Умовні позначки

- — теорія літератури
- — Україна і світ
- — літературний ринг
- — світ літератури в цікавих фактах
- — література й інші види мистецтва
- — ваша книжкова полиця
- — онлайн-бібліотека

ВСТУП

ОРИГІНАЛЬНА І ПЕРЕКЛАДНА ЛІТЕРАТУРА В СУЧАСНОМУ СВІТІ

Значення художньої літератури для людини й людства XXI століття

1. Чому впродовж століть люди звертаються до книг як до свічада життя та джерела досвіду?
2. Які твори художньої літератури, на ваш погляд, є популярними й актуальними для людини XXI століття?

Початок нового тисячоліття позначено інтенсивним науково-технічним прогресом, потужним розвитком ЗМІ й особливо телебачення, які справляють значний вплив на духовне, емоційне, інтелектуальне життя людей. За цих умов роль і значення літератури помітно змінюються, а письменники, навіть найавторитетніші, перестають бути «володарями дум».

Чому сьогодні популярні тривимірні фільми? Тому що вони створюють у глядачів ефект співпереживання, ефект безпосередньої присутності, долучення до історії. Такий самий об'ємний 3D-ефект має створити й художня література.

Майстерний письменник повинен грати на читацькому сприйнятті тексту та стимулювати уяву для того, щоб за допомогою фантазії читачі самі вибудовували ті сцени, які він змалював у тексті, самі «розфарбовували його малюнок». Ця спільна творчість є ключем до того, аби змусити читача

по-справжньому переживати те, що написано у книзі. Візуальні мистецтва не стимулюють уваги читача так, як це робить книга: вони подають уже готову картинку, там немає співтворчості, і цим книга вигідно відрізняється від кіно чи телебачення, це її особливість у боротьбі за увагу людини XXI століття.

Художня література — це безмежний світ, у якому постає безліч проблем для розв'язання. Цей світ має багато призначень. Знання літератури є важливою ознакою освіченої, культурної, інтелігентної людини. Водночас художні твори містять своєрідну шкалу духовних і моральних цінностей, накопичених людством упродовж тисячоліть, знайомлять нас із життям, побутом, звичаями, світоглядом і культурою різних народів. Зрештою, читанням просто насолоджуються. Ось як багато може Книга!

Художня книга й високе письменницьке слово залишатимуться супутниками також наступних поколінь.

Саме тому мета та завдання курсу «Зарубіжна література» полягає не тільки в тому, щоб пізнавати життя та знайомитися з новими героями і країнами, а й виховувати себе естетично, формувати свою особистість.

Сучасна журналістка, письменниця і блогерка Енні Мюллер написала справжню сповідь про те, навіщо потрібно читати.

Світ літератури в цікавих фактах

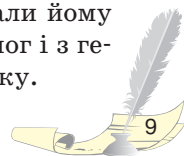
Яка книга у світі найцікавіша?

Немає двох людей, які відповіли б на це питання однаково. Так, згідно з одним із численних опитувань, звання найцікавішої книги здобув новітній бестселер британської письменниці Е. Л. Джеймс — трилогія «П'ятдесят відтінків сірого», «На п'ятдесят відтінків темніше» і «П'ятдесят відтінків свободи». Ще б пак, у рік видання першої частини, 2012-го, лише за три місяці було продано 15 мільйонів примірників! А між тим справжніх поціновувачів літератури книга не вразила.

За іронією долі, у Книзі рекордів Гіннеса перше місце за продажами посідає... Книга рекордів Гіннеса! Її перекладено 52 мовами світу, а обсяг продажів сягає близько півмільярда.

Наступною йде, хоча й зі значним відривом, книга з англійської класики — історичний роман Чарльза Діккенса «Повість про два міста». Від часу його видання в середині XIX століття продано, за приблизними підрахунками, не менше ніж 200 мільйонів примірників.

1. Чи згодні ви з твердженням аргентинського письменника Хорхе Луїса Борхеса про те, що «книга — не просто словесний пристрій або набір таких пристроїв; книга — це діалог, зав'язаний з читачем, інтонація, надана його голосу, і низка мінливих і незламних образів, що запали йому в пам'ять. Цьому діалогові немає кінця...»? Розкажіть, який діалог і з героями яких книг ви хотіли б провести наступного навчального року.

2. Поясніть, як ви розумієте слова німецького письменника Германа Гессе: «Кожному правдивому читачеві нескінченно величезний світ книг відкривається по-іншому, кожен у ньому шукає і знаходить себе самого».

Оригінал і переклад: дві форми існування літературного твору

*Читати поганий переклад доброго твору —
все одно, що насолоджуватися прекрасними
краєвидами, заваленими купами сміття.*

К. Ботанова

1. Які цінності, на ваш погляд, можна вважати загальнолюдськими? Наведіть приклади їх прояву в творах художньої літератури.
2. Про що свідчить відображення в літературі минулого й сьогодення?
3. Поміркуйте: що важливіше в житті сучасної людини — книги чи комп'ютер? Свої думки обґрунтуйте.

Зарубіжна література напрочуд різноманітна та багатогранна. Кожен твір має ознаки певної національної культури. На уроках української літератури ви читаете твори українських авторів, працюєте з *оригіналом* — текстом, створеним тією мовою, якою володіє і яку обрав автор. Знайомство із зарубіжною (світовою) літературою — процес особливий, адже її вивчають як *перекладну*: ми сприймаємо твори зарубіжних письменників опосередковано, через перекладачів, а оригінальний текст можемо зрозуміти лише за умови знання мови.

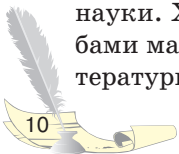

Оригінал (від латин. *первісний, природний*) — це 1) художній твір, з якого здійснюється переклад; 2) текст, створений мовою, якою володіє і яку обрав автор.

Переклад — 1) передавання змісту усного висловлювання чи письмового тексту засобами іншої мови; 2) текст, відтворений засобами іншої мови зі збереженням єдності змісту і форми.

Художній переклад — це відтворення засобами рідної мови особливостей чужоземного літературного тексту в нерозривній діалектичній єдності його змісту і форми. Це один із найвагоміших виявів міжлітературної взаємодії.

Інтерпретація — 1) тлумачення літературного твору, своєрідне розуміння та розкриття його змісту і форми; 2) переоформлення художнього змісту твору через його виклад мовою інших видів мистецтва або мовою науки. Художній літературний твір можна інтерпретувати художніми засобами малярства, графіки, театру, кіно, музики тощо, а також науки — у літературній критиці та літературознавстві.

Ідіостиль (індивідуальний стиль) — система змістовних і формальних лінгвістичних характеристик, властивих творам певного автора, яка робить унікальним утілений у цих творах авторський спосіб мовного вираження. Індивідуальні особливості стилю письменника практично неможливо з'ясувати без більш-менш широких зіставлень: 1) з літературною мовою його часу як нормою, на тлі якої виявляються специфічні ознаки своєрідності, що певною мірою відхиляються від неї; 2) з індивідуальними стилями інших письменників — сучасників чи попередників. Жодне серйозне дослідження стилю письменника без цих зіставлень не обходиться.

Традиційно вважали, що основна функція перекладу — інформативна, оскільки теорія художнього перекладу не виходила за межі національно-літературного процесу або розуміла його надто однобічно. Але нині переклад виконує дві основні функції: *інформативну* і *творчу*.

Перекладна література як важливий складник вітчизняної культури й чинник формування української нації

Про важливість перекладної літератури в сучасному житті говорити немає потреби: ґрунтовні переклади світової літератури не встигають припасти пилем на книжкових полицях крамниць або бібліотек.

Уплив перекладної літератури на світовідчуття народів є загально-визнаним. Переклади збагачують скарбницю світової літератури. За допомогою перекладної літератури відбувається діалог культур. Для того щоб здійснити якісний переклад, перекладачеві необхідно добре знати не лише іноземну мову з її діалектами та всіма лексичними, фразеологічними засобами, а й особливості світогляду, менталітет, звичаї, традиції цього народу, а також уміти влучно передати їх засобами рідної мови. Перекладач має знайти в рідній мові відповідники, що якнайкраще відбиватимуть думку, закладену автором оригінального тексту.

Зрештою, переклад суттєво збагачує самого перекладача. Наприклад, французький романтик Ж. де Нерваль не написав би своїх сонетів, якби не пройшов як перекладач школи Г. Гейне. Школу Гейне пройшли і наші Леся Українка та В. І. Самійленко.

Без історії українського художнього перекладу немає історії української культури, а отже, історії української нації. Як слушно зазначав один із найобдарованіших українських перекладачів ХІХ ст. М. П. Старицький у «Заспіві» до власного перекладу романтичної поеми Дж. Г. Н. Байрона «Мазепа»:

...Британця пісню голосну
Я переклав на рідну мову,
Щоб неокриленому Слову
Добути силу чарівну.

Саме ця наскрізна ідея — служити рідному народові — поєднує різноманітні українські переклади: і творів давніх греків, і середньовічних вагантів, і письменників Відродження, і авторів XIX та XX століть.

Українська перекладацька традиція багатовакова.

Ознайомлювати вітчизняного читача зі світовими шедеврами розпочали такі видатні діячі української культури XIX ст., як П. О. Куліш, І. Я. Франко, М. П. Драгоманов, М. П. Старицький, П. А. Грабовський, Леся Українка, Б. Д. Грінченко.

Оригінал та переклад

ДВІ ФОРМИ ІСНУВАННЯ ХУДОЖНЬОГО ТВОРУ У СВІТОВІЙ ЛІТЕРАТУРІ

Іван Франко

видатний український письменник, поет, публіцист, перекладач, учений, громадський і політичний діяч

Леся Українка

українська письменниця, перекладачка, культурна діячка. Писала у жанрах поезії, лірики, епосу, драми, прози, публіцистики

Олександр Олесь

український письменник, поет, драматург, представник символізму

Письменники-англійці

В. Шекспір

Дж. Г. Н. Байрон

Г. В. Лонгфелло

Основні вимоги до перекладу художньої літератури

Перекладач зобов'язаний цілком донести до читача всі думки, висловлені автором.

Перекладач не має бути багатослівним: думки слід викладати максимально стисло й лаконічно.

Думку має бути викладено просто та зрозуміло.

Переклад повинен повністю відповідати загальноприйнятим нормам літературної мови.

Точність

Стислість

Ясність

Літературність

Під час художнього перекладу постійно відбувається боротьба суперечностей між:

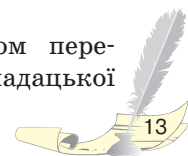

Особливого значення творча спадщина вітчизняної перекладацької школи набуває і в культурному житті сучасної України. Нині художній переклад сприймають як потужний засіб міжкультурної взаємодії, яка є неодмінною умовою національної самоідентифікації особистості й чинником мирного спілкування народів.

Наукою доведено, що перекладна література:

- є джерелом збагачення української культури;
- сприяє самопізнанню особистості, усвідомленню своєрідності властивих її етнічній спільноті елементів;
- удосконалює власне мовлення читача;
- формує культуру спілкування різних етносів у межах держави;
- відкриває широкі можливості для виховання особистості, обізнаної з культурою народів світу, зацікавленої в збереженні її розмаїття, миролюбно налаштованої до всіх націй;
- дає уявлення про український художній переклад як важливий націєтворний чинник;
- веде діалог культур.

Українська школа перекладознавства znana завдяки багатьом перекладачам-віртуозам, які завжди залишатимуться взірцем перекладацької

майстерності, а також тих сподвижників, хто наприкінці минулого, ХХ, століття і зараз, у перші десятиріччя нового ХХІ, відкриває для українського читача кращі набутки світової літератури національною мовою, а для іноземного люду — українське художнє слово.

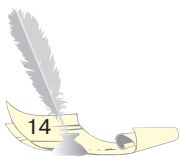
1. Поміркуйте: чому художній твір — носій загальнолюдських цінностей?
2. Що таке *оригінал*, *переклад*, *художній переклад*?
3. Чим оригінал відрізняється від перекладу?
4. У чому, на вашу думку, полягає відмінність предмета «Зарубіжна література» від предмета «Українська література»?
5. Поміркуйте: чи залишається незмінним зміст творів, які нам пропонують перекладачі?
6. Назвіть українських майстрів художнього перекладу.

Як порівнювати оригінал і переклад

- Визначте художні особливості оригіналу. З'ясуйте, які елементи в ньому відіграють найважливішу роль.
- Простежте, до яких змін удається перекладач (звертайте увагу на пропуски, заміни, нові елементи в перекладі).
- Поміркуйте, чим можна пояснити зміни в тексті перекладу.
- З'ясуйте характер втрат (основні чи другорядні елементи твору). Зробіть висновок про близькість перекладу до оригіналу.

Створіть!

1. Гру за сюжетом книги, яку ви прочитали на уроках зарубіжної літератури у 9-му класі. Скористайтеся сервісом <https://scratch.mit.edu/> або програмою, яку ви застосуєте на уроках інформатики.
2. Презентацію, дослідивши вплив сучасної літератури на формування морально-естетичних, ідейно-світоглядних і громадянських позицій людини.

ПОДОРОЖ ПЕРША ЗОЛОТІ СТОРІНКИ ДАЛЕКИХ ЕПОХ

Усе, що існує у світі, завжди має витоки.

Європейська література бере свій початок з дивовижної та неповторної культури античного періоду.

І література, і мистецтво, і філософія античного світу стали вихідною точкою в розвитку всієї подальшої культури, адже вони вперше по-справжньому відкрили й оспівали людину, зробили ставлення до неї мірилом усіх речей, пізнали її як прекрасний і довершений феномен природи. Тому античну літературу небезпідставно називають колискою літератури європейської.

Із безмірно багатой греко-римської літератури лишилися тільки нужденні відламки і шматочки, але вони мали силу оновити європейську людність. Вони й досі не перестали запліднювати нашого духу і творять натхненну основу нашої цивілізації.

І. Я. Франко

*Дивних багато в світі див,
Найдивніше з них — людина.
Софокл*

1. Які періоди світової літератури вам відомі?
2. Як ви розумієте поняття *античність*? Назвіть хронологічні межі цього періоду.
3. Про яку особливість античної літератури свідчить вислів Софокла?
4. У чому полягає вплив античної культури на розвиток європейської літератури?

Інтерактивна вправа

- Розгляньте інфографіку на с. 16. Складіть візитівку доби античності. Визначте основні риси цієї історико-культурної доби.
- Схарактеризуйте розвиток літератури за доби античності.

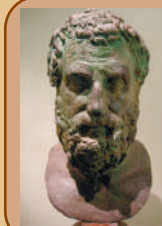
Античність

УЗАГАЛЬНЕНА НАЗВА ІСТОРИКО-КУЛЬТУРНОЇ ДОБИ, ДВОХ НАРОДІВ СЕРЕДЗЕМНОМОР'Я — ДАВНІХ ГРЕКІВ ТА ДАВНІХ РИМЛЯН. ДЛЯ АНТИЧНОЇ ЛІТЕРАТУРИ ХАРАКТЕРНІ:

- МІФОЛОГІЗМ ТЕМАТИКИ;
- ТРАДИЦІОНАЛІЗМ РОЗРОБКИ;
- ПОЕТИЧНА ФОРМА

I тис. до н. е.

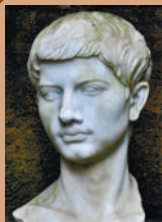
Есхіл (523–456 рр. до н. е.) — давньогрецький трагик, автор класичної трагедії, перший із трьох видатних афінських трагиків V ст. до н. е. поряд із Софоклом та Еврипідом; зробив надзвичайно важливий внесок у розвиток драми

Плутарх (≈ 46–120/125 рр. н. е.) — давньогрецький письменник, історик і філософ-мораліст. Автор знаменитих «Порівняльних життєписів» і низки філософських творів, творець жанру біографії

Цицерон (106–43 рр. до н. е.) — давньоримський політичний діяч, видатний оратор, філософ та літератор. Один із зачинателів римської розповідної прози

Вергілій (70–19 рр. до н. е.) — найвидатніший поет Давнього Риму й один із найвизначніших поетів античної літератури, автор епосу «Енеїда», що оспівує легендарне походження римського народу

1184 р. до н. е.

падіння Трої

753 р. до н. е.

засновано Рим

443 р. до н. е.

заснування загальногрецької колонії Турії на півдні Італії

362 р. до н. е.

битва спартанців з фіванцями при Мантінеї

455 р. н. е.

племена вандалів захопили Рим

V ст. н. е.

Інтерактивна вправа

- Що ви знаєте про Гомера?
- Яким темам присвячена його поема «Іліада»?
- Чому весь світ захоплюється давньогрецьким епосом?

Провідні ознаки античної літератури

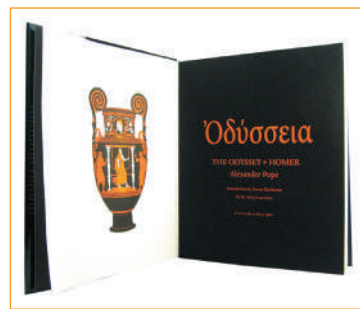
- **Змістовність:** широке охоплення дійсності, зображення людини в розмаїтті її життєвих проявів.
- **Життєвість відтворення:** література античного суспільства лише за часів його занепаду була відірваною від життя.
- **Політична актуальність:** роздуми над актуальними політичними проблемами, активне втручання літератури в політику.
- **Пам'ятки античної літератури** тривалий час визнавали зразками художньої творчості, а порівняння письменників із античними вважали найвищою похвалою (так, *малоросійською Сапфо* називали Марусю Чурай).

Гомер — легендарний засновник європейської літератури, автор епічних поем «Іліада» та «Одіссея»

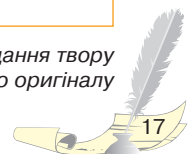
Минули тисячоліття відтоді, коли прихильна муза повідала Гомерові про мандри хитромудрого Одіссея, безліч держав з'являлося та йшло в небуття, багато героїв народжувалося та здійснювало подвиги, гідні пісень і легенд. Однак Одісей залишається одним із найвідоміших і найпопулярніших персонажів світової культури.

Образ «бувалого мужа», який «всяких людей... міста їх і звичаї бачив», притягує читачів знову і знову. Ніхто достеменно не знає, чим так зачаровує історія подорожей Одіссея, який після падіння Трої, рятуючись від гніву богів і здолавши безліч випробувань, знайшов дорогу до рідного острова Ітака. Може, справа у тому, що будь-якому читачеві зрозумілими є спонуки різноманітних людських учинків та помилок на кожному кроці?..

Звісно, скептики заперечать та скажуть, що ця історія — лише вигадка, що досі актуальним є питання, чи існував насправді її автор — видатний давньогрецький поет Гомер. Проте навіряд чи хто зможе заперечувати майстерність, із якою написана «Одіссея», і те задоволення, яке дістаєш, знов і знову перечитуючи цей твір у талановитому перекладі.

Обкладинка видання твору мовою оригіналу

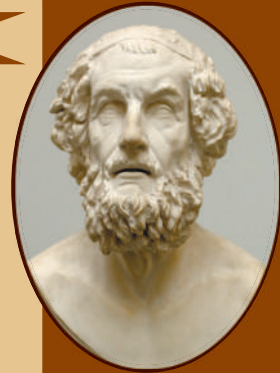

Гомер

ЛЕГЕНДАРНИЙ ДАВНЬОГРЕЦЬКИЙ ПОЕТ, ЯКОГО ВВАЖАЮТЬ АВТОРОМ «ІЛІАДИ» ТА «ОДІССЕЇ», ДВОХ СЛАВЕТНИХ ГРЕЦЬКИХ ЕПІЧНИХ ПОЕМ, ЩО ЗАПОЧАТКУВАЛИ ЄВРОПЕЙСЬКУ ЛІТЕРАТУРУ.

«ІЛІАДА» — ГЕРОЇЧНИЙ ЕПОС.

«ОДІССЕЯ» — ПОБУТОВИЙ ТА МІФОЛОГІЧНИЙ ЕПОС

IX ст. до н. е.

Розповідь про дійсні історичні події поєднується з авторською вигадкою.

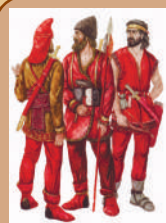
У монументальній, ідеалізованій формі відтворюються норми героїчної поведінки людини, яка захищає честь, свободу і незалежність свого народу

У стилі поем збереглося багато елементів, які беруть початок у пісенній стадії розвитку епосу. Боги, люди, речі — усе має епітети: *хмарогонитель* Зевс, *волоока* Гера, *прудконогий* Ахіллес тощо

Традиційна композиція: заспів, який готує читача до сприйняття розповіді про події; вказує на час і місце події, знайомить з героями. Автор може звертатися до слухача або інших осіб (наприклад, до Музи)

В «Одіссей» міститься перше у писемних джерелах повідомлення, що стосується найдавнішого населення на теренах України — киммерійців

VIII ст. до н. е.

початок писання Біблії

VIII ст. до н. е.

поширення індуїзму на південь і схід Індії

VIII ст. до н. е.

створення Аюрведи

VIII ст. до н. е.

Китай — епоха «Весни й осені»

VIII ст. до н. е.

заснування Рима Ромулом

VIII ст. до н. е.

Історія створення, сюжет поем Гомера

Поеми «Іліада» та «Одіссея» сюжетно пов'язані з міфологічним циклом про Троянську війну, що, як підтвердили археологічні розкопки наприкінці XIX ст., справді сталася на межі XIII–XII ст. до н. е.

Давні греки сприймали гомерівські поеми і як пам'ять про величне минуле, і як вмістилище мудрості, і як настанову в практичному житті. Знаменитий французький теоретик класицизму Нікола Буало (XVII ст.) в трактаті «Поетичне мистецтво» писав:

Природи син, Гомер, щоб нас приворожити,
Зняв пояса колись тонкого з Афродіти.
Скарби незлічені вміщає книга та,
Де в золото усе він дивно оберта,
Чого лиш мудрою торкається рукою,
Різноманітністю нас тішачи ясною.
Все тепле, все живе в рядках його дзвінких;
Він не кохається у викрутах чудних,
А й методичного порядку не плекає:
У нього сам сюжет із себе впливає,
Події зростають без довгих готувань,
І кожний вірш, і звук належну має грань.
Навчайтеся ж його любить і цінувати:
Там пожиточного ви знайдете багато.

Переклад М. Т. Рильського

«Одіссея» Гомера описує поневіряння та повернення на батьківщину героя Троянської війни, царя Ітаки Одиссея.

Епічна поема (від грец. *poïeta* — твір) — один із жанрів ліро-епосу; твір значного обсягу (переважно віршований), у якому поєднуються епічні (зовнішній сюжет, характери, оповідна форма) та ліричні елементи (авторські переживання, ліричні відступи, розкриття внутрішнього світу героїв). У ліро-епічній поемі нерідко наявні також елементи драми — напружена дія, конфлікт, монологи та діалоги тощо.

За часів античності епічна поема була пов'язана з міфологічною творчістю й відображала події загальнонаціонального значення. Такими є «Іліада» та «Одіссея» Гомера, «Енеїда» Вергілія та ін. Перші теоретичні описи цього жанру дали Платон і Аристотель.

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 20–21 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) складіть повідомлення про історію написання, проблематику та сюжет поеми Гомера «Одісея».

Одіссея

Перекладачі

Більшість дослідників датує появу «Одіссеї» до VII ст. до н. е. Дія поеми висвітлює останні 40 днів із 10-річного плавання Одіссея. Над перекладами «Одіссеї» працювали Пантелеймон Куліш і Олександр Потебня. Леся Українка переклала третю і початок четвертої пісні «Одіссеї». Іван Франко переклав і опублікував уривок з «Одіссеї». XX ст. — новий переклад «Іліади» та «Одіссеї», перекладач Микола Хомичевський (псевдонім — Борис Тен)

П. Куліш

О. Потебня

Леся Українка

І. Франко

М. Хомичевський

Поема «Одіссея» складається з 12 110 віршів і розподілена на 24 частини.

Одісей — син Лаерта, чоловік Пенелопи, батько Телемаха, що воював 10 років під стінами Трої та уславився подвигами і мудрістю

«Одіссея» — побутово-чарівний (фантастичний) епос: наявність авантюрно-чарівного та побутового елементів, зображення вселяких чудовиськ, фантастичних істот і пригод, а також побуту Еллади

Головна тема, провідний мотив «Одіссеї» — зображення довгих мандрів і поневірянь царя Ітаки на шляху додому

Ланцюжок подій

РОЗГЛЯНЬТЕ ПОДАНІ ІЛЮСТРАЦІЇ ТА РОЗСТАВТЕ ЇХ У ПОСЛІДОВНОСТІ ТОГО, ЯК ВІДБУВАЛИСЯ ПОДІЇ В ПОЕМІ ГОМЕРА «ОДІССЕЯ». РОЗПОДІЛІТЬ ЦІ ПОДІЇ ЗА ЧАСТИНАМИ ТВОРУ. АРГУМЕНТУЙТЕ ВІДПОВІДЬ ЦИТАТАМИ З ТЕКСТУ

1

2

3

4

5

6

Міфологічні, пригодницькі й побутові елементи в «Одіссеї»

Міфологічні елементи	<p>У поемі Гомера «Одіссея» є багато міфологічних елементів: активну роль у долі головного героя відіграють <i>небожителі</i> — Зевс (Кронід), який вирішує долю Одіссея (той, попри все, має повернутися додому); Афіна Паллада, яка допомагала ахейцям у війні проти Трої, а потім супроводжувала Одіссея у його мандрах додому, виручала, коли він потрапляв у скрутне становище, давала слухні поради; Гермес — вісник, що передавав волю богів; Посейдон, брат Зевса й бог моря, розсердився на Одіссея й постійно йому перешкодив (за допомогою вітрів здіймав бурю й призводив до загибелі численних його супутників).</p> <p>У творі часто згадують імена німф, чарівниць, сирен — Каліпсо, Іно, Кіркеї тощо; чудовиськ Скілли та Харібди.</p> <p>Міфологічним елементом є розповідь про феаків, яких вважали одним із благословених народів, адже вони своїм заступником обрали Посейдона. Феаки були вправними мореплавцями, їхні кораблі були оснащені системою навігації, яка допомагала не загубитися під час бурі та в імлі. Життя цього народу, згідно з міфами, було суцільним святом — без сварок, розбрату, а владу царя контролювали 12 старійшин. Це образ ідеального царства. Згідно з поемою «Одіссея», кораблі феаків не мали стерня, тому що могли розуміти думки кермувальників і самі пливли за подумки вказаними маршрутами.</p> <p>У IV пісні поеми «Одіссея» є розповідь про перетворення морського бога Протея на різних тварин і про те, як Менелай зловив його в той момент, коли Протей був людиною, та змусив розповісти про його майбутнє. У 12-й пісні також зображені сирени — напівптахи-напівжінки, які заманюють подорожніх своїм солодким співом. Тут-таки — розповідь про те, як Одісей проскочив зі своїми супутниками між Скіллою, чудовиськом з шістьма головами та дванадцятьма лапами, і Харібдою, виром, який поглинав усіх, хто опинявся біля нього.</p> <p>Письменники пізніших часів використовували тексти поем Гомера як джерело міфів</p>
Пригодницькі елементи	<p>У поемі Гомера «Одіссея» багато гострих, динамічних моментів: головний герой постійно балансує на межі життя і смерті; читач нервується, очікуючи, як Одісей знайде вихід зі, здавалося б, безвихідного становища, коли, наприклад, його з товаришами заклав у печері кіклоп Поліфем; як герой зможе врятувати своїх товаришів, яких зла чарівниця Кіркея перетворила на свиней; як він упреться із женихами, які надокучали його дружині Пенелопі.</p> <p>Саме в таких напружених конфліктах виявляються риси вдачі героїв — «хитромудрого» Одіссея, жорстокого Поліфема, вершителей людських доль Зевса, Афін та інших</p>
Побутові елементи	<p>Якщо в поемі «Іліада» ми спостерігаємо батальні сцени, двобої героїв, військові звичаї та хитрощі, то з поеми «Одіссея» дізнаємося про побут давніх греків. На першому плані тут не війна, а мирний труд.</p> <p>Можливо, Гомер дещо ідеалізував богів, героїв (дітей богів і людей), царів, знать. Так, царівна феаків Навсікая власноруч пере білизну на березі моря, дбає про чистоту одягу всієї родини:</p>

Близько до любого батька вона підійшла і сказала:
«Таточку любий, звели запрягти для мене високий
Міцноколісний віз, щоб могла одвезти я на річку
Прати добротне вбрання, що у мене лежить забрудніле.
Треба й тобі, що в раді буваєш між радників перших,
Завжди чистому тілом, в одежі охайній ходити.
П'ятеро любих синів зростив у своїй ти оселі:
Двоє — одружені, три — юнаки у квітучому віці,
В вимитій чисто одежі бажають вони в хороводи
Наші ходити. Про все це сама я подбати повинна».

Кіркея власноруч пряде тканину:

Ткала вона за верстатом великим, — таке тонкорунне,
Ніжне, прекрасне ткання від богинь лиш виходить безсмертних.

Вона сама годує свиней:

Всі по-свинячому стали, лиш розум, що й був, залишився.
Плачучих їх зачинила Кіркея й сипнула їм в закут
Жолудів, терну, каштанів, коріння крушини, щоб їли
Те, що всі свині їдять, у багнуці валяючись завжди.

Поліфем доїть кіз та овець, вигодує їх:

Вже він вогонь розпалив, подоїв своїх славних овечок,
Всіх за чергою, і кожній тоді підпустив сосунятко.

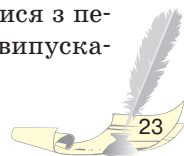
От увійшли ми в печеру і стали усе оглядати:
Сиру там кошики повні стояли, ягнята й козлята
В стійлах тіснились вузьких, за віком поставлені різним:
Старші — окремо, окремо від них середульші, й окремо —
Новонароджені; в цебрах стояло сироватки повно,
Глеки й дійниці були приготовані там для удою.

Переклад Бориса Тена

Уславлення людського розуму, винахідливості й допитливості

Поеми Гомера, як і давньогрецька міфологія, уславлюють богів — вершителів долі людської. Але водночас вони не принижують ролі людини.

Одіссея Гомер називає *богорівним*. Герой, хоч і поважає богів, приносить їм жертви, звертається до них у скруті, може навіть сперечатися із ними, сваритися, змагатися. При цьому він виявляє мудрість, винахідливість, терплячість та кмітливість. Одіссей придумав, як урятуватися від Поліфема: поперше, не розповів, де стояв його корабель, напоїв кіклопа вином, кмітливо вигадав собі ім'я Ніхто, знайшов палицю, виготовив списа і позбавив свого кривдника зору, а головне — він придумав, як із товаришами вибратися з печери під животом у овець, адже Поліфем обмацував спину тварин, випускаючи їх на пасовисько:

...Любе серце моє розсміялось,
 Як обманув я ім'ям його й задумом цим бездоганним.
 В відповідь так із печери волав Поліфем премогутній:
 «Друзі, Ніхто, й не насильством мене він, а підступом губить!»
 Відповідаючи, мовлять вони йому слово крилате:
 «Що ж, коли сам ти, й ніхто насильства тобі не вчиняє,
 То чи не Зевс тобі хворість наслав, і поміч тут марна, —
 Краще ти батька свого, владику благай Посейдона!»

Переклад Бориса Тена

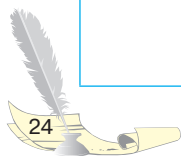
Одіссей передбачливо заліпив своїм супутникам вуха воском, коли вони пропливали повз сирен, щоб ті не заманили чоловіків своїм співом, а себе наказав міцно прив'язати до щогли й не зважати на прохання відпустити його. Розум і кмітливість, обачність Одіссея виявляв щоразу, коли доводилося рятувати себе й своїх товаришів. Так, він погодився з пропозицією Кірки (Кіркеї), яка його утримувала, але за умови, що вона поверне його товаришам людську подобу. Для Одіссея характерна допитливість — він прагне пізнати світ, звичайно різних народів. Опис його мандрів — це подорож читача давньогрецьким світом, реальним та уявним. Тут і «цивілізовані» народи, і варвари; і реальні міста-держави, зокрема Ітака, і міфологічні (на зразок держави феаків, лотофагів та інших).

Образ Одіссея

Кожен народ має свого героя — сміливого, оптимістичного, кмітливого, який прагне пізнати світ і наполегливо відкриває його для себе та для інших. Одним із таких героїв у літературі був Одіссей Гомера.

Анкета-характеристика Одіссея

Ім'я	Одіссей
Герой якого твору	Головний герой поеми Гомера «Одіссея»
Місце народження та проживання	Острів-держава Ітака
Батьки	Лаерт, Антіклея
Соціальний статус	Цар Ітаки
Сімейний стан	Одружений, дружина Пенелопа, син Телемах
Рід занять	Брав участь у Троянській війні, відзначився там військовою хитрістю, сміливістю та відвагою
Пригоди	Десять років мандрує з волі богів, намагаючись дістатися додому. Його утримують то німфа Каліпсо, то чарівниця Кіркея, то кіклоп Поліфем; він із товаришами страждає під час бур на морі, які влаштовує Посейдон; ледь не гине через необачність та жадібність супутників; удома на нього чатує небезпека з боку нахабних женихів його дружини

Риси характеру	<p>Позитивні: мудрий, сміливий, відважний, рішучий, сильний духом, допитливий, передбачливий, кмітливий, патріот, любить свою сім'ю, дбає про товаришів, чутливий, навіть дещо сентиментальний.</p> <p>Духом відважним тоді таку я подав собі раду...</p> <p>Негативні: хитрий, жадібний, марнославний, запальний, гнівливий, часто необачний, не дослухається до голосу розуму та порад товаришів, буває навіть жорстоким:</p> <p>Хотілось побачить його, чи не дасть мені сам він гостинця?</p>
Ставлення богів до героя	Афіна підтримує, допомагає; Посейдон ненавидить, перешкоджає поверненню Одіссея додому, прагне помсти за осліплення Поліфема; Зевс переважно безсторонній, зважає лише на прохання інших богів, зокрема Афіни Паллади
Ставлення автора	Автор захоплюється своїм героєм, співчуває йому, називає богорівним, однак не ідеалізує, не приховує недоліків

Українські переклади «Одіссеї»

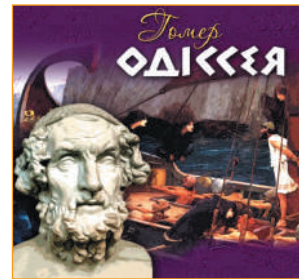

Над перекладами «Одіссеї» працювали Пантелеймон Куліш і Олександр Потебня. Леся Українка переклала третю і початок четвертої пісні «Одіссеї». Іван Франко переклав і опублікував уривок з «Одіссеї».

Перший повний переклад «Одіссеї» віршованим розміром оригіналу здійснив відомий український поет, композитор і громадський діяч Петро Ніщинський (псевдонім — Петро Байда). Ніщинський викладав грецьку мову, добре знав античну літературу і перекладав античну класику: 1889 р. у Львові вийшли друком 1-ша–12-та пісні «Одіссеї», 1892 р. — 13–24-та.

Незаперечним вагомим надбанням української культури ХХ ст. став новий переклад «Іліади» та «Одіссеї», що його здійснив розміром оригіналу відомий український учений, композитор і поет-перекладач Микола Хомичевський (псевдонім — Борис Тен).

На думку фахівців, цей переклад відповідає всім вимогам сучасного гомерознавства і відзначається високою поетичною майстерністю. Багаторічна подвижницька перекладацька праця Бориса Тена здобула визнання широкої громадськості. Перекладач був удостоєний премії імені Максима Рильського.

Обкладинка видання «Одіссеї» у перекладі Бориса Тена

Робота з текстом

«Одіссея». Заспів (пісня 1-ша, вірші 1–21-й)

1. До кого Гомер звертається у заспіві?
2. Чим початок поеми «Одіссея» нагадує «Іліаду»?
3. Як поет характеризує свого героя, які епітети добирає до його образу?

4. Хто з богів співчував Одиссеєві, а хто ненавидів його?
5. Як ставиться автор до супутників Одиссея?
6. Продовжте речення: «Заспів за змістом — це...».

«Одіссея». Одиссей і кіклоп Поліфем (пісня 9-та, вірші 181–566-й)

1. Як схарактеризував Одиссей країну кіклопів і цей народ?
2. Із якою метою Одиссей вирушив до печери кіклопа?
3. Змалюйте зовнішність Поліфема. На що вказує такий портрет, як через нього виражено ставлення автора до кіклопа?
4. Опишіть печеру Поліфема. Про що цей опис свідчить?
5. Чому Одиссей не розповів кіклопові про те, що його корабель стоїть неподалік?
6. Навіщо, на вашу думку, автор так детально розповідає про поїдання кіклопом супутників Одиссея?
7. Як Одиссей зумів перехитрити Поліфема й звільнитися разом із товаришами з його печери, заваленої каменем?
8. Чому Поліфем не дістав допомоги від своїх одноплемінників?
9. Які риси характеру виявив головний герой, коли відпливав з острова кіклопів? Як це характеризує художню майстерність Гомера?

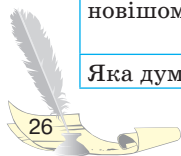

Літературний ринг

Поєми Гомера належать перу одного автора чи це героїчний народний епос, збірки пісень різних авторів?

+	–
<p>Передусім Гомерові поеми — це не народна поезія; хоч яка вона проста, натуральна, у ній можна відчутти індивідуальний замісел автора-художника. Не можна теж думати, що поеми були створені з окремих пісень, написаних заздалегідь незалежно одна від одної. З таких пісень однакової тематики не можна зліпити поеми, як не можна, наприклад, укласти в одну поему наші думи про Хмельницького; різниця в тональності, задумі одразу далася б взнаки. Гомерові поеми такі ж широкі, як життя, і уся оця широкість обмальована з дивним хистом — ми маємо цілу громаду одмінних характерів, цілу галерею одмінних картин і сцен, геніальні начерки природи і почувань, й усе отсе загорнено в гарну і просту разом з тим форму, якої не можна вже дійти новішому художнику.</p> <p style="text-align: right;"><i>М. С. Грушевський</i></p>	<p>«Теорія малих пісень» розбивала епос Гомера на окремі, мало пов'язані між собою пісні, з'єднані лише згодом вже рукою якогось письменника або редактора. Роль цього письменника або редактора теж розумілася нескінченно різноманітно, починаючи від механічного склеювання окремих пісень і закінчуючи підведенням окремих пісень під власну творчу концепцію. «Теорія зерна» визнавала за Гомером створення тільки однієї невеликої поеми і приписувала розвиток і закінчення поем низці інших авторів. Цих авторів іноді налічували кілька десятків, базуючись на різного роду суперечностях у поемах Гомера і вважаючи, що суперечні частини поеми повинні обов'язково належати різним авторам.</p> <p style="text-align: right;"><i>Вікіпедія</i></p>

Яка думка про цілісність поеми «Одіссея» склалася у вас? Обґрунтуйте її

Проаналізуйте!

1. Прочитайте слова Зевса. Виконайте завдання.

Горе! Як легко смертні тепер нас у всьому винують!
Зло — від богів,— вони кажуть, самі ж через власну зухвалість,
Всупереч долі, багато на себе нещастя накликають.

Переклад Бориса Тена

2. Зробіть висновки про те, як автор трактує залежність людей від богів, на який щабель він їх ставить.

Створіть!

1. Творчий проект «Жіночі образи в поемі “Одіссея”», «Праця в житті давніх греків».
2. Ви повністю прочитали поему Гомера «Одіссея». Як би ви зацікавили друзів, щоб вони також прочитали її? Створіть творчий рекламний проект поеми «Одіссея».

Доба Відродження. Специфіка італійського Відродження, його етапи, представники

Епоха Відродження в історії світової культури має революційну, знакову роль. Її здобутки вплинули на всі культурно-історичні явища та процеси, що зумовили весь подальший розвиток людства, а саме:

- на зміну церковному світогляду, який панував повсюдно, приходять новий погляд на світ, у центрі якого перебуває людина, — гуманізм;
- у науці замість умоглядності, далеких від реальності логічних побудов виникає дослідницьке природознавство і робиться величезний крок уперед у пізнанні навколишнього світу та власне людини, виникає спеціалізація у науці;
- об'єктом вивчення стає людське суспільство, починаються пошуки шляхів його справедливого устрою;
- формуються сучасні національні європейські літератури й професійний театр;
- унікальним є історичний феномен ренесансного мистецтва, яке дало людству найвеличніші твори.

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 28 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) складіть невелике резюме (або візитівку) доби Відродження.

Представники італійського Відродження

кінець XIII ст.

НОВА ЕПОХА ПРИНЕСЛА НОВИЙ СВІТОГЛЯД. ІДЕЙНИЙ ЗМІСТ КУЛЬТУРИ ВІДРОДЖЕННЯ, ЩО ВІДБІВСЯ В НАУКОВИХ, ЛІТЕРАТУРНИХ, ХУДОЖНІХ, ФІЛОСОФСЬКИХ ТВОРАХ, СКЛАВ ГУМАНІСТИЧНЕ СВІТОБАЧЕННЯ

Джотто ді Бондоне

італійський живописець, маляр. Один із передвісників епохи Відродження у сфері живопису та реалізму. Фрески Джотто на біблійну тематику досі вважають шедеврами світового мистецтва. Другом художника був Данте Аліґ'єрі — про нього поет згадав у своєму славнозвісному творі «Божественна комедія»

Філіппо Брунеллескі

скульптор, архітектор — ясно сформулював ідеї нового художнього мислення.

Найбільшої слави Брунеллескі зажив завдяки будівництву маківки собору Санта Марія дель Фйоре у Флоренції

Мазаччо

новатор живопису. Його головним твором стали розписи капели Бранкаччі в церкві Санта Марія дель Карміна у Флоренції

В Італії раніше, ніж в інших європейських країнах, почався процес розкладання феодальних і зародження нових, буржуазних відносин. Для Італії характерний ранній і дуже швидкий розвиток міст. Тут свою роль відіграло вигідне географічне положення, що зробило країну головною посередницею в торгівлі між Сходом і Європою. Концентрація капіталу дозволила перейти від торговельних операцій до кредитних.

У багатьох італійських містах встановилося республіканське правління. Тогочасне економічне та політичне життя характеризувалося значною нестабільністю: можна було швидко розбагатіти, але так само швидко й позбутися всього, наприклад, через загибель торговельних кораблів, неплатежі боржників, політичні перевороти тощо. Це породжувало особливу психологію, коли гроші не накопичувалися, а витрачалися безоглядно.

Розкошування нових багатіїв обумовлювало попит на архітекторів, художників, поетів. У містах дедалі відчутнішою ставала потреба у лікарях, учителях, нотаріусах.

Новою за формою і за змістом стає в цей час і література, що завдяки своїм можливостям найповніше виразила свою епоху: відроджується античний ідеал прекрасної, гармонійної людини. Людина знову стає головною темою мистецтва.

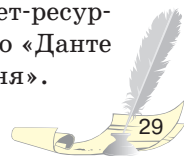
1. З'ясуйте культурне значення творчості видатних представників італійського Відродження.
2. Що сприяло становленню нового філософського світогляду італійського Ренесансу?
3. Які ознаки Відродження можна знайти на полотнах Леонардо да Вінчі, Мікеланджело, Рафаеля? Складіть коментарі до найвідоміших їхніх шедеврів.

Характеристика гуманістичного світогляду

- Людина — центр Всесвіту.
- Людина — гармонійна особистість, здатна творити й самостійно змінювати своє життя.
- Земне життя — прекрасна дійсність, у якій кожен має право розкрити свої таланти, можливості, свою неповторність.
- Людина — диво природи, мірило всіх речей.
- Людина впевнена у своїх творчих та розумових можливостях.
- Людина має право на земне щастя, на пізнання почуття кохання.
- Життя людини на землі — це шлях пізнання, радості, творчості, звершень.

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 30 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) складіть повідомлення за темою «Данте Аліг'єрі — останній поет Середньовіччя, перший поет Відродження».

Данте Аліґ'єрі

ЛЕГЕНДАРНА ПОСТАТЬ, ЛЮДИНА, У ТВОРЧОСТІ ЯКОЇ ВІДБИЛИСЯ ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ІТАЛІЙСЬКОЇ КУЛЬТУРИ НА СТОЛІТТЯ ВПЕРЕД. ПЕРУ ДАНТЕ НАЛЕЖАТЬ ОРИГІНАЛЬНА ЛІРИЧНА АВТОБІОГРАФІЯ «НОВЕ ЖИТТЯ», ФІЛОСОФСЬКИЙ ТРАКТАТ «БЕНКЕТ», ТРАКТАТ «ПРО НАРОДНУ МОВУ», СОНЕТИ, КАНЦОНИ Й ІНШІ ТВОРИ

1265

Поему «Божественна комедія» розпочав приблизно 1307–1313 рр. і завершив через чотирнадцять років

Навчався у Болонському університеті, але не закінчив його.
Вивчав тосканську поезію у той час, коли в Тоскані стала відомою Сицилійська Поетична Школа (італ. *Scuola poetica siciliana*)

Цікавився поезією окситанських трубадурів та класичною поезією античності, особливо захоплювався творчістю Вергілія

1292 р. — початок творчого шляху, оповідь про юне кохання «Нове життя» (італ. «*La Vita Nuova*»), що складається з сонетів, канцон та прозового коментаря про любов до Беатріче

1271 р.

венеційський купець Марко Поло вирушив у подорож до Азії

1284 р.

засновано Пітерхаус — коледж Кембриджського університету

1296 р.

у Флоренції розпочато будівництво собору Санта Марія дель Фйоре

1306 р.

шотландські барони проголосили Роберта Брюса королем Шотландії

1312 р.

розпуск ордену тамплієрів

1321

Данте Аліг'єрі — останній поет Середньовіччя, перший поет Відродження

Є постаті, які неможливо оминати, вивчаючи світову літературу. З-поміж них — і Данте Аліг'єрі, про якого зазвичай говорять лише гіперболами — *величкий, неповторний, осяйний, геній*. Його головний твір — «Комедію» — Дж. Боккаччо через три століття назвав *божественною*, а самого Данте — *дарованим Божою милістю*.

*Хто скаже про нього: старий він як світ?
Він — Данте. Йому тільки тисяча літ.
Л. В. Костенко*

*Данте є найвищим виразом, поетичним вінцем та
уславленням того, що називаємо середніми віками... Як людина
геніальна, він усім своїм еством належить до новіших часів,
хоча думками й поглядами залишається в минувшині.
І. Я. Франко*

1. Які думки висловили видатні українці про давнього і сучасного Данте?
2. Як оцінили його значення?

Поема «Божественна комедія» як філософсько-художній синтез середньовічної культури й утілення ідей раннього Відродження

У «Божественній комедії», яку справедливо називають синтезом середньовічної культури й культури Ренесансу, з усією повнотою відбився складний і суперечливий світогляд Данте.

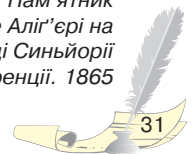
Поет тут постає як всебічно освічена людина: політик, богослов, мораліст, філософ, історик, фізіолог, психолог та астроном.

Хоча образи, подані в «Божественній комедії», міцно пов'язані із середньовічним світоглядом, про ренесансний характер творчості автора свідчать яскравість мови та індивідуальність головного героя.

У поемі Данте використовує звичний для Середньовіччя прийом подорожі — Пеклом, Чистилищем і Раєм у супроводі давно померлого римського поета Вергілія. Однак, незважаючи на далекий від повсякденності сюжет, твір сповнений картин життя сучасної авторові Італії й насичений символічними образами та метафорами.

Е. Пацці. Пам'ятник
Данте Аліг'єрі на
площі Синьйорії
у Флоренції. 1865

Данте тут спирається не тільки на релігійну літературу, а й на досвід Гомера, який відправив Одиссея в царство мертвих, і на найбільш авторитетний для нього приклад Вергілія, у якого Еней також сходить у Тартар, щоб зустрітись зі своїм батьком.

Поєднання в поемі суто середньовічної картини світу з її усталеним уявленням про потойбічне життя та спокутуванням земних гріхів із надзвичайно відвертим, пристрасним та емоційно забарвленим ставленням поета до змальованих ним образів і подій підносить її на рівень геніального новаторського твору. «Божественна комедія» подає грандіозний синтез середньовічної культури та потужного вияву нової культури, нового типу мислення, що провіщає гуманістичну епоху Ренесансу.

Обкладинка першого видання «Божественної комедії»

У цьому творі, що став підсумком усього Дантового життя, подано широку картину тогочасних уявлень про світ, що переплітаються з пропагуванням автором важливих для нього ідей. Задум поєди, її композиція обумовлені системою тогочасних знань, містично-богословськими теоріями, характерними для духовного життя поета, і середньовічною поетикою.

Написана «Комедія» доволі складною строфічною формою — терцинами.

Терцина (від латин. *terza rima* — третя рима) — це трирядкова строфа п'ятистопного ямба, у якій середній рядок римується з крайніми — першим і третім — у наступній строфі. Терцину вперше використав Данте; вона мала наслідувачів майже в усіх європейських літературах.

Особливості композиції поеми.

Концепція світу й людини.

Алегоричний зміст образів та епізодів.

Жанрова своєрідність твору

<p>Назва твору</p>	<p><i>Комедія</i> — у середні віки так називали твір зі страшним початком та щасливим кінцем. Данте найменував поему комедією. Пізніше Дж. Боккаччо, вражений силою таланту автора й величиною його твору, приєднав до цієї назви означення <i>божественна</i>. Під таким заголовком поема була опублікована 1555 р. у Венеції, а згодом увійшла до скарбниці світової літератури</p>
---------------------------	---

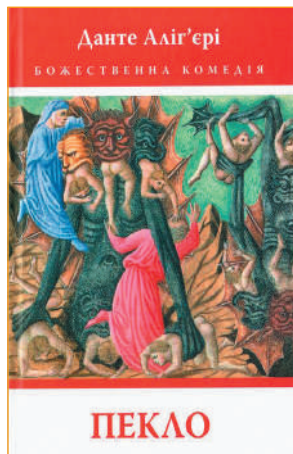

Час створення	«Божественну комедію» було написано в 1307–1321 рр. Це був час, який в історії культури дістав назву <i>Передвідродження</i> . Віра в необмежені можливості людської природи, у неповторність людської індивідуальності зароджується саме тоді. Цей процес і відтворює поема Данте, що є водночас синтезом середньовічної культури і прологом до культури Відродження. У поемі Данте відобразив видіння, що з'явилося йому великодньої ночі 8 квітня 1300 р. Поет описав драму власного життя, історію суспільства, потойбічної світи. Він прагнув спрямувати читача на шлях морального самовдосконалення
Тема	Данте зосереджує свою увагу на стані людської душі після смерті тіла. В алегоричній формі описує Пекло, Чистилище та Рай, куди потрапляє людина відповідно до своїх учинків за життя. Однак поет долає середньовічне уявлення про незмінність і приреченість людської натури. У центрі твору — особистість, яка прагне духовно вдосконалити себе та світ, здатна досягнути проблеми всього людства, знайти вихід до Нового Життя
Жанр	Данте назвав свою поему <i>комедією</i> за усталеними середньовічними канонами: так називали тоді твори, які починалися сумно (Пекло), а закінчувалися щасливо (Рай). Епітетом <i>божественна</i> поему наділив перший біограф Данте, автор знаменитого «Декамерона» Дж. Боккаччо
Композиція	Поема побудована з урахуванням так званої магії чисел, згідно з якою священними є числа 3, 9 і 10. Головні одиниці виміру в поемі — трійка й дев'ятка, числа Святої Трійці та число Беатріче (трійка, помножена на себе). Світ Данте є цілісним і гармонійним, у ньому поєднуються математична точність мислення та фантазія поета. У «Божественній комедії» три частини (кантики), три центральні постаті (Данте, Вергілій і Беатріче), у кожній кантиці — по 33 пісні, а оскільки є ще перша пісня — пролог, то загальна сума пісень дорівнює 100
Форма розвитку сюжету	Подорож загробним світом. Цей прийом неодноразово використовували видатні попередники Данте — Гомер, Овідій, Стацій, Вергілій. Однак у Данте «подорож душі після життя» сповнена не містичних, а цілком реальних проблем, що набувають філософського значення
Ідея	Про задум твору Данте писав в одному з листів: «Урятувати людей від ганебного стану і привести їх до щастя». Письменник прагнув духовного спасіння Людини й усього світу. Він проголошував високі ідеали Добра, Любові, Милосердя, Розуму, які можуть змінити життя суспільства

Роль Данте Аліґ'єрі в історії європейської культури

Данте став фундатором італійської літературної мови, «божественним даром» своєму часу: він розбудив від середньовічного сну свою епоху і своєю творчістю відкрив нову добу — добу Відродження. Англійський літературознавець Д. Берт у книзі «100 кращих літераторів» (1998) поставив ім'я Данте на друге місце після Шекспіра, зазначивши, що він залишається вічним еталоном для західної цивілізації, а його «Божественна комедія» є не лише одним із найбільш шанованих і впливових літературних творів в історії, а й, напевно, найвеличнішою з усіх поем. Завдяки Данте, як пише Д. Берт, література Гомера відродилася в італійській мові, яку Данте узаконив у поетичній спадщині та передав її Шекспірові й Відродженню. Жоден із авторів Середньовіччя не здобув свого часу такого визнання, як Данте. Саме він став пророком і совістю своєї епохи.

Обкладинка українського видання «Божественної комедії» Данте у перекладі М. В. Стріхи

Поема «Божественна комедія» глибоко національна, а Данте виступає як патріот Італії. Проте її значення ще в Середньовіччі здолало межі національного, адже в ній відображено моральні здобутки свого часу й підготовлено ґрунт для формування ренесансного світогляду.

Робота з текстом

Аналіз 1-ї пісні поеми

1. Як ви розумієте перші рядки твору?
2. Як ви розумієте слова: «Лишайте сподівання всі, хто входить»?
3. Яке враження справила на вас I частина «Божественної комедії»?
4. Про що йдеться в першій пісні?
5. Які звірі трапилися на шляху Данте? Що, на вашу думку, вони уособлюють?
6. Хто такий Вергілій? Як автор характеризує його у першій пісні? Знайдіть відповідні цитати.
7. Які твори Вергілія і героїв із них згадано в «Божественній комедії»?
8. Чому саме Вергілій супроводжує поета в потойбічному світі?
9. Який шлях укаже Вергілій героєві поеми? До чого він закликає Данте?

Аналіз 5-ї пісні поеми

1. Яких античних героїв ми зустрічаємо у цій частині?
2. Розкажіть історію кохання Паоло та Франчески.
3. Якої думки ви про цих коханців? Як автор ставиться до грішного кохання: засуджує чи співчуває?

4. Чим відрізняються від натовпу грішників Паоло та Франческа?
5. Назвіть тих героїв, душі яких перебувають у Пеклі.
6. Чому серед грішників поет побачив тінь античного героя Ахілла?

Аналіз 33-ї пісні

1. Назвіть персонажів 33-ї пісні.
2. Розкажіть трагедію графа Уголіно. Як до неї ставиться Данте?
3. Що найбільше вражає Данте в цій історії?
4. Як на долі роду Уголіно позначилися міжусобиці та політичне протистояння в тогочасній Італії?
5. Хто спокутує свій гріх у найжорстокішому (дев'ятому) колі Пекла?
6. Які ви знаєте біблійні оповідання про зрадників?
7. Які людські гріхи автор вважає найстрашнішими?

Узагальнення

1. Зважаючи на те, що Данте дав чотири тлумачення своєї поеми, спробуйте розкрити зміст 1-ї пісні — вступу.
2. Поміркуйте, яке символічне значення має образ Вергілія у творі.
3. Чи згодні ви з думкою про те, що «Божественна комедія» — енциклопедія середньовічного світогляду? Аргументуйте свою позицію.

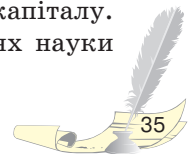
Англійське Відродження: характерні ознаки культури і літератури. Вільям Шекспір — геній англійського Ренесансу

1. Схарактеризуйте особливості епохи Відродження.
2. Титанів Відродження називають гуманістами. У чому полягає гуманістичний пафос доби європейського Відродження?
3. Яких велетнів виплекала ця епоха в літературі й мистецтві?

Ренесанс в Англії: здобутки та представники

Розквіт англійської літератури Відродження припадає на кінець XVI — початок XVII ст., коли в багатьох західноєвропейських країнах доволі відчутною стала криза гуманізму. Хронологічно цей період збігається з періодом правління династії Тюдорів, починаючи від зйдення на престол Генріха VII (1485) і закінчуючи смертю королеви Єлизавети (1603), останньої представниці цієї династії.

У XVI столітті, за Тюдорів, Англія переживала цілковитий переворот у всіх галузях економічного та соціального життя, що спричинив її перетворення із феодальної країни на країну початкового накопичення капіталу. У цей період в Англії відбувається небачений розквіт у всіх галузях науки й мистецтва.

Однією зі специфічних особливостей розвитку тогочасного англійського суспільства стала спільність економічних та політичних інтересів земельного дворянства й буржуазії — найбільш могутніх верств, які однаково були зацікавлені в абсолютній монархії Тюдорів. Королівська влада заохочувала новий суспільний порядок і підтримувала розвиток промисловості й торгівлі у країні.

Розквіт Відродження в Англії припадає на період правління королеви Єлизавети, за якого країна досягла значної колоніальної й торговельної могутності. Відчутний вплив на формування англійської літератури мали більш ранні гуманістичні процеси, що відбувалися в інших країнах Європи (Еразм Роттердамський, Х. Л. Вівес та ін.).

Центром гуманістичної думки в цей час стає Оксфордський університет, а найяскравішою фігурою — Томас Мор: видатний мислитель, письменник, державний діяч. Літературна спадщина Томаса Мора надзвичайно розмаїта. Видатний гуманіст і філософ залишив по собі багато різножанрових оригінальних і перекладних творів. Видатними прозовими творами Томаса Мора є незакінчена історична праця «Історія Річарда III» (1513–1518) і знаменита книга «Утопія» (1516).

В Англії Відродження здебільшого проявилось в літературі й театрі, натомість архітектура й образотворче мистецтво не зазнали впливу ренесансних ідей. Найвидатнішими представниками літератури англійського Відродження стали Вільям Шекспір — у драматургії, Едмунд Спенсер — у поезії, Джон Лілі та Томас Неш — у великих епічних жанрах.

Найвищого розвитку з усіх літературних родів досягла драматургія.

У Лондоні наприкінці XVI ст. було кілька театральних приміщень, найбільші з-поміж яких — театр «Глобус» (або «Всесвіт»), заснований 1599 р. на пайових засадах.

Постійні театри стали доступними для глядачів різних суспільних верств і перетворилися на розвагу загальнонародного характеру. Це активізувало творчість драматургів, спонукало до поширення тематики, пошуку нових жанрів, художнього удосконалення драми. Особливу роль у цьому процесі відіграли попередники Шекспіра — «університетські уми» Томас Кід, Роберт Грін, Крістофер Марло. Саме вони забезпечили англійським театрам багатий і різноманітний репертуар та своєю творчістю підготували геніальну драматургію Шекспіра.

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 37 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) складіть візитівку за темою «Розквіт англійської літератури доби Відродження».
- Схарактеризуйте особливості розвитку культури доби Відродження.

Розквіт англійської літератури Відродження

АНГЛІЙСЬКЕ ВІДРОДЖЕННЯ — КОРОТКИЙ, ПРОТЕ МОГУТНИЙ ЗЛЕТ ТВОРЧИХ СИЛ. ЦЕ ВЕРШИНА Й ВОДНОЧАС ТРАГІЧНИЙ ФІНАЛ ЕПОХИ ЄВРОПЕЙСЬКОГО РЕНЕСАНСУ, ЯКИЙ ПРОГОЛОШУВАВ ЛЮДИНУ ВІЛЬНОЮ І ПОВНОПРАВНОЮ, А ЗАЛИШИВ ЇЇ З ГІРКИМ УСВІДОМЛЕННЯМ НЕМОЖЛИВОСТІ ВТІЛИТИ В ЖИТТЯ ГУМАНІСТИЧНУ МРІЮ ПРО ЩАСТЯ ТА БЛАГОДЕНСТВО НА ЗЕМЛІ

Оксфордський університет — центр гуманістичної думки. У цей період професори університетів активно перекладали твори Платона, Аристотеля, Гомера, Вергія, Сенеки, Овідія та багатьох інших

Джеффри Чосер (1340–1400). Головний твір — збірка з 24 віршованих «Кентерберійських оповідань», написаних у дусі «Декамерона» Боккаччо, відіграв значну роль у становленні розмовної англійської мови в літературі

Томас Мор — відомий як філософ, державний діяч, лорд-канцлер (1529–1532). Світову славу йому приніс суспільно-політичний трактат «Утопія» (1516). «Історія Річарда III» мала значний вплив на розвиток літератури й мови

Джон Лілі (1554–1606) — англійський драматург та романіст доби Відродження, який належав до групи письменників-енциклопедистів чи «університетських умів», є одним із попередників Вільяма Шекспіра

Елизавета I
пер. пр. 1558–1603

Кін. XVI ст.

1584 р.

Джордано Бруно відвідав англійські університети

1584 р.

розгромлено «Непереможну армаду» — військово-морський флот Іспанії

1599 р.

відкриття театру «Глобус» (або «Всесвіт»)

1609 р.

вийшла друком перша збірка «Сонетів» Шекспіра

1623 р.

«Фоліант» — видання збірки творів Шекспіра

Поч. XVII ст.

Вільям Шекспір

АНГЛІЙСЬКИЙ ДРАМАТУРГ ЕЛИЗАВЕТИНСЬКОЇ ДОБИ, АКТОР І ПОЕТ.

ТВОРЧІСТЬ: 17 КОМЕДІЙ, 10 ХРОНІК,
11 ТРАГЕДІЙ, 5 ПОЕМ І ЦИКЛ ЗІ 154 СОНЕТІВ.
ШЕКСПІР ВИЗНАНИЙ НАЙВИДАТНІШИМ
АНГЛІЙСЬКИМ ДРАМАТУРГОМ ВСІХ ЧАСІВ

1564

Перший період (1590–1600) називають оптимістичним. Прикрашають цей період творчості перша зріла трагедія Шекспіра «Ромео і Джульєтта» та поетичні шедеври — «Сонети»

Другий період (1601–1608), що свідчить про гірке прозріння гуманістів, про крах ренесансної гармонії, називають трагічним. Він представлений трагедіями «Гамлет» (1601) та «Король Лір» (1605)

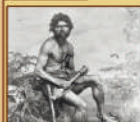

Третій період (1609–1613) називають романтичним. Шекспір створює 4 п'єси, серед яких на особливу увагу заслуговує «Буря»

Сонети поета поділено на дві частини. Перші 126 сонетів зображують складну і майже ідеальну дружбу ліричного героя з другом. Друга частина — від 127-го до 152-го — присвячені Смаглявій Леді

1606 р.

відкриття Австралії членами експедиції Ост-індійської компанії

1607 р.

засновано перше англійське поселення на узбережжі Північної Америки

1608 р.

оптик Ян Ліпперсгей продемонстрував прототип дзеркального телескопа

1609 р.

англійський мореплавець Генрі Гудзон відкрив затоку Делавер

1610 р.

Галілео Галілей відкрив три супутника Юпітера: Європу, Ганімед та Іо

1616

Здобутки драматургії В. Шекспіра

*Вони писали кожен свою п'єсу,
Шекспір — свою, а королева — іншу.
Л. В. Костенко*

1. Яка інформація про життя і творчість В. Шекспіра, здобута у 8-му класі, вас зацікавила, зворушила, запам'яталась?
2. Розкажіть, яку п'єсу англійського драматурга ви читали. У чому, на вашу думку, полягає таємниця популярності цього твору у XXI столітті?

Якщо у шанувальників театру з різних країн запитати, чиї п'єси найчастіше і з найбільшим успіхом ставили і ставлять сьогодні на сценах, то чимало з них не замислюючись відповість: «Звісно, Шекспіра!». Разом з ім'ям Петrarки видатного британця назвуть і шанувальники поезії, коли постане запитання про найвідоміших авторів сонетів. А історики, оповідаючи про правління англійської королеви Єлизавети I, нерідко називають цей час епохою Шекспіра.

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 38 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) складіть повідомлення за темою «Вільям Шекспір — видатний драматург доби Відродження».

«Гамлет»: світ шекспірівської трагедії

*«Гамлет» є не тільки найбільш особистою, але також
найбільш філософською драмою Шекспіра.
І. Я. Франко*

*Весь світ — в'язниця... Світ надто тісний для вашої душі.
В. Шекспір*

1. Поміркуйте над рядками епіграфа — висловлюванням І. Я. Франка.
2. Чи справді у зображенні Шекспіра світ — в'язниця?

Трагедія «Гамлет» — одна із найглибших і художньо довершених трагедій В. Шекспіра — була написана 1601–1602 рр. Перше її видання побачило світ 1603 р., друге — 1604 р. Першу постановку трагедії було здійснено 1601 р. на сцені дерев'яного театру «Глобус».

Трагедія — драматичний твір, який ґрунтується на гострому, непримиренному конфлікті особистості, що прагне максимально втілити свій творчий потенціал, з об'єктивною неможливістю його реалізації. Класикою

жанру стали трагедії Давньої Греції (Есхіл, Софокл, Еврипід), Відродження (В. Шекспір, П. Кальдерон), класицизму (П. Корнель, Ж. Расін). Кожна історична доба давала своє розуміння трагічного та трагедійних конфліктів.

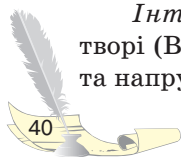
Конфлікт — зіткнення, боротьба, на яких побудовано розвиток сюжету в художньому творі; суперечність як принцип взаємодії між образами літературного (епічного або драматичного) твору. Конфлікт визначає ідейну спрямованість і композиційно організовує художній твір на всіх рівнях, надаючи кожному образу його якісної визначеності через протиставлення іншим образам.

Історія сюжету «Гамлета»

Задум і реалізація	Автор	Твір, місце, герой	Яким бачать головного героя	
			автор	критики
Кінець XII ст.	Саксон Грамматик, данський літописець	Ютландія (Данія): король — Хорвенділ, його брат — Фанго, син — Амлет, дружина — Геруга	Він перевершив своїми подвигами Геркулеса	Посередні представники раннього феодалізму, учинками яких керують
1576 р.	Ф. де Бельфоре, французький письменник	«Трагічні історії». Збережено основу сюжету — криваву помсту, доповнено деталі, ім'я Гамлет	Порівнює з легендарним римським Брутом, «велич духу і мужності»	мотив помсти та бажання особистого піднесення
1586 р.	Невідомий автор	У Лондоні ставили його «Гамлета»	П'єса загублена	
1594 р.	Томас Кід	П'єса «Гамлет», новий персонаж — привид батька		
1601 р.	Вільям Шекспір	На основі попередніх джерел створив свого «Гамлета»	Царствена особа, воїн, людина неабиякої сили думки й душевної чутливості	Із пересічного героя легенди перетворився на трагічну фігуру, вічний образ

Проблематика — сукупність питань, які автор порушує у творі та які вимагають дослідження і розв'язання. Ці питання можуть мати соціальний, етичний, екологічний, психологічний характер. Проблематика художнього твору безпосередньо пов'язана з авторським задумом.

Інтрига — сюжетна лінія в літературному (найчастіше драматичному) творі (В. Шекспір, Мольєр, Ф. Шиллер та ін.), що вирізняється складністю та напруженістю дії.

ЕКСПОЗИЦІЯ

Характеристика Ельсінора, знайомство з головними героями

Нааявність ворожих сил, що протистоять
одна одній, неминучість конфлікту

Мешканці замку

- Гамлет, принц данський,
- Клавдій, король Данії (сц. 2),
- королева Гертруда (сц. 2),
- Полоній, головний королівський радник (сц. 3),
- Лаерт, син Полонія (сц. 3),
- Офелія, дочка Полонія (сц. 3)

КУЛЬМІНАЦІЯ

П дія

Сцена мишоловки

- Підступність Клавдія
- Отруєне вино й рапіра
- Двобій Гамлета й Лаерта
- Смерть короля, королеви, загибель Лаерта, Гамлета

Світ зла величезний

Що далі?

Провідні мотиви, філософські та моральні проблеми

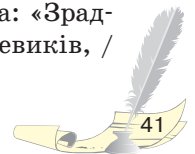
У трагедії зображено новий на той час тип героя — героя-гуманіста. Упродовж твору Гамлет намагається розв'язати складні морально-етичні проблеми, дійти істини. Він діє на основі філософських міркувань.

Любов, дружба, шлюб, взаємини дітей та батьків, зовнішня війна та заколот усередині країни — ось загальні теми п'єси. А втім, Гамлетові шукання спрямовані в царину вічних проблем: сенс життя і призначення людини, смерть і безсмертя, духовна сила і слабкість, порок і злочин, право на помсту і на вбивство.

Одним із головних морально-філософських питань, які непокоять Гамлета, є питання помсти. Помститися вбивцеві свого батька, покарати зло і цим продовжити ланцюг злодіянь чи змиритися та пробачити? Чи варто оборонятися від ударів долі? Наприкінці твору Гамлет доходить висновку, що безкімечно терпіти зло неможливо. Але на це вічне питання людство дотепер не має чіткої відповіді.

Таїна життя та загадка смерті також цікавлять Гамлета. «Чи бути, чи не бути?» — з цього питання розпочинається його відомий монолог. Біля могили блазня Йорика головний герой розмірковує над тим, куди зникає земна слава: пиха придворних, метушня службовців, військова звитяга полководців, краса світських дам.

Ще один морально-філософський мотив твору — роздуми про вірність та відданість. Гамлет розмірковує про свою відданість батькові. Його до глибини душі вражає швидке одруження матері з братом її покійного чоловіка: «Зрадливість — ось твоє наймення, жінко! / Лиш місяць! Ще не збила черевиків, / В яких вона за гробом мужа йшла...» (переклад Л. Є. Гребінки).

Головний герой постає перед непротим вибором: боротися зі злом і загинути чи скоритися й залишитися живим. Пошуки Гамлетом змісту буття, свого призначення у світі визначають морально-філософський зміст твору. Ця трагедія ставить багато запитань, відповіді на які людство шукає досі.

В одному зі своїх сонетів В. Шекспір писав, що весь «світ — видовище, в яким людина / Підвладна силі неземних світил». Своєрідним видовищем є й Данське королівство.

Моральні вади (як брехня, лицемірство, підступність, зиск, пияцтво, сімейні зради та кровозмішання, шпигунство) стали нормою життя двору, знеславили державу й ослабили її. Ці вади, наче павутиння, обплутують підданців, утверджують уседозволеність.

1. Згадайте, яку роль відігравав театр в англійському суспільстві.
2. На які періоди поділяється творчість В. Шекспіра? Чому, на вашу думку, другий період називають *трагічним*?
3. Що вам відомо про сюжет трагедії «Гамлет»?
4. Дайте означення понять *трагедія, інтрига, конфлікт, проблематика п'єси*.
5. Визначте інтригу та конфлікт трагедії «Гамлет». Доведіть, що п'єса В. Шекспіра «Гамлет» є трагедією.
6. Які проблеми порушує Шекспір у своїй трагедії?
7. У чому виявилось новаторство драматурга?
8. Як зображено Данію у творі та чому саме так?
9. Що змінилося в королівстві після смерті старого короля?
10. Якими моральними принципами керуються при дворі? Чим небезпечна подібна політика?
11. У чому, на вашу думку, полягає складність образу Клавдія?
12. Які почуття викликає у вас образ королеви? У чому виявляється лицемірство Гертруди?
13. На вашу думку, якими є стосунки короля й королеви з Гамлетом?
14. Як ви вважаєте, чи любить королева свого сина?
15. Доведіть обмеженість життєвих принципів Полонія та Лаерта.
16. Які позитивні й негативні риси героїв привертають вашу увагу?

Узагальнення

1. Відомий французький письменник-романтик Ф.-Р. де Шатобріан твердив, що «В. Шекспір охоплює життя людини цілком і суспільства загалом». Доведіть правильність цього твердження або спростуйте його.
2. Як ви вважаєте, чи скоїв би злочин Клавдій, якби не мав упевненості у згоді Гертруди на швидке одруження?
3. Поміркуйте: чи могла б доля Офелії скластися інакше? Напишіть стислий твір-роздум за цією темою.

Гамлет — європейський інтелігент, індивідуаліст, носій ренесансних ідеалів

Ланцюжок подій

Гамлет на початку п'єси

Гамлет — це безтурботний принц, який у душі куртуазного етикету залицяється до придворної дами Офелії. Його ставлення до життя просте й чисте. Земля для нього — «прекрасний храм», люди — «творіння Божі».

Інтереси Гамлета, його прагнення

Він навчався у Віттенберзькому університеті, серйозно студював науки, добре знався на мистецтві, любив театр, захоплювався фехтуванням, пробував писати, і це йому вдавалося. Взірцем правителя для нього є його батько. «В усьому і для всіх він був людина», — вигукує Гамлет.

Риси вдачі

Принц Гамлет розумний, благородний, чесний, правдивий. Це людина прогресивного для того часу світогляду. Здатен аналізувати явища життя та робити філософські узагальнення й висновки.

Гамлет після зустрічі з привидам

Душа Гамлета збурена. Він прозрів і побачив себе в іншому світлі. У нього з'явилася мета: висока та страшна. Гамлет не готовий до помсти. Він розмірковує, мучиться. Йде до матері, Офелії, друзів. Проте — розчаровується.

Вагання

Він може покарати злочинця Клавдія. Та що тоді зміниться у світі? Хіба повернеться кохання Офелії, щирість матері, відданість друзів?

Тож «Гамлет» є найбільш філософічною драмою Шекспіра. Герой трагедії — мислитель, а події трагедії підштовхують його думку до розв'язання найважливіших, найтяжчих питань про мету існування, про цінність життя, про природу етичних понять та соціального ладу», — так писав про трагедію Шекспіра І. Я. Франко.

Гамлет — вічний образ світової літератури

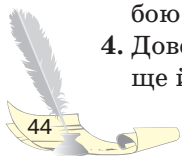
Вічні образи — образи літературних і міфологічних героїв, які переросли свою епоху й набули загальнолюдського значення; ми їх сприймаємо як уособлення певних рис характеру, зовнішності та поведінки, завдяки чому вони мають особливу естетичну цінність.

Гамлет — це вічний образ людини, яка розуміє свою відповідальність, коли йдеться про вибір між добром і злом, яка стоїть на захисті добра, але її внутрішні моральні закони не дозволяють перейти до рішучих дій. Не випадково цей образ набув особливого звучання у ХХ столітті — добі соціальних потрясінь, коли кожна людина вирішувала для себе вічне гамлетівське питання.

1. Гамлет навчався у Віттенберзькому університеті, одному з прогресивних навчальних закладів Європи. На вашу думку, які погляди на людину прищепили Гамлетові як студенту цього університету?
2. Які події порушили гармонію в душі юнака?
3. Схарактеризуйте роздуми Гамлета на кладовищі над черепом померлого.
4. Як змінюється погляд Гамлета на життя після смерті короля?
5. Що принц дізнався після смерті батька про свою країну, придворних і рідних?
6. Чому він удає із себе божевільного?
7. Яким був Гамлет на початку п'єси до зустрічі з привидами?
8. Що сталося після зустрічі з привидами? Як уплинули на Гамлета слова привида?
9. Чому Гамлет одразу не виконує наказ привида помститися Клавдієві?
10. Чи мав слухність Гамлет, коли довго розмірковував, перш ніж зважитися на вбивство?
11. Чому Гамлет у монолозі «Чи бути, чи не бути» не приймає остаточного рішення?
12. Яким ми бачимо Клавдія під час зізнання? Що відчуває Гамлет?
13. Сцена мишоловки в трагедії має величезне значення. Яке саме?
14. Як Гамлета характеризує Офелія?

Проаналізуйте!

1. Чи можна назвати Офелію *ренесансним ідеалом жінки*? Доведіть свою думку.
2. Чому, на вашу думку, між двома монологами Гамлета й виставою «Мишоловка» Шекспір змальовує сцену зустрічі Гамлета й Офелії?
3. Як ви вважаєте, чому Гамлет zvolікав помститися Клавдієві, а після двобою з Лаертом нарешті зважився?
4. Доведіть, що Гамлет — не тільки розчарований у житті молодик, але ще й розсудлива, мудра людина, яка шукає справедливості.

5. Розкрийте прихований зміст висловлювань «божевільного Гамлета».
 - *Бути чесним на цім світі — значить бути одним-єдиним з десяти тисяч.*
 - *Той, що грає короля, буде бажаним гостем.*
6. У душі Гамлета упродовж усієї трагедії точиться боротьба пристрастей. Зрештою Гамлет перемагає сам себе. Перемогою можна назвати вчинок, вибір, здатність діяти, а також стан душі. Навчатися перемагати у житті потрібно з дитинства у реальних та літературних героїв, що ви їх обрали собі за взірць. Які риси вдачі Гамлета-переможця можуть знадобитися вам у житті?

Створіть!

Створіть буктрейлер до трагедії «Гамлет».

Буктрейлер (з англ. *book* — книга, *trailer* — тягач, дослівно: *тягнути книгу на причені*) — сучасна форма реклами книги, що являє собою короткий відеоролик за мотивами книги, кліп за книгою. Основне його завдання — яскраво й образно розповісти про книгу, зацікавити, заінтригувати користувача, спонукати до читання.

Літературний ринг

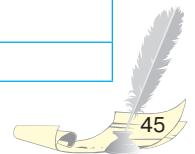
Й. В. Гете писав: «Уявіть живо цього юнака, цього королевича... коли він дізнається, що показалася тінь батька, побудьте з ним у ту страшну ніч, коли поважний дух сам з'являється перед ним!.. Страшне звинувачення дядька лунає в його вухах, він чує настійливий заклик до помсти й багаторазове прохання: “Пам'ятай про мене!” Кого ми бачимо перед собою після того, як дух зник? Молодого героя, що прагне помсти? Чи природженого государя, який щасливий можливістю викликати на бій узурпатора своєї корони? Ні! Подив і смуток охоплюють самотнього, він озлоблюється на усміхнених злодіїв, клянеться не забувати покійного, а закінчує багатозначним зітханням:

Отож, без зайвих слів, чи нам не краще
Потиснути долоні й розійтись?
Вам до своїх турбот і справ — адже
У кожного якісь турботи й справи,
Чи ті, чи інші. Ну, а я, нещасний,
Піду молитись.

Ці слова... дають ключ до всієї поведінки Гамлета: велике діяння покладене на душу, якій це діяння не під силу». У трактуванні Гете «історія данського принца перетворилася на історію душі прекрасної та благородної, але за своєю природою нездатної до дії»

І. Я. Франко стверджував, що в монолозі «Чи бути, чи не бути» поет «майже цілком забуває, що це говорить принц, слова виходять із уст підданого, що мусив весь вік терпіти муки і насміхи, гніт сильного». Тобто І. Я. Франко вважає Гамлета людиною, яка ввібрала в себе не лише власні трагедії, а й болі та страждання народу, підданців, що перебувають під такою королівською владою

З якою з думок ви згодні? Аргументуйте свою відповідь

Формуємо предметні та ключові компетентності

Запам'ятайте!

- Однією зі специфічних ознак зарубіжної літератури є те, що це література перекладна.
- Художній переклад — різновид літературної творчості, унаслідок якої твір, що існує в одній мові, «виникає» в іншій, не втрачаючи своїх змістових і художніх особливостей.
- Давньогрецька література спрямовувала шляхи розвитку культури світової.
- Кожен народ має свої пісні та легенди, із яких зростає національна література.
- Гомер своєю творчістю завершує вікові традиції народних співців і відкриває перший етап грецької літератури.
- Образ Гамлета є вічним образом благородного й самотнього борця зі злом.
- Поема «Божественна комедія» є справжньою енциклопедією італійського життя на межі нового часу.

Знайте про ...

- Значення художньої літератури для розвитку суспільства та особистості.
- Сутність діалогу автора й читача, діалогу культур у процесі читання художньої літератури.
- Особливості художнього перекладу.
- Видатних представників літератури античної доби.
- Особливості культури та видатних представників італійського Відродження.
- Значення творчості Гомера, Данте, Шекспіра для поступу української літератури та світового літературного процесу.
- Імена відомих українських перекладачів творів античності, Відродження.
- Філософсько-етичні проблеми, порушені в трагедії В. Шекспіра «Гамлет».

Умійте!

- Тлумачити поняття *автор, читач, діалог культур*.
- Швидко й ефективно шукати інформацію, використовуючи різні джерела.
- Застосовувати цифрові технології для пошуку необхідної інформації.
- Використовувати електронні сайти українських бібліотек у процесі навчання й читання художньої літератури.

- Створювати електронну продукцію (презентації, буктрейлери тощо) для популяризації улюблених книжок.
- Стисло характеризувати літературу античності.
- Аналізувати ідейно-тематичну сутність, сюжет, особливості композиції, проблематику поем «Одіссея», «Божественна комедія» (за прочитаними уривками), трагедії «Гамлет».
- Визначати провідні мотиви трагедії «Гамлет», роль монологу «Чи бути, чи не бути» в розкритті образу головного героя.
- Сприймати прочитані твори у контексті відповідної доби і сучасної культурної ситуації.
- Інтерпретувати твори в аспекті національної культури та загальнолюдських цінностей.

Усвідомте важливість!

- Загальнолюдських цінностей, які сповідуються в поемі Гомера «Одіссея».
- Ролі італійського Відродження в розвитку української та світової культури.
- Духовних цінностей, що втілені у творах літератури й мистецтва.
- Ідей гуманізму у творі доби Відродження.

Підсумуємо знання з теми

Літературознавчо-психологічний практикум

1. Складіть цитатну характеристику Одіссея, спробувавши пояснити, чому саме він є улюбленцем богині Афіни.
2. Складіть маршрут подорожей Одіссея (або інтерактивну мапу), додавши до нього свої коментарі. По допомогу зверніться за посиланням: <http://esrip.maps.arcgis.com/apps/MapTour/index.html?appid=4fc9153f4d9248b9bab7011e3950b552&webmap=962ca9da38bf4c5e9439abacf3dd1b3e#>.
3. Ви — режисер, який знімає фільм «Одіссея». Як ви поділили персонажів на позитивних і негативних? Виокремте їхні риси характеру та звички.
4. Ви — актор, якому доручили виконання головної ролі у фільмі «Одіссея». Як ви працюватимете над роллю? Складіть алгоритм своїх дій.
5. Доведіть, що Данте був останнім поетом Середньовіччя і першим поетом Відродження. Які ознаки середньовічної культури та ренесансні ідеї відбилися у його творчості?
6. Ви мандруєте підземним царством разом з Данте Аліг'єрі. Опишіть побачене, використавши епітети, порівняння й метафори. Складіть діалог між вами та поетом.
7. Опишіть свою версію Пекла (за мотивами «Божественної комедії»). За які гріхи і як там би карали грішників?

8. Знайдіть інформацію про сім смертних гріхів, порівняйте їх із тими, про які говорить Данте в «Божественній комедії», зробіть висновки.
9. Ви — найкращий друг Гамлета. Допоможіть йому розв'язати питання, яке крає його душу (помститися дядькові за вбивство батька чи ні).
10. Висловіть свою думку щодо фіналу трагедії «Гамлет». Як ви вважаєте, чому Шекспір завершує п'єсу загибеллю героя? Як слід трактувати смерть інших персонажів?
11. Які уроки з трагедії В. Шекспіра «Гамлет» ви можете взяти для себе? Запишіть їх у вигляді життєвих порад наступному поколінню читачів.

Ваша книжкова полиця

1. Берещук О. П. Історія перекладу «Божественної комедії» Данте українською мовою (від І. Франка до Є. Дроб'язка) // Збірка «Мовні і концептуальні картини світу». — 2012. — № 1.
2. Гомер. Одісея : пер. зі старогрецької Бориса Тена. — К. : Дніпро, 1968.
3. Пащенко В. І., Пащенко Н. І. Гомер // Антична література. — К. : Либідь, 2001.
4. Стріха Максим. Данте Аліг'єрі. Божественна комедія. Декілька слів від перекладача // Часопис «Сучасність». — 1995. — № 5 (409).
5. Шекспір В. Гамлет, принц данський : пер. з англ. Юрія Клєна / Клєн Юрій. Твори : В 4 т. — Т. 4. — Торонто : Фундація імені Юрія Клєна, 1960.
6. Шекспір В. Гамлет : переклад Ю. Андруховича ; іл. В. Єрка. — К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2008.

Онлайн-бібліотека

1. Бібліографія Гомера у міжнародній електронній базі фантастики *Internet Speculative Fiction Database* (англ.). [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.isfdb.org/cgi-bin/ea.cgi?20200>.
2. Бібліотека світової літератури. Оригінали та переклади творів. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ae-lib.org.ua>.
3. Буктрейлер — сучасна форма реклами книги. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://biblio.lib.kherson.ua/buktrejler.htm>.

ПОДОРОЖ ДРУГА. ПРОЗА Й ПОЕЗІЯ ПІЗЬНОГО РОМАНТИЗМУ ТА ПЕРЕХОДУ ДО РЕАЛІЗМУ ХІХ СТОЛІТТЯ

Наш віртуальний корабель продовжує подорож у часі та просторі, і наступна зупинка — епоха романтизму та її взаємодія з реалізмом у літературі ХІХ століття.

Романтизм у мистецтві виявив себе в найрізноманітніших формах та образах — від гордого самотнього бунтівника до їдкої сатиричної карикатури на людину чи явище, від героя цілком реалістичного до фантастичної істоти. Зрозуміти цю суперечливу епоху та романтизм як мистецьке явище, ознаки якого знаходимо і в сучасній літературі, допоможе знайомство з кращими романтично-реалістичними творами.

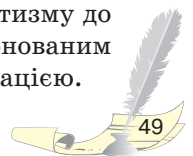
*Той, хто не зазнав щастя в нинішньому світі,
хто не знайшов того, що шукав, нехай заглибиться
у світ книг і мистецтва чи зануриться в природу —
це вічно юне втілення старовини й сучасності.*
Новалис

1. Які поняття асоціюються у вас зі словом *романтизм*?
2. Що ви знаєте про романтизм як літературно-мистецький напрям?
3. Як ви розумієте слова німецького романтика Новалиса?

Особливості літератури романтизму та внесок у її розвиток Е. Т. А. Гофмана

Інтерактивна вправа

- Опрацюйте текст за одним із фрагментів інфографіки «Від романтизму до реалізму» зі с. 50, підготуйте стисле усне повідомлення за пропонуваним фрагментом. Ознайомте ваших однокласників зі здобутою інформацією.

Від романтизму до реалізму

НА ПРОТИВАГУ УЛЮБЛЕНОМУ РОМАНТИКАМИ «НЕЗВИЧАЙНОМУ ХАРАКТЕРОВІ В НЕЗВИЧАЙНИХ ОБСТАВИНАХ», РЕАЛІСТИ НЕ БОЯЛИСЯ ЗОБРАЖУВАТИ «ЛЮДЕЙ ПЕРЕСІЧНИХ, ЗВИЧАЙНИХ, ЯКИХ МИ ЩОДНЯ ЗУСТРІЧАЄМО В ЖИТТІ, З ЇХНІМИ БУДЕННИМИ ПРИГОДАМИ» (І. ФРАНКО)

Останнє десятиліття
XVIII ст.

Вальтер Скотт

У романтизмі утверджено цінність духовного, творчого життя людини, зображено сильні пристрасті, лунають заклики до національно-визвольної боротьби, герої пройняті мотивами «світової скорботи» та «світового зла»; минуле ідеалізовано

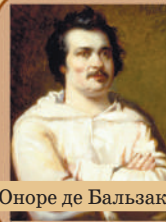
Фенімор Купер

1850–1860-ті рр. — риси романтизму «розмиваються», на перший план виступає реалістична тенденція. Панівним напрямом стає реалізм, хоча романтичні мотиви в літературі та мистецтві наявні й нині

Віктор Гюґо

Романтики не сприймали реальності й задихалися в «сірій буденності», реалісти залюбки зображували людей нижчих станів і «буденних» професій: селян, робітників, праль, дрібних службовців, лихварів

Оноре де Бальзак

Література революційної епохи була спрямована на аналіз суспільства. «Поетичним правосуддям» займалися і романтики, і реалісти, але робили вони це у різний спосіб

1792 р.

національний конвент Франції проголосив створення Французької Республіки

1793 р.

перший у Новому Світі політ на повітряній кулі

1796 р.

англійський лікар Едвард Дженнер прищепив пацієнтові віспу

1798 р.

війська Наполеона Бонапарта захопили Мальту

1800 р.

прем'єра Першої симфонії Людвіга ван Бетховена

Перша половина
XIX ст.

Етапи німецького романтизму

Етапи	Тематика, проблематика, художні особливості	Жанри	Представники
1-й етап. Ранній (єнський): 1796–1806 рр.	Ідеалізація далекого минулого (Середньовіччя), віддаленість від проблем сучасності, звернення до внутрішнього світу людини, до естетичних проблем	Міф, казка, легенда, переказ	Поет і прозаїк Новалис, драматург Людвіг Тік, філософ Й. Г. Фіхте, брати Шлегелі
2-й етап. Гейдельберзький: 1806–1825 рр.	Вивчення й збирання німецького фольклору; відчуття трагічності буття втілювалося у фантастиці, ворожій особистості	Казка, інші види фольклору	К. Brentano, Ахім фон Арнім, брати Грімми
3-й етап. Швабська школа романтиків: 1815–1830 рр.	Різка сатира на сучасне митцям суспільство, поєднання гротеску та фантастики	Фантастична повість-казка, лірика	Е. Т. А. Гофман
4-й етап. Пізній романтизм	Значна кількість літературних угруповань. Звернення до сучасності	Громадсько-політична лірика	Г. Гейне

Особливості романтичного твору

- Немає дистанції між героєм і автором.
- Навіть негативного героя не піддають засудженню, звинувачують тільки обставини.
- У романтичному пейзажі переважають бурі, грози та інші природні катаклізми.
- Переживання героя важливіші за події.
- Романтичний герой — індивідуаліст, що зіткнувся з похмурою реальністю й прагне перебудувати світ. Розчарувавшись, він стає песимістом.

Ознаки романтизму

- Заперечення раціоналізму, культ почуттів людини.
- Увага до особистості, її індивідуальних рис.
- Провідні мотиви — самотність, світова скорбота (національна туга) та романтичний бунт і нескореність.
- Історизм творів і захоплення фольклором.

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 52 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) колективно складіть розповідь за темою «Ернст Теодор Амадей Гофман — ідеал людини доби романтизму». (Кожен учень промовляє по одному реченню, пов'язуючи його з попереднім.)

Ернст Теодор Амадей Гофман

ІДЕАЛ ЛЮДИНИ ДОБИ РОМАНТИЗМУ.
МУЗИЧНИЙ ДРАМАТУРГ, ХУДОЖНИК, КОМПОЗИТОР, РЕЖИСЕР, ПИСЬМЕННИК-РОМАНТИК, ДЕКОРАТОР, КРИТИК, ЮРИСТ, ОПЕРНИЙ ТА СИМФОНІЧНИЙ ДИРИГЕНТ, ГРАФІК

1776

I період — 1808–1814 рр.
Новела «Кавалер Глюк...», опера
«Дон Жуан», повість-казка
«Золотий горнець...»

II період — 1815–1817 рр.
Збірка «Нічні повісті», новели
«Майорат», «Піщана людина»,
«Магнетизер. Родинна хроніка»,
роман «Еліксири диявола»,
казка «Лускунчик і Мишачий
король»

III період — 1818–1822 рр.
Казкові повісті «Крихітка
Цахес...», «Володар бліх...»,
роман «Життєва філософія кота
Мурра...»

Основний конфлікт для романтизму — розлад між мрією та дійсністю — набуває у Гофмана трагічного характеру. Провідна тема творчості — взаємопроникнення мистецтва й життя

1776 р.

третя експедиція
Джеймса Кука

1776 р.

«Gazette de
Leopold» — перше
періодичне
видання на
території
України

1781 р.

«Статті конфедерації» — перша
Конституція
США

1787 р.

прем'єра опери
В. А. Моцарта
«Дон Жуан»;
композитор
диригував
оркестром

1789 р.

Ф. В. Гершель
відкрив шостий
супутник
Сатурна —
Енцелад

1822

Мистецька спадщина Е. Т. А. Гофмана

Літературна спадщина Гофмана різноманітна: романи, казки, новели, есе, критичні статті, лібрето до власних музичних творів.

Мистецька спадщина Е. Т. А. Гофмана

Роки	Твори	Коментарі
1808–1813	32 музичних твори різних жанрів	
1809	Новела «Кавалер Глюк...»	Герой новели — музикант, а зміст її становлять роздуми Гофмана про музику та її місце в житті
1812	Новела «Дон Жуан»	Трагічну історію актриси, що блискуче виконала партію донни Анни у відомій опері Моцарта, химерно поєдано з тонким і професійним прочитанням геніального творіння австрійського композитора
1814	Повість «Золотий горнець. Казка з нових часів»	Пригоди героїв зображені у реальному місті Дрездені з його засиллям філістерства й прагматизму та у фантастичній країні Атлантиді, куди можуть увійти тільки люди із загостреною чутливістю, ентузіасти. Два світи існують паралельно, але перетинаються
1814–1815	2 томи збірки «Фантазії в манері Калло»	
1816	Роман «Еліксири диявола»	
1816	Опера «Ундіна»	Постановка опери мала неабиякий успіх
1816–1817	Збірка «Нічні розповіді в манері Калло», до якої належать новели «Піщана людина», «Церква езуїтів» та ін.	
1818	«Незвичайні страждання одного директора театру»	Діалог про проблеми театральної справи
1819	«Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер»	Гротескно-сатиричне зображення німецького суспільства початку XIX ст.
1819	Новела «Мадемуазель де Скудері»	Принесла Гофманові найзначущий письменницький успіх

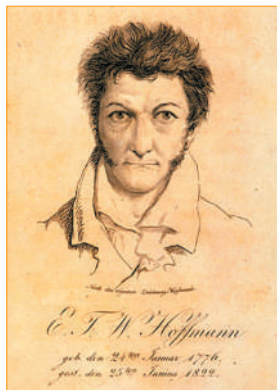

Роки	Твори	Коментарі
1819–1821	4 збірки оповідань «Серапіонові брати»	
1819–1822	Роман «Життєва філософія kota Мурра...»	Мудрий і дотепний автобіографічний твір із використанням елементів трагедії й комедії, сатири й гротеску, ліризму й жарту. Роман залишився незавершеним
1822	Роман «Володар бліх...»	Через критичну спрямованість твору автора притягнуто до суду
1822	Новела «Кутове вікно»	

Розгляньте репродукцію автопортрета письменника.

1. «Таємничий. Страшний. Примарний. Магічний...» — так називали його сучасники. Які деталі автопортрета привертають вашу увагу?
2. Яким, на вашу думку, зобразив себе письменник?

Узагальнення

1. Назвіть хронологічні межі романтизму.
 2. Які ознаки характерні для цього напрямку?
 3. Які політичні події перекреслили віру людей у розум?
 4. Як події дитинства та юності вплинули на формування характеру Е. Т. А. Гофмана, його захоплення та вибір професії?
 5. Які факти біографії Гофмана вам найбільше запам'ятались?
 6. Наскільки, на вашу думку, політична й економічна ситуація в країні відбилася у творчості письменника?
 7. Чому митець вдавався до фантастики, до сатири?
 8. Якими є особливості творчої манери Гофмана?
 9. У чому, на вашу думку, полягає незвичність творчої долі Е. Т. А. Гофмана?
10. Схарактеризуйте письменника за його висловлюванням та спогадами сучасників: «Художник — не професія, художник — спосіб життя» (Е. Т. А. Гофман).
- Сучасники згадували Гофмана таким:
- «у ньому була зовнішня різкість: різкі рухи, гострі, високо підняті плечі, високо й прямо посаджена голова, неслухняне волосся, хода підстрибом»;
 - «він говорив дуже швидко і раптом замовкав»;
 - «він був не такий, як усі, наче зітканий із суперечностей: м'який, лагідний погляд — і іронічна посмішка, добрий гумор — і зла іронія»;
 - «друзів у нього було мало, більшість не розуміла дивака і не любила його».

Протистояння митця та філістера — основний конфлікт повісті Е. Т. А. Гофмана «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер»

Особливості сюжету і композиції

Герої Гофмана живуть у двох світах — реально-побутовому та уявно-фантастичному.

Романтичний світ протистоїть буденному, ілюзорний — реальному, світ філістерів — світу ентузіастів.

Філістер (нім.) — самовдоволена й обмежена людина з вузьким, міщанським світоглядом і святенницькою поведінкою. Із філістерів і складається суспільство. Це бюргери, чиновники, комерсанти, представники дохідних професій, які мають зиск, статки та тверді у своїх поняттях і цінностях.

Ентузіасти — представники творчих професій, здатні відчувати недосконалість звичайного світу. Їхні визначальні риси — глибока духовність і щире відчуття краси, прагнення боротися проти обмеженого сприйняття світу філістерами. Ентузіасти до реальних благ байдужі, головне для них — духовні інтереси й мистецтво. У Гофмана — це поети, художники, актори, музиканти.

Гумор — різновид комічного, відображення смішного у життєвих явищах і людських характерах.

Іронія — глузливо-критичне ставлення до предмета зображення. Це насмішка, замаскована зовнішньою благопристойною формою.

Сатира — особливий спосіб художнього відображення дійсності, який полягає в гострому осуді, осміянні негативного. Сатира спрямована проти соціально шкідливих явищ; на відміну від гумору, вона має гострий, непримиренний характер.

Гротеск — тип художньої образності, основою якого є крайня міра умовності у відтворенні життя, коли зображувані дійсність постає неймовірною, аномальною, дивною. Для гротеску характерні навмисне карикатурне спотворення форм і сутності предметів, поєднання реального й фантастичного, трагічного й комічного, нормального й абсурдного.

Сарказм — їдка, викривальна, особливо дошкульна насмішка, сповнена крайньої ненависті та гнівного презирства. Сарказм не має подвійного дна, прихованого змісту, виражається завжди прямо. Об'єктом сарказму є зазвичай явища небезпечні, різко негативні й аморальні.

Обкладинка україномовного видання Е. Т. А. Гофмана «Крихітка Цахес...». 2009

Мотиви твору

Сатиричний	Метафоричний	Фольклорно-казковий	Філософський
Викрито суспільство філістерів, правителів німецького князівства; тогочасну політику й Просвітництво; учених і чиновників; засліплене суспільство, що втратило духовні орієнтири й творило собі ідолів	Казкова країна — метафора сучасної письменниці Німеччини; Циннобер — уособлення філістерів, а Бальтазар — ентузіастів	Чарівні персонажі — маги, феї; країна Джинністан; магичні предмети — три золотих волосинки, грєбінець, карета, вілла Проспера Альпануса тощо	Одвічна боротьба добра і зла. Таємне стає явним, правда впливає (проте не остаточно — Циннобера ховають із почестями як міністра). Автор викладає власне філософське бачення сенсу життя людини

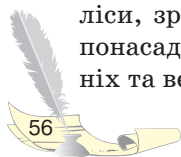
Гротескні образи. Викривальний зміст твору

За своєю суттю й первісною природою гротеск — це вільне та примхливе поєднання різних образів і мотивів, вільна гра з ними, ігнорування раціоналістичної розсудливості й зовнішньої правдоподібності.

У Гофмана гротеск як художній прийом зберігає зв'язок зі своєю первісною природою і водночас успішно виконує сатирично-викривальні функції.

Повість-казка «Крихітка Цахес...» насичена образами-гротесками, гротескними ситуаціями. Вона є узагальненим образом сучасної письменниці німецької дійсності. Гротескним є карликове князівство Керепес, у якому розігрується дія, гротескні князі Пафнутій і Барсануф, їхній двір і бюрократія, гротескна також політика країни.

«Перше ніж розпочнемо освіту, себто перше ніж вирубаємо навколишні ліси, зробимо річку судноплавною, розведемо картоплю, полагодимо школи, понасаджуємо тополь і акацій, молодь навчимо співати на два голоси вранішніх та вечірніх пісень, прокладемо дороги й накажемо прищепити віспу, треба

буде вигнати з країни всіх людей небезпечних настроїв, що самі не слухаються розуму й інших зводять з глузду своїми витребеньками.

...А крилатим коням ми обріжемо крила, поставимо на годівлю в стайні, які запровадимо разом з освітою, і спробуємо таким чином одомашнити їх і перетворити на корисних тварин» (переклад С. Й. Сакидона).

Такі методи нагадують відомі грандіозні експерименти з перебудови суспільства й сам тоталітарний режим минулого століття.

Світ філістерів Гофман викривав за допомогою іронії та їдкої сатири. Згадаймо невігластво мешканців князівства й те, якими методами вони боролися із феями та чарівниками.

Символіка повісті

Двоплановість твору Е. Т. А. Гофмана «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер» підкреслюється й суцільною символікою, символічними образами.

Золоті волосинки, якими наділила Цахеса фея, наводять на думку, що автор має на увазі золото, гроші та їхню владу над людьми й суспільством. «Феномен Цахеса» полягає в тому, що одні люди можуть відбирати в інших людей їхню працю й таланти та ставати в їхній свідомості не тими, ким вони є насправді. Під магичною дією цих золотих волосинок люди не бачать справжнього Цахеса, він їм видається красенем, уособленням розуму й талантів.

Водночас магія цих волосинок віднімає у людей і переносить на Цахеса не тільки результати їхньої праці й зусиль, а також їхні кращі риси й таланти. Навіть не завершивши університетського курсу, Цахес стає чиновником з важливих доручень і робить блискучу кар'єру — його призначають першим міністром у князя Барсануфа.

Уособленням філістерів є власне Циннобер, а Бальтазар представляє ентузіастів.

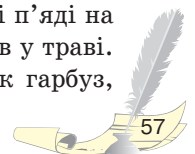
Художні особливості твору

Е. Т. А. Гофман у своєму творі «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер» використав увесь арсенал виражальних засобів мови, і це майстерно відображено в кращих перекладах, зокрема С. Й. Сакидона. Детально виписані портрети героїв викликають відповідні емоції у читача:

«Те, що на перший погляд можна було цілком сприйняти за химерно скрючений цурпалок дерева, було не що інше, як потворний малюк якихось дві п'яді на зріст, що досі впоперек лежав у коробі, а тепер виліз і борсався та вурчав у траві. Голова в потвори глибоко запала між плечима, на спині виріс горб, як гарбуз,

С. О. Алімов. Ілюстрація до повісті «Крихітка Цахес...»

а зразу ж від грудей звисали тонкі, немов ліщинові палички, ноги, тож весь він був схожий на роздвоєну редьку. На обличчі неуважне око нічого б і не розгледіло, але, придивившись пильніше, можна було помітити довгий гострий ніс, що витикався з-під чорного розкошланого чуба, пару маленьких чорних очиць, що виблискували на зморщеному, як у старого, обличчі, — проява, та й годі.

<...>

В. Е. Єрко. Ілюстрація до повісті «Крихітка Цахес...»

Панна фон Рожа-Гожа була статечного вигляду, шляхетної, величної постави і трохи гордої, владної вдачі. Її обличчя, хоч його й можна було назвати бездоганно гарним, справляло іноді якесь дивне, майже моторошне враження, а надто як вона, за своїм звичаєм, нерухомо й суворо вдвлялась кудись поперед себе. Насамперед те враження можна було приписати якійсь особливо дивній зморщці між бровами. Ніхто до ладу не міг сказати, чи личить патронесі така зморшка на лобі. Але при всьому тому в її погляді часто бувало стільки ніжності й привітності, особливо ж коли була гарна година й цвіли рожі, що кожен мимоволі піддавався її чарові» (переклад С. Й. Сакидона).

Докладно описані й інтер'єри та різні речі — чарівний дім мага Проспера Альпануса, його візок тощо. Розповідь ведеться від імені автора-оповідача, тому пронизана його особистими враженнями й почуттями.

Письменник не шкодує епітетів, щоб передати, наприклад, огидність героя — крихітки Цахеса: *проклятий малий виродок, клишоногий малюк, потворний, огидний курдупель, лиха потвора, недолугий відьмак, потороча з огидним голосом, гидезним ротом, чудернацькою пікою.*

Він добирає й відповідні порівняння: *надувшись, як малий індик; з очима, що іскрилися, мов у ката; синоніми: Циннобер не розмовляв, а рохкав, бурмотів крізь зуби, рипів, квакав; фразеологізми: наводить на людей ману.*

Художні засоби зовсім іншої тональності Гофман використовує, коли зображує героїв, яким симпатизує: *гордий, блискучий погляд; найретельніший і найкращий із моїх слухачів; прекрасна Кандіда; беззахисне Кандідине серце; полум'яніючи, як жар; невимовна туга і водночас солодка надія; Кандідин погляд горів у його грудях; темні блискучі очі, жвавий і ясний розум; мрійна туга, жагуче проміння очей тощо.*

Робота з текстом

Аналіз повісті «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер»

Розділ 1

1. На що нарікала бідна селянка Ліза?

2. Які почуття викликає в читача опис сина бідної жінки?
3. Як мати ставилася до Цахеса, чому?
4. Чому фея Рожабельверде вирішила допомогти нещасному і як саме?
5. Опишіть стан і почуття селянки після сну.
6. Чому пастор вирішив усиновити Цахеса?
7. Що змінилося в князівстві після приходу до влади Пафнутія?
8. Хто став радником князя й чому?
9. У чому полягало запровадження освіти в князівстві?
10. Як фея Рожабельверде стала наставницею притулку для панночок?

Розділ 2

1. Як Птоломеус Філадельфус описав у своєму листі до приятеля Руфіна мешканців казкової країни, до якої він випадково потрапив, зокрема студентів з університету Керепеса?
2. Як автор використовує прийом парадоксу в описі «наукових досліджень» та «винаходів» професора Моша Терпіна?
3. Визначте ставлення автора до Бальтазара за описом його зовнішності.
4. Хто такий Фабіан? Як його характеризує автор? Розкажіть, через що Фабіан так уболіває за Бальтазара.
5. Розкажіть про пригоду приятелів-студентів з дивним вершником.
6. Чим закінчилася зустріч Бальтазара та Моша Терпіна в лісі?

Розділ 3

1. Чому Фабіан і Бальтазар були спантеличені, коли їм розповіли про приємного, вправного вершника, що прибув до Керепеса?
2. Змалюйте портрет Кандіди. Чому автор трохи іронізує?
3. Як присутні на вечорі в професора Моша Терпіна відреагували на вірш Бальтазара? Чому?

Розділ 4

1. На що скаржився віртуоз-скрипаль синьйор Вінченцо Сбіока?
2. Чому референдарій Пульхер ледь не позбавив себе життя?

Розділ 5

1. Розкажіть про пригоду на сніданку в барона Претекстатуса фон Мондшайна із князем. Як Циннобер став таємним радником?
2. Опишіть епізод відвідування юнаками чарівника Проспера Альпануса. Із якою метою автор так детально описує його віллу?
3. Про яку неприємність повідомив Бальтазарові референдарій Пульхер?

Розділ 6

1. Чому професор Мош Терпін аж млів від радості, коли Цахес вирішив одружитися з його дочкою?

В. Е. Єрко. Ілюстрація до повісті «Крихітка Цахес...»

2. Яку таємницю Цахеса розкрили Пульхер та Адріан?
3. Чим обернулося для міністра Протекстатуса фон Мондшайна його прохання прочитати князеві записку (доповідь), яку він нібито склав (насправді ж її склав Адріан)?
4. Яку нагороду отримав Цахес і який клопіт з того мали придворні?
5. Розкажіть про двобій магів Рожабельверде та Проспера Альпануса. Чим він завершився й чому?

Розділ 7

1. Яка перша неприємність спіткала Циннобера?
2. Чому Бальтазарові не можна було повертатися із села?
3. Чим закінчилася зустріч Бальтазара з Проспером Альпанусом?

Розділ 8

1. Від чого страждав Фабіан і чим це йому загрожувало?
2. Як Бальтазар і його друзі знешкодили чари Цахеса?

Розділ 9

1. Розкажіть про безславний кінець Циннобера.
2. Якою традиційною казковою подією завершується повість Гофмана?
3. Наведіть приклади іронії, сатири та сарказму у творі.

Українською мовою повість-казку Е. Т. А. Гофмана «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер» та інші його твори перекладали М. П. Бажан, Є. О. Попович, С. Й. Сакидон. Поетичний образ німецького письменника-романтика змалював Микола Бажан у поемі «Гофманова ніч».

Проаналізуйте!

1. На що розраховувала фея Рожабельверде, даруючи Цахесові чарівні можливості у вигляді золотих волосинок?
2. Як ви вважаєте, чи був шанс у Цахеса стати Людиною? Спрогнозуйте дії та долю героя, якби він зрозумів задум феї.
3. Знайдіть у Бальтазара риси романтичного героя. Що, на вашу думку, не відповідає принципам романтизму?
4. «Крихітку Цахеса...» Гофман створив на початку XIX ст. Тепер уже початок XXI ст. Чи не втратили проблеми, які він порушує у творі, своєї актуальності?

Створіть!

1. Схему, яка доводить, що твір Гофмана «Крихітка Цахес...» є казкою.
2. Комікс на тему «Світ персонажів повісті “Крихітка Цахес...”», герої якого мають говорити про свою книгу.

Скористайтеся сервісами:

<http://www.toondoo.com>;

<http://vidpoviday.com/oglyad-sajtiv-dlya-stvorenniya-komiksiv>.

Поетія «чистого мистецтва»: представники, теми, образний світ

Видатний німецький поет Г. Гейне писав: «Кожна людина є Всесвітом. Вона з ним народилася і з ним помре. Під кожним надгробком похована ціла всесвітня історія». Саме тому в центрі літератури, мистецтва постало людське життя в усіх його різноманітних виявах, людина з її почуттями, мріями, переживаннями, з її світобаченням. Світоглядно-естетичні зрушення у свідомості людей знайшли своє відображення в літературі. Митці другої половини XIX — початку XX ст. перебували в пошуку, зумовленому двома причинами: намаганням усвідомити духовну сутність світу, моральний зміст існування та прагненням утвердити пріоритет культури. Не випадковим є виникнення різних шкіл, угруповань, течій, у яких письменників об'єднує ідея «чистого мистецтва», вічного й прекрасного, незалежного від натовпу, бруду, хаосу сучасності.

1. Пригадайте найважливіші історичні події середини XIX ст. в Європі.
2. Назвіть найвідоміші досягнення науково-технічного прогресу та природничих наук у середині XIX ст.
3. Визначте найпопулярніші філософські, естетичні ідеї середини XIX ст.

Мистецтво для мистецтва, або «чисте мистецтво», — це назва певних естетичних концепцій, що стверджують самоцінність художньої творчості, незалежність мистецтва від політики й суспільних вимог.

Філософською основою теорії мистецтва для мистецтва було вчення І. Канта про естетичну насолоду, про чисту форму мистецтва, а також Ф. В. Й. Шеллінга — про абсолютно вільну творчість. Ідеї мистецтва для мистецтва найповніше виявилися в поезії та творчих маніфестах французьких поетів Т. Готье, П. Верлена та ін. Їхня творчість, де відбулося розчарування в ідеалах буржуазії, була перейнята зневірою в суспільні ідеали.

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 62 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) підготуйте промову за темою «Особливості поезії “чистого мистецтва”» та виголосіть її в уявний мікрофон.

Особливості поетичного світу А. А. Фета

В історію російської поезії Афанасій Афанасійович Фет увійшов як один із найавторитетніших представників чистого мистецтва. Творчий шлях поета охоплює понад півстоліття.

1. Прочитайте на с. 63 висловлювання сучасників про Афанасія Фета.
2. Якими постають перед вами його особистість та творчість?

Особливості поезії «ЧИСТОГО МИСТЕЦТВА»

ПРЕДСТАВНИКИ «ЧИСТОГО МИСТЕЦТВА» —
ПОЕТИЧНА ГРУПА «ПАРНАС» У ФРАНЦІЇ.
ШКОЛА «ЧИСТОГО МИСТЕЦТВА» В РОСІЇ;
ПРОВІДНИЙ ПРИЙОМ «ПАРНАСЦІВ» —
РОЗГОРНУТИЙ ОПИС, СТВОРЕННЯ
«СЛОВЕСНОЇ КАРТИНИ»

Леконт де Ліль

Поети створили об'єднання «Парнас» та почали видавати альманах «Сучасний Парнас». *Парнас* — у переносному значенні символ мистецтва взагалі й поезії зокрема

Назва угруповання (*Парнас* — гора в Греції, за легендою — місце перебування німф на чолі з Аполлоном) свідчить про бажання поетів відокремитися від метушні та проблем буденності

А. А. Фет

Поети «чистого мистецтва» доповнили перелік актуальних для цього історичного періоду проблем вічними й загальнолюдськими проблемами, створивши розмаїту, насичену, об'єктивну картину світу

На відміну від романтиків, що зображували світ у його динаміці, «парнасці» прагнули зупинити мить, надати їй завершеності й величчя

1850

1850 р.

у Веймарі відбулася прем'єра опери Ріхарда Вагнера «Лоенгрін»

1851 р.

у Венеції відбулася прем'єра опери Джузеппе Верді «Ріголетто»

1852 р.

Наполеон III заснував Другу імперію

1852 р.

перший у світі політ на дирижаблі

1854 р.

зпатентовано новий музичний інструмент — акордеон

1870

*У сім'ї другорядних російських поетів пану Фету,
безперечно, належить одне з чільних місць.*

М. Є. Салтиков-Щедрін

*Фет високий, найвищий авторитет
у поезії, у мистецтві, у думках.*

В. Я. Брюсов

Значний вплив на майбутнього поета мала таємниця його народження. У 14 років Фет дізнався, що справжнім його батьком був не дворянин Афанасій Шеншин, а німецький чиновник Йоган Фьот. Через це юнак втратив дворянські привілеї, прізвище, до якого звик, і все своє життя вимушений був докладати зусилля, щоб повернути їх. 1888 р. у зв'язку з «50-річчям своєї музи» Фет домогся звання придворного камергера і права носити власне прізвище. За словами самого поета, «цей день був найщасливішим у його житті».

Поезія А. А. Фета охоплює низку вічних тем: природа, краса, кохання, мистецтво. Прикметною ознакою поезії Фета є також пафос життєрадісності. Його поезія радісна й прозора, їй притаманні почуття світла та спокою.

Краса, природність, щирість його поезії досконалі, вірш його надзвичайно виразний, образний, музикальний. «Це не просто поет, а скоріше поет-музикант...» — говорив про нього П. І. Чайковський. На вірші поета було написано безліч романсів, що швидко набули популярності.

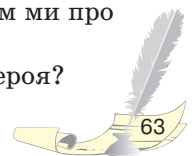
А. А. Фета можна назвати неперевершеним майстром пейзажу. Його лірика багата на пейзажні замальовки різних пір року та доби. Але найхарактерніші для нього — картини весни та ранку. При цьому пейзаж немовби відтіняє всю глибину почуттів та емоційних станів поета. Природу він описує набагато детальніше й конкретніше, ніж це робили його попередники. Л. М. Толстой говорив, що вірші Фета про природу навчили його розуміти її.

Наближення весни й осіннє згасання, сповнена пахоців літня ніч і морозний день, житнє поле і густий тінистий ліс — про все це пише Афанасій Фет у своїх віршах.

Робота з текстом

Аналіз вірша «Я прийшов до тебе, мила...»

1. Яке ваше перше враження після прочитання вірша?
2. Назвіть тему твору. Що можна сказати про настрій вірша?
3. Якою змальована природа?
4. Яким у цьому вірші постає автор? Як змінюються почуття автора протягом вірша?
5. Які художні засоби використовує поет?
6. Як у вірші співвідносяться світ почуттів ліричного героя і світ природи?
7. Який настрій стає для вірша визначальним? Завдяки яким словам ми про це здогадуємося?
8. Як утілено в останньому рядку вірша любов і радість ліричного героя?

Аналіз поезії «Шепіт. Ніжний звук зітхання...»

1. Якій темі присвячений цей вірш?
2. Яке почуття є у вірші провідним? Як змінюється настрій ліричного героя?
3. На вашу думку, яку роль відіграють незакінчені синтаксичні конструкції?
4. Як співвідносяться зовнішній світ і почуття ліричного героя?
5. Якого характеру надає тексту фрагментарність описів? Чи цілісно сприймаються почуття героя, чи, можливо, вони випадкові, мимовільні?
6. Які поетичні рядки, на вашу думку, найкраще передав М. Т. Рильський (порівняйте з оригіналом)?
7. У чому незвичайність цієї ліричної мініатюри?
8. Як ви вважаєте, чому у вірші немає дієслів?
9. Усі три строфи цього твору, нанизані на одну синтаксичну низку, утворюють одне-єдине речення. Як ви вважаєте, чому?
10. Що символізує кінцева метафора?

Ф. І. Тютчев. Єдність світу і філософія природи в ліриці

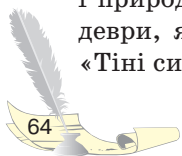
У поезії Тютчева вірш досяг тієї витонченості, тієї «ефірної висоти», яка до нього не була відома. Поряд із Пушкіним, творцем справжньої класичної поезії, Тютчев стоїть як родоначальник поезії натяків.
В. Я. Брюсов

1. Прочитайте висловлювання російського поета В. Я. Брюсова про особливості творчості Ф. І. Тютчева. Які поезії Ф. І. Тютчева ви знаєте?
2. Що ви можете сказати про людину, яка створила ці вірші?

Федір Іванович Тютчев — російський поет, дипломат, публіцист, член-кореспондент Петербурзької Академії наук — увійшов в історію світової літератури як поет-філософ, тонкий лірик.

На думку літературознавців, Ф. І. Тютчев продовжував традиції філософської поезії, представниками якої в російській літературі були В. А. Жуковський, Є. А. Баратинський (Боратинський), О. С. Пушкін. Поет створював вірші, у яких домінувала думка, хоча й тісно поєднана з почуттям.

У поезії Тютчева важко виокремити філософську та пейзажну лірику, попри те що він писав і суто пейзажні вірші. Дослідники часто називають його поезії натурфілософськими, тому що в них пейзажі одухотворені, а людське і природне почало тісно поєднані. Про це свідчать, наприклад, такі його шедеври, як «Весняна гроза», «Літній вечір», «Осінній вечір», «Сон на морі», «Тіні сизії...», «Не те, що ви гадаєте, природа...» та ін.

Поет зображує напружений, пристрасний і суперечливий внутрішній світ людини. Його ліричний герой водночас тяжіє і до смирення, і до бунту, і до віри, і до сумніву. Це істота слабка, жалюгідна, але водночас прекрасна й нездоланна. Популярна у романтиків тема трагічної самотності людської душі у навколишньому світі знайшла в ліриці поета нове вираження. «Душа моя — Елізіум тіней», — заявляв він, не знаходячи нічого спільного між світом душі, яка не знає меж і кордонів, та буденним навколишнім життям. «Не плоть, а дух розтлівся в наші дні», — так визначає поет стан сучасного йому цивілізованого людства. Тютчев уже долає межі романтичного світобачення. Властиве поетові відчуття катастрофічності буття, яке змушує його шукати порятунку у сфері ідеального й навіть мріяти про перетворення життя, робить його провісником художніх течій помежів'я XIX–XX ст., передусім символізму.

Ф. І. Тютчев. Фотопортрет
С. Л. Левицького. 1860–1861

Поезія Тютчева тяжіє до силабо-тонічної системи віршування, а в її межах — до двоскладових розмірів і особливо до ямба. Із 230 його віршів приблизно 125 написано чотиристошним ямбом і понад 40 — п'ятистошним.

Робота з текстом

Аналіз поезії Ф. І. Тютчева «Silentium»

1. Яка тема цього вірша? У чому полягає особливість її втілення?
2. На вашу думку, яке значення має звертання до природи?
3. Які два світи зображує поет у вірші? Який зі світів описано детальніше?
4. Чи можна зробити висновок про ставлення автора до свого ліричного героя?
5. На вашу думку, яка строфа є провідною в структурі вірша?
6. Якою є роль у вірші риторичних запитань та окликів, рефрену «мовчи»?
7. Чому внутрішнє життя людини можна врятувати тільки мовчанням?
8. Які картини природи поет використовує для створення образу зовнішнього світу?
9. Чому зовнішній світ заважає людині зосередитися на своєму внутрішньому житті?
10. Якого характеру надає тексту велика кількість дієслів у наказовому спосібі?
11. Як і з якою метою протиставлені у вірші образи ночі та дня?
12. У поетичному перекладі М. К. Вороного в назві твору відсутній знак оклику і тютчевський афоризм «Мысль изречённая есть ложь» набуває трохи інших відтінків: «Бо думка висловлена — тлін». Чи змінюється у перекладі значення цих рядків та назви?

13. Російсько-український літературознавець Д. М. Овсянко-Куликовський у праці «До психології розуміння» так аналізує вірш Тютчева «Silentium»: «Тютчев, як і ми, усвідомлює, що взаємне розуміння є ілюзією. Але усвідомлення цього анітрохи не заважає ні поетові, ні нам перебувати під владою цієї ілюзії, зберігати її, послуговуватися нею». Висловіть свою думку щодо почутого.

Аналіз поезії «О, як убивчо ми кохали...»

1. Який глибинний парадокс відкриває Тютчев у коханні?
2. Чому людина приречена губити те, що миле її серцю?
3. У чому ліричний герой вбачає свою провину перед коханою?
4. Який сенс в образі двійника ліричного «я», що судить поета, відкриває йому всю тяжкість провини?
5. Як почуття сповнюють ліричного героя?
6. Який образ коханої жінки поета постає перед нами?
7. Чому його любов принесла жінці самі страждання?
8. Знайдіть прийом повтору у вірші. Із якою метою він використаний?
9. Знайдіть приклади інверсії. Яка її роль?
10. Чи можна цей вірш назвати романом у віршах?

Проаналізуйте!

1. Чому лірика А. А. Фета близька до творчості художників-імпресіоністів? Назвіть вірші поета, які можна проілюструвати картинами імпресіоністів.
2. Чому тема кохання в ліриці Ф. І. Тютчева має трагічне забарвлення? Обґрунтуйте свою думку.
3. Що поєднує германську натурфілософію, творчість європейських романтиків Ф. Шиллера, Й. В. Гете, Г. Гейне, Дж. Г. Н. Байрона та творчість Ф. І. Тютчева?

Складіть!

Порівняльну таблицю «Спільні ознаки творчості “парнасців” у Франції та “чистого мистецтва” в Росії».

Літературний ринг

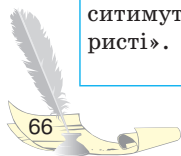
Прочитайте відгуки сучасників про поезії А. А. Фета. Як ви вважаєте, хто з цих критиків має слухність і чому? Чи згодні ви з такими судженнями? Аргументуйте свою думку

Вірші поета придатні для обклеювання кімнат під шпалери і для загортання сальних свічок, мещерського сиру і копченої ковбаси, тільки тоді вони приносять користь «деяку частку практичної користі».

Д. І. Писарєв

Поезія Фета — сама природа, що дзеркально проглядає крізь людську душу, співає сніжинками, перегуком блискавиць і птахів, шумом вітру у трепетних, віщих візерунках листя, протяжно співає самим мовчанням.

К. Д. Бальмонт

Особливості розвитку романтизму в американській літературі

Місце Волта Вітмена в літературному процесі США

Становлення американської культури, зокрема літератури, відбувалося паралельно з бурхливим соціально-економічним розвитком Сполучених Штатів як незалежної держави. Молода країна невпинно формувала власну економіку, торгівлю, промисловість, фінанси, розбудовувала нові міста.

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 68 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) складіть повідомлення за темою «Етапи розвитку американського романтизму».

Місце В. Вітмена в літературному процесі США. Особливості світобачення митця

Волт Вітмен — поет, який (за власним зізнанням) «свідомо прагнув висловити опосередковано чи прямо кипіння, стрімке зростання, напруженість буття Сполучених Штатів,— провідні тенденції й події XIX століття, загалом дух мінливого світу, часу, тому що до цього духу був причетний, ці події викликали найжвавіший інтерес: вони завершували величну епоху, розчищаючи шлях новій, ще величнішій».

Сивобородий патріарх американської поезії, прикутий до інвалідного візка, учасник і свідок бурхливих подій американської історії XIX ст., уособлення американського духу в найвищих його проявах... Вірші поета, сповнені пружної динаміки новітнього часу, бурхливого й мінливого, такі не схожі на сучасні їм європейські декадансні.

Трансценденталізм — напрям філософії, який вивчає те, що перебуває за межами досвіду, те, що неможливо пізнати, спираючись на досвід. Відомий у світі завдяки американському трансценденталізму — низці нових ідей у літературі, релігії, культурі та філософії, які зародилися в Новій Англії у першій половині XIX ст.

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 69 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) складіть візитівку за темою «Вітмен — один із найвпливовіших американських поетів доби романтизму».

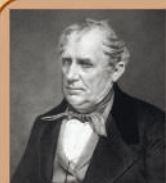

Етапи розвитку американського романтизму

ФОРМУВАННЯ АМЕРИКАНСЬКОЇ КУЛЬТУРИ, ЗОКРЕМА ЛІТЕРАТУРИ, ВІДБУВАЛОСЯ ПАРАЛЕЛЬНО З БУРХЛИВИМ СОЦІАЛЬНО-ЕКОНОМІЧНИМ РОЗВИТКОМ СПОЛУЧЕНИХ ШТАТІВ ЯК НЕЗАЛЕЖНОЇ ДЕРЖАВИ

1819

Фенімор Купер

Ранній американський романтизм (1819-й–1830-ті рр.) — пошуки власного національного шляху в літературі; проникнення ідей європейського романтизму; ентузіазм з приводу всього американського, історичний оптимізм

1844 р.

Семюел Морзе вперше передав телеграфом повідомлення на велику відстань

Едґар Аллан По

Зрілий американський романтизм (1840-ві–1850-ті рр.) — творчість Н. Готорна, Е. А. По, Г. Мелвілла: з'являється новий герой — людина з роздвоєною психікою, позначена міткою приреченості

1847 р.

Річард Марч Хоу запатентував друкарський станок роторного типу

Гарріет Бічер Стоу

Пізній американський романтизм (1860-ті рр.) — період кризових явищ. Різке розмежування романтичної літератури на літературу Заходу й літературу Сходу

1852 р.

вийшов друком роман Гарріет Бічер Стоу «Хатина дядька Тома»

1854 р.

засновано Республіканську партію США

Література Заходу протестувала проти рабства з естетичних та загально-гуманістичних позицій. Література Сходу романтизувала й ідеалізувала «східне лицарство», стала на захист історично приреченого руху та реакційного укладу життя

1859 р.

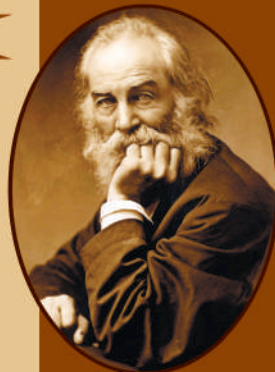

у Лондоні запущено годинникову вежу Вестмінстерського палацу, відому як Біґ-Бен

1860

Волт Вітмен

АМЕРИКАНСЬКИЙ ПОЕТ, ЕСЕЇСТ, ЖУРНАЛІСТ ТА ГУМАНІСТ. ВІТМЕН — ОДИН З НАЙВПЛИВОВІШИХ ПОЕТІВ АМЕРИКАНСЬКОГО КАНОНУ, ЯКОГО ЧАСТО НАЗИВАЮТЬ БАТЬКОМ ВЕРЛІБРУ

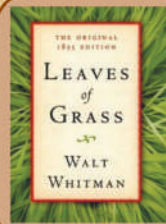
1819

Шукаючи ключ до таємниці людського буття, поет-початківець Вітмен знайшов його в поетичному узагальненні світового прогресу, під яким розумів поступове просування людини з царства Рабства до царства Свободи

«Листя трави» — єдина книга поета, над якою він працював усе життя, яку перевидавав 9 разів, щоразу переробляючи й доповнюючи

Назва збірки «Листя трави» відображає природну єдність людини зі світом, взаємозв'язок усього, що існує у світі, — від найменшої травички до найбільшої зірки,

а також сподівання письменника на духовне відродження людини й людства, які усвідомили свою сутність і призначення у Всесвіті

1851 р.

вийшов друком роман Германа Мелвілла «Мобі Дік»

1859 р.

початок нафтового буму у США

1861 р.

Громадянська війна у США

1861 р.

у Російській імперії скасовано кріпацтво

1863 р.

у Лондоні запущено підземну залізницю — перший метрополітен у світі

1892

Найвідомішими трансценденталістами були Ральф Волдо Емерсон, Генрі Торо, Волт Вітмен, Теодор Паркер та ін.

Основні ідеї:

- соціальна рівність «однакових перед Богом» людей;
- духовне самовдосконалення;
- близькість до природи, що очищає людину від «вulgарно-матеріальних» інтересів;
- інтуїтивне осягнення макрокосму через мікрокосм.

Збірка «Листя трави»: тематика, проблематика, композиція, зв'язок з історією та життям Америки

У роки формування Вітмена як поета поширення набули ідеї аболіціонізму (руху за скасування рабства). Цей рух відіграв значну роль у Громадянській війні 1861–1865 рр. у США. Поет любив Америку — прославляв її демократію, але ставився критично до багатьох явищ: «Зажерливість — ось наш дракон, що поглинув усіх».

Перекладач поезії Вітмена Лесь Герасимчук щодо збірки «Листя трави» зазначає таке:

Тема книги

Людина, «сам Волт Вітмен»

Сюжет

Взаємини людини і Всесвіту

Ідея

Вічна й неухильна віра в торжество людини

Жанр

Ліро-епічний твір. Тут існує зв'язок ліричної й епічної стихії — «я» поета, його духовної сутності та об'єктивної реальності, «світу речей», «трави» — зв'язок не зовнішній

Композиція

Книга побудована як поєднання стихій. Збірка сприймається як єдиний цілісний твір, що має оригінальну побудову й містить окремі цикли. У фіналі образ «трави» та «я» поета — нероздільні

Наскрізнi теми й образи

Людина — Особистість — Жінка — Чоловік; життя і смерть; Тіло та Душа; війна; Демократія; Природа; щастя

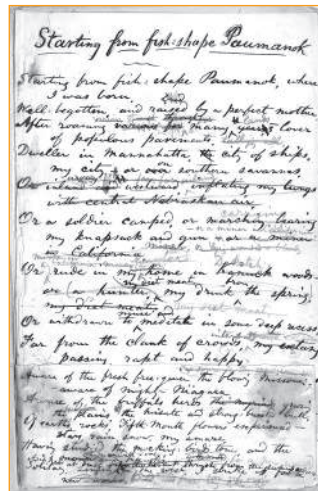
Особливе місце у збірці посідає узагальнений образ Америки. У передмові до першого видання поет назвав Сполучені Штати «найвеличнішою з поем», а американців — «народом народів».

У поезіях «Штатам», «Народжений на Поманочі» (вірші 3, 4, 14, 18), «Чую, співає Америка» (цикл «Присвяти»), «Для тебе, о Демократіє», «Наснилося мені місто», «Я бачив дуб у Луїзіані» (цикл «Аір благовонний»), «Європа», «Бостонська балада», «Нашим штатам» (цикл «При до розі») відчутні політичні мотиви (підтримка ідей демократії, мрії про утопічне місто, сподівання на нове життя, у якому всі будуть рівноправними, ототожнення сили й величі Штатів з впливом релігії). Автор розкрив проблему культурного й економічного розвитку Америки, її становища на міжнародній арені.

Образ ліричного героя збірки «Листя трави». Символи

За Вітменом, життя кожної людини — найзвичайніше, проте воно сповнене змісту. І любов поета до людства (народів) — це не проза, адже вона зростає з любові до кожної окремої людини: він захоплюється досконалістю людського ества та дуже страждає, спостерігаючи невідповідність між красою й величчю людини та її жалюгідною долею.

Ліричний герой «Листя трави» є представником «усіх епох і всіх земель», тому автор прагне за допомогою завершених циклів різних за жанром віршів і поем розкрити його в усьому розмаїтті часових та просторових взаємозв'язків від народження до самої смерті, розповісти про об'єктивну дійсність, яка існує поза людиною, замислитися над призначенням людини у Всесвіті, виявити у звичайній людині безсмертну її сутність. Циклічність «народження — праця — смерть — безсмертя» властива всій книжці загалом і окремим творам (поема «Пісня про себе»).

Рукопис В. Вітмена.
Збірка «Листя трави»

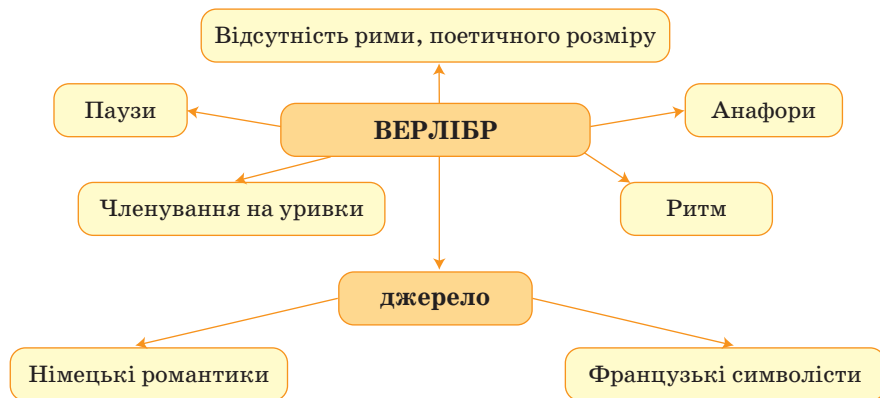

Збірка «Листя трави» порушила всі звичні правила форми й змісту поезії, проголосила поетичну революцію: замість традиційних розмірів, рим — вільний вірш, верлібр, близький до звичайного мовлення, але багатий на порівняння, повтори, асоціації та образи.

Верлібр (від фр. *vers libre* — вірш вільний) — вірші, позбавлені рими та ритму, від віршованої мови зберігають тільки членування на рядки (на відміну від білого вірша, де відсутня рима, але є ритм). У художній літературі

верлібр бере початок у добі Середньовіччя (літургійна поезія), у творчості німецьких передромантиків, французьких символістів та інших. Особливого значення верлібру надавав В. Вітмен, а надто — авангардисти XX ст. Це одна з провідних форм сучасної поезії, сприйнята як виокремлена система віршування.

Вітменівський каталог — довгий і детальний перелік якихось фактів, ознак, реалій тощо. Вітмен часто вживав у своїх творах такий каталог — довгі й детальні описи, згадування безлічі фактів тощо.

Традиції та художнє новаторство В. Вітмена:

- схожість образу ліричного героя та творця збірки;
- поєднання конкретного, чуттєво-образного плану з планом абстрактним, філософського значення;
- змалювання життя в контрастах (протилежність образів);
- створення вітменівського каталогу;
- дія музичного принципу на всіх рівнях поетичної композиції;
- форма вірша — верлібр;
- внутрішній і зовнішній ритм;
- поступове зростання емоційного напруження;
- використання прийомів ораторського мистецтва (риторичних запитань, окличних речень, звертань);
- космізм;
- схильність до символіки.

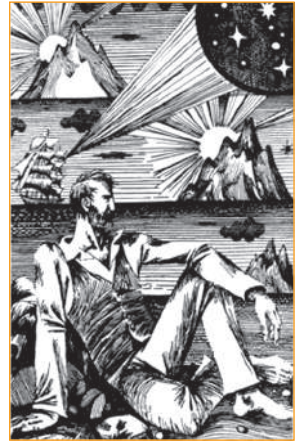
1969 р. українською мовою вийшла книга «Листя трави», що стало результатом праці колективу перекладачів, серед яких були В. О. Мисик, І. Ю. Кулик, В. О. Коротич, Михайло Тупайло та ін. 1984 р. читачі познайомилися з книгою українського дослідника і перекладача Леся Герасимчука «Волт Вітмен. Поезії».

Робота з текстом

Аналіз вірша «Пісня про себе»

1. Яке враження справили на вас прочитані уривки поеми?
2. Чим цей текст відрізняється від традиційного вірша?
3. Яким ви уявляєте ліричного героя поезії?
4. Яке завдання поставив перед собою ліричний герой? Чого він прагне?
5. Що, крім самого себе, оспівує поет?
6. Як описує поет свій емоційний стан? Чим зумовлені його радість і героїчний ентузіазм?
7. Як у цьому тексті розкрито ідею єдності поетичного «я» зі Всесвітом та думку про рівність усіх земних створінь?
8. Як у творі відбилосся прагнення поета до всеохопного зображення буття? Наведіть відповідні цитати.
9. Знайдіть у поезії вияви життєствердного пафосу.
10. Із якими міркуваннями, висловленими у цьому творі, ви згодні? Які думки вас здивували або вразили?
11. Визначте ланцюг (каталог) образів, за допомогою яких поет пояснює, що таке трава. Розкрийте зв'язок складових цього каталогу з образом трави.
12. Перечитайте останні чотири рядки вірша. Які теми творчості Вітмена тут згадано?
13. Продовжте своїми образами вітменівський каталог, який ілюструє уявлення про траву.

Ілюстрація
В. Д. Пивоварова до
книжки Корнія Чуковського
«Мій Вітмен»

Аналіз вірша «Для тебе, о Демократіє»

1. Про що розповідається у вірші з такою назвою?
2. Яким постає у вірші ідеал країни?
3. Розкрийте зв'язок тематики цього вірша з національно-культурним контекстом.
4. У яких почуттях поет убачає цементуюче начало суспільної гармонії?
5. Чим відрізняється вітменівське трактування демократії від традиційного?
6. Як це трактування пов'язане зі світосприйняттям митця?
7. Які художні засоби допомагають поетові змалювати образ демократії?
8. Знайдіть у вірші дієслова, визначте їхнє спільне значення.
9. У чому полягає особливість світосприйняття ліричного героя вірша?
10. Поміркуйте: чому демократію Вітмен ототожнює з дружиною?
11. Як ви вважаєте, чи можлива реалізація вітменівського ідеалу демократії?
12. Що є, на вашу думку, *добро*, а що — *зло* у визначальних ознаках трансценденталізму?
13. Заповніть таблицю «Компаративний аналіз збірки “Листя трави” В. Вітмена та “Кобзаря” Т. Г. Шевченка».

Компаративний аналіз збірки «Листя трави» В. Вітмена та «Кобзаря» Т. Г. Шевченка

Збірка В. Вітмена «Листя трави»	Лінії порівняння	«Кобзар» Т. Г. Шевченка
	Тема	
	Система образів	
	Авторська ідея	
	Художні засоби	

Створіть!

Колаж образів та символів до одного із творів В. Вітмена. Роботу виконайте на аркуші формату А4, запишіть тези до захисту колажу.

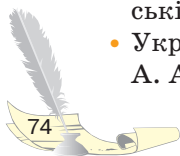
Формуємо предметні та ключові компетентності

Запам'ятайте!

- Літературно-мистецькі напрями й течії не мають чітких часових меж, можуть довго існувати поряд, взаємопроникаючи та взаємозбагачуючись, як романтизм і реалізм.
- Літературна творчість Е. Т. А. Гофмана створена уявою письменника, але вона тісно пов'язана з реальністю: з вадами суспільства тогочасної Німеччини, з духовністю ентузіастів та бездуховністю філістерів.
- Митці «чистого мистецтва» доповнили актуальні для історичного періоду проблеми темами вічними, загальнолюдськими, створивши у своїх поезіях різноманітну, насичену, глибоку, об'єктивну картину світу.
- Волт Вітмен — реформатор поезії Америки, писав у жанрі верлібру. Його збірка «Листя трави» посіла важливе місце серед поетичних надбань світової літератури.

Знайте про...

- Етапи та особливості розвитку німецького й американського романтизму.
- Специфіку творчості американських митців у зв'язку з історичними, суспільними обставинами.
- Зміст твору «Крихітка Цахес, на прізвисько Циннобер».
- Особливості світогляду В. Вітмена, українських перекладачів та українські переклади його творів.
- Українських перекладачів та українські переклади творів Ф. І. Тютчева, А. А. Фета й Е. Т. А. Гофмана.

Умійте!

- Виявляти жанрові ознаки сатиричної повісті-казки, ліричних творів, віршів, написаних верлібром.
- Аналізувати провідну тематику, проблематику, мотиви творів.
- Коментувати, характеризувати, інтерпретувати образи ліричних героїв та засоби їх творення; образи Цахеса, Бальтазара, інших персонажів та засоби їх творення.
- Виокремлювати засоби виразності (гротеск, портрет, іронія, парадокс, гіпербола тощо) та визначати їхню роль.
- Виокремлювати жанрові ознаки віршів, написаних верлібром.
- Аналізувати провідні теми, проблеми, мотиви творів В. Вітмена.
- Виявляти особливості індивідуального стилю В. Вітмена, позначеного впливом трансценденталізму.

Усвідомте важливість!

- Власної думки щодо порушених у творах проблем, образів, письменницької майстерності, якості перекладу.
- Гуманістичних цінностей доби романтизму (пріоритет особистості, свободи, мистецтва, людських почуттів та ін.).
- Значення американської романтичної ідеї самоцінності людини, прагнення дошукатися сенсу її буття, оптимізму для розвитку сучасної культури й самого суспільства.

Підсумуємо знання з теми

Літературознавчо-психологічний практикум

1. Уявіть себе вчителем зарубіжної літератури. Вам необхідно створити стислий конспект з теми «Специфіка переходу від романтизму до реалізму» для учнів, які пропустили тему й бажають успішно написати контрольну роботу. Зробіть цей конспект та запропонуйте його однокласникам.
2. Доведіть або спростуйте твердження сучасників Е. Т. А. Гофмана про особливості його творчості.
 - Гофман зі своїми химерними карикатурами завжди й незмінно тримається земної реальності (*Г. Гейне*).
 - А уява ж була його життєвою стихією, його світом, полем діяльності його думки... (*Жорж Санд*).
3. Уявіть себе учасником судового процесу над крихіткою Цахесом. Оберіть для себе роль адвоката або прокурора. Розіграйте з однокласниками сцену захисту або звинувачення героя.
4. Прочитайте висловлювання Е. Т. А. Гофмана про свій твір: «Крихітка Цахес...» — це книга, абсолютно непридатна для людей, які все сприймають всерйоз та урочисто. Проте автор уклінно просить прихильного

читача, якщо той виявить щире бажання та готовність, відкинути на кілька годин серйозність і поринути в завзяту, химерну гру й витівки, може, не в міру бешкетних чародійних сил». Як ви вважаєте, «Крихітка Цахес...» — твір серйозний чи ні? Аргументуйте свою думку.

5. Підготуйте музичну хвилину за творами поетів Ф. І. Тютчева та А. А. Фета. Які вірші Ф. І. Тютчева, А. А. Фета ви оберете? Обґрунтуйте.
6. Проаналізуйте лексику, що характеризує три провідні образи вірша Ф. І. Тютчева «О, як убивчо ми кохали...»: Він, Вона, натовп. Зробіть висновки про згубний вплив кохання на людей, якщо у нього втручається мораль натовпу.

Літературознавчо-мистецький практикум

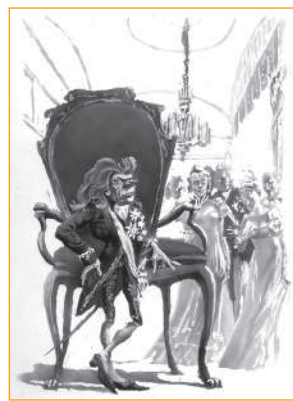
Опишіть епізоди з повісті-казки Е. Т. А. Гофмана «Крихітка Цахес...», які відповідають цим та поданим у цьому розділі підручника ілюстраціям. Наскільки вони відповідають описам автора та вашим уявленням? Свої думки обґрунтуйте, доведіть цитатами з твору.

Ілюстрація М. О. Гаврічкова

Ілюстрація С. О. Алімова

Ілюстрація С. О. Чайкуна

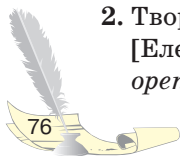
Ваша книжкова полиця

1. Гофман Е. Т. А. Крихітка Цахес. — К. : А-БА-БА-ГА-ЛА-МА-ГА, 2009.
2. Уїтмен У. Листя трави : поезії. — К. : Дніпро, 1969.
3. Уїтмен У. Поезії. — К. : Дніпро, 1984.

Онлайн-бібліотека

1. Поезія Волта Вітмена. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrcenter.com/Література/41041/Волт-Витмен>.
2. Твори Гофмана українською в мережній бібліотеці «Відкрита книга». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://sites.google.com/site/openbookclassic/svitova-literatura/gofman>.

ПОДОРОЖ ТРЕТЯ РОМАН ХІХ СТОЛІТТЯ

ХІХ століття — час бурхливого розвитку всіх сфер художньої культури, коли їхні співвідношення й роль зазнали істотних змін. На перший план висувається література, ХІХ ст. називають її Золотою добою — як за цілою плеядою імен у всіх жанрах, так і за потужним впливом на суспільство. Особливо помітним літературним та суспільним явищем став розвиток роману — великого епічного полотна, який часто переростав в епопею, цикл, прагнучи всеосяжного охоплення явищ життя, проблем та характерів. Детальному ознайомленню з романом різних національних літератур і присвячена наша віртуальна подорож у часі й просторі.

*Нехай усі народи світу, живучи під одним небом,
втішаються радістю загальних скарбів!*
Й. В. Гете

1. Назвіть основні ознаки ХІХ ст. з історичного та літературного погляду.
2. Схарактеризуйте реалізм ХІХ ст. як літературний напрям, назвіть його найвидатніших представників.
3. Прочитайте епіграф. Як ви його розумієте? Про що в ньому йдеться? Яке відношення цей вислів має до теми розділу? Аргументуйте свою відповідь, спираючись на знання, здобуті у 9-му класі.

ХІХ століття — Золота доба літератури

Інтерактивна вправа

- Знайдіть в інфографіці «ХІХ століття — Золота доба літератури» (с. 78) 5–10 цікавих фактів. Перевірте деякі з них на істинність, знайдіть підтвердження їм у інших джерелах інформації.
- Напишіть невелике резюме за зображенням у цій інфографіці.

XIX століття — Золота доба літератури

ПРОВІДНЕ МІСЦЕ В ЛІТЕРАТУРІ XIX СТ. ПОСІДАЄ РОМАН. ПРОДОВЖУЮЧИ РОЗПОЧАТЕ РОМАНТИКАМИ РУЙНУВАННЯ КОРДОНІВ МІЖ ЖАНРАМИ ЛІТЕРАТУРИ, ТВОРЦІ РЕАЛІСТИЧНОГО РОМАНУ ОРГАНІЧНО ПЕРЕПЛІТАЛИ ЕПІЧНЕ НАЧАЛО З ЛІРИЧНИМ І ДРАМАТИЧНИМ

Віктор Гюґо (1802–1885) — зробив значний внесок в оновлення поезії та театру як лідер романтичної течії у французькій літературі

«Собор Паризької Богоматері» 1831 р.
Вийшов друком перший роман Віктора Гюґо й перший історичний роман французькою мовою

«Пригоди Олівера Твіста» 1838 р.
Роман Чарльза Діккенса — англійського письменника, одного з найпопулярніших романістів вікторіанської епохи

Еміль Золя (1840–1902) — французький письменник, публіцист і політичний діяч. Один із найвидатніших представників літератури другої половини XIX ст. — теоретик так званого натуралістичного руху в літературі

Поч. XIX ст.

1802 р.

Генріх Ольберс відкрив другу малу планету (астероїд) Палладу

1805 р.

підписано Указ про відкриття у Харкові Імператорського Університету

1806 р.

англійський парламент прийняв закон про заборону работоргівлі

1807 р.

перше демонстрування пароплава у США

1808 р.

винахідник і повітроплавець Йордаке Купарентко вперше скористався парашутом

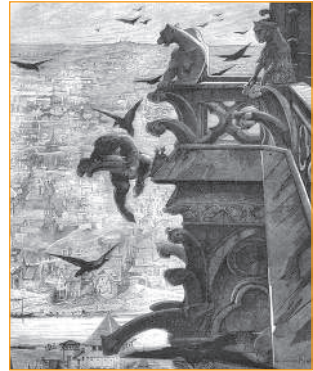
Кін. XIX ст.

Роман як жанр літератури, його формування й провідні ознаки Французький роман та творчість Стендаля

Завдяки технічному прогресу в поліграфії, збільшенню накладів і здешевленню друкарської продукції художня література стала доступною досить широким верствам населення. Водночас розвиток освіти й підвищення рівня письменності збільшили попит на книгу. Якщо ще на початку сторіччя вона була доступна лише аристократії й багатим підприємцям, то наприкінці сторіччя вона з'явилася в оселі кожної грамотної людини.

Змінився і сам письменник, його суспільне становище. Літераторство перетворилося на професію, в автора з'явилася можливість пером заробляти на життя. Бурхливі події початку століття кинули письменників у вир подій. Стендаль воював в армії Наполеона, Дж. Г. Байрон брав участь у грецькому повстанні проти турок, Шандор Петефі загинув у боротьбі проти царських карателів, Е. Золя та Анатоль Франс активно втрутилися у відому справу Дрейфуса.

Письменники, як ніколи раніше, почали усвідомлювати свою відповідальність за виховання суспільства. Тема «Поет і громадянин» стає провідною у громадянській ліриці Лесі Українки, Ш. Бодлера, О. С. Пушкіна, М. О. Некрасова та багатьох інших митців XIX ст.

«Собор Паризької Богоматері» — перший роман Віктора Гюґо та перший історичний роман французькою мовою (1831). Ілюстрація до першого видання книги

Індивідуальний стиль письменника — ідейно-художня своєрідність його творів, зумовлена особливостями таланту, світоглядом, життєвим досвідом, характером, загальною культурою, орієнтуванням на певні зразки тощо. Стиль виявляється в обранні тем та їхньому розкритті, у творенні образів персонажів, komponуванні творів і розгортанні сюжетів, у розроблянні улюблених жанрових форм, застосуванні певних зображально-виражальних засобів, у мові. «Правдиві, великі поети, — писав І. Я. Франко, — ніхто не подібний один до другого, кожний має щось свого, осібного... те, що з власної душі, з власного чуття вносить у свою поезію і в суспільність». Давньоримський драматург Сенека говорив, що стиль «є обличчям душі». О. О. Блок зауважував: «Стиль усякого письменника так тісно пов'язаний зі змістом його душі, що досвідчений погляд може побачити душу за стилем...».

Поділ романів на різновиди досить умовний, адже більшість із них — синкретичні, тому що містять ознаки історичні, соціально-побутові, автобіографічні, а особливо — психологічні та філософські.

Особливості французького реалістичного роману

- Розкриття складного взаємозв'язку між характером людини та історичними умовами.
- Створення автором широкої панорами дійсності від провінції до столиці.
- Зображення представників різних соціальних прошарків.
- Особливого значення набуває присутність автора в романі.
- Створення типових образів, складних і суперечливих характерів.
- Глибина психологічного аналізу.

Автори французького реалістичного роману зробили новий крок у напрямі висвітлення життя людини, показавши її залежність від суспільних умов, визначивши найбільш характерні соціальні проблеми, створивши узагальнені й водночас індивідуалізовані характери.

1. Які історичні події відбувалися в Європі наприкінці XVIII — у першій половині XIX ст.?
2. Хто був кумиром цих часів? Чому?
3. Який літературний напрям передував романтизму? Назвіть його ознаки. Хто з митців презентував його?
4. Ким були найвідоміші представники французького романтизму в літературі, музиці, живописі та інших видах мистецтва? (Зверніться до додаткових джерел інформації.)

Проаналізуйте!

1. Прокоментуйте висловлювання, яке Стендаль зробив епіграфом до одного з розділів роману «Червоне і чорне»: «Роман — це дзеркало, яке несуть уздовж дороги».
2. Поясніть, чому XIX ст. називають Золотою добою класичного роману.
3. У чому полягає національна своєрідність французького роману XIX ст.? Як часто в ньому поєднуються реалістичні й романтичні елементи?

Створіть!

Презентацію, яка демонструвала б синхронність розквіту романтизму та становлення реалізму у французькому романі XIX ст.

Стендаль (Марі-Анрі Бейль) Творчий шлях письменника, його внесок у скарбницю психологічної прози XIX століття «Червоне і чорне»: поєднання соціально- політичного й психологічного аспектів у романі

Французька культура подарувала світу видатних математиків, філософів, письменників, композиторів, а також століття Просвітництва, мову дипломатії, універсальну концепцію прав людини. Також Франція відома своїми досягненнями в галузі медицини й технологій, а ще особливим французьким стилем життя.

Французька література — одна з найдавніших та найбагатших європейських літератур.

*Треба застосувати прийоми математики до людського серця
і покласти цю думку в основу творчого методу і мови почуттів.
У цьому — все мистецтво.
Стендаль*

Шлях цього письменника до популярності був дуже тривалим. Стендаль говорив: «Я беру лотерейний квиток, головний виграш якого полягає в тому, щоб мене читали 1935 р.». І він не помилився: його твори читали 1935 р., читають і досі, замислюючись над вічними проблемами, які порушив письменник.

Стендаль передбачав, що слава прийде до нього не раніше, ніж 1880-го. І мав рацію. Можливо, найбільша його помилка полягала в тому, що він не вписувався в певний літературний стереотип, що існував у його час. Стендалю відділяла від авторів XVIII ст. любов до героїв-себелюбців, зокрема таких, як Наполеон. Із ім'ям імператора митець пов'язував свої романтичні мрії про світле майбутнє Франції. Із цього приводу юнак занотував, що Наполеон «завойовував нам перемоги, і ми судили про всі його вчинки за законами тієї релігії, яка з раннього дитинства змушувала прискорено битися наші серця; ми бачили в цій диктатурі лише... користь для вітчизни».

Однак Стендалю не можна вважати письменником-романтиком, адже йому бракувало сентиментальності, епічного розмаху.

Та сильною ознакою його творчості, яка піднесла митця на літературний п'єдестал, був психологічний реалізм.

Медальйон з профілем
Стендалю

Стендаль (Марі-Анрі Бейль)

ВИДАТНИЙ ФРАНЦУЗЬКИЙ ПИСЬМЕННИК XIX СТОЛІТТЯ.

ВИСОКА МАЙСТЕРНІСТЬ ПИСЬМЕННИКА ВІЯВИЛАСЬ У:

- ПСИХОЛОГІЗМІ РОЗГОРНУТИХ ВНУТРІШНІХ МОНОЛОГІВ ГЕРОІВ;
- ЛАКОНІЗМІ АВТОРСЬКИХ ОПИСІВ І СТІМКОМУ ПОТОЦІ ПОДІЙ;
- БУРХЛИВІЙ РЕАКЦІЇ ГЕРОІВ;
- ДИНАМІЗМІ ТА ДРАМАТИЗМІ ОПОВІДІ

1783

«Ваніна Ваніні» (1829). Літературу XIX ст. Стендаль збагатив бойовим духом доби й революції, вірою в розум, у гармонійну особистість, культ сильних пристрастей

1825 р. — мистецтвознавчий трактат «Расін і Шекспір». Стендаль іде далі просвітителів, стверджуючи: мистецтво за своєю природою соціальне, воно слугує суспільній меті

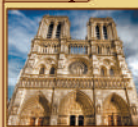

«Червоне і чорне» (1830). Іноді його ще називають *хронікою XIX ст.* У романі розкрито трагічну історію Жульєна Сореля, «у душі якого точиться боротьба між природною шляхетністю й небезпечними примарами честоловства»

«Пармський монастир» (1839). Осмислення долі «природної людини», суперечностей між законами суспільства та природи

1804 р.

у Соборі Паризької богоматері Наполеона Бонапарта проголошено імператором

1810 р.

на честь перемог Наполеона в Парижі споруджено Вандомську колону

1812 р.

вирішальний бій франко-російської війни 1812 р. поблизу селища Бородіно

1814 р.

опубліковано поему «Корсар» лорда Джорджа Байрона

1815 р.

відбулася битва під Ватерлоо

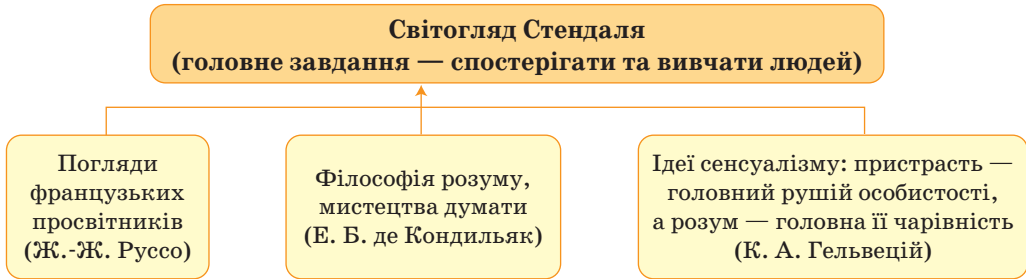
1842

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 82 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) складіть повідомлення за темою «Стендаль — видатний французький письменник XIX століття».

Естетичні погляди

Творчість Стендаля

Романи

«Арманс» (1827)
«Червоне і чорне» (1830)
«Пармський монастир» (1839)
«Люсьєн Левен» (1835, незакінчений, виданий 1894)
«Ламієль» (писаний протягом 1839–1842, незакінчений, виданий 1889)
«Життя Наполеона» (1817–1818, виданий 1929)

Новели

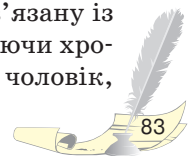
«Рожеве і зелене» (1837, незакінчена)
«Вікторія Аккорамбоні»
«Італійські хроніки» (1837–1839)
«Герцогиня де Палліано»

Есеї

«Про кохання» (1821)
«Мемуари егоїста» (видано 1892)

Роман «Червоне і чорне»

В основу роману «Червоне і чорне» покладено реальну подію, пов'язану із судовою справою Антуана Берте. Стендаль дізнався про неї, переглядаючи хроніку газети Ґренобля. Як з'ясувалося, засуджений до страти молодий чоловік,

син селянина, вирішивши зробити кар'єру, став гувернером у сім'ї місцевого багатія Мішу, але, викритий у любовному зв'язку з матір'ю своїх вихованців, утратив місце. Проте цей факт був лише спонукою для задуму, у якому в окремій людській долі відбилася трагедія цілого століття. У творі є підзаголовок «Хроніка XIX ст.» і зазначений час дії: 1827 рік. Такого у французькій літературі ще не було, коли автор вдався до зображення сучасної йому доби й детально відтворив не стільки звичаї, побут, інтер'єр, скільки психологію молодого обдарованої людини низького походження, що, опинившись в умовах буржуазної дійсності, зазнала краху. Суспільство не прийняло талановитого юнака, який намагався реалізувати свою особистість, виділитися із середовища, що його оточувало.

Поєднання соціально-політичного й психологічного аспектів у романі

Роман Стендаля «Червоне і чорне» є багатоплановим, багатоаспектним твором. Найвиразніші аспекти роману — соціально-політичний (яскраво відображені погляди й настрої доби) та психологічний (розкриті порухи душі героя, мотивація його вчинків і дій).

Соціально-політичний аспект	Психологічний аспект
<p>Дія роману відбувається за часів царювання Карла X (1824–1830), коли феодально-клерикальна реакція досягла свого апогею.</p> <p>Ультрароялісти влаштовують зрадницькі змови проти народу, мріючи за допомогою іноземних інтервентів відродити могутність монархії. Єзуїти проникають у всі куточки Франції, облуптуючи її шпигунською мережею й підкоряючи своїй владі душі людей.</p> <p>У романі Стендаля висвітлено майже всі сфери суспільного життя Франції останніх років Реставрації; про це свідчить і підзаголовок — «Хроніка XIX ст.»</p>	<p>Сюжет — це зовнішня канва; головні події відбуваються в душі героя. Завдяки внутрішнім монологам читачі нібито беруть участь у справжній історії людської душі, осягають велич духу людини не обраної, не виняткової, а просто розумної, талановитого представника нижчих класів.</p> <p>Учинки героя психологічно мотивовані; паралелізм і контрастність допомагають осягнути внутрішні причини руху історії й особистості. Автор хоча й симпатизує героєві, але не порушує гіркої правди. Кожен етап піднесення Жульєна подано крізь призму реальності: син селянина став гувернером дітей мера, але «куповано» його за найдешевшу ціну, щоб «досадити» сусідові, який придбав дорогих коней; багатий вельможа де Ламоль нібито й ставиться до Жульєна прихильно, але пояснює це так: «Адже буває, що люди прив'язуються до гарненької собачки... чому ж мені соромитись своєї приязні до мого юного абата?» (Тут і далі переклад Є. І. Старинкевич)</p>

Переклад роману українською мовою зробили Єлизавета Старинкевич (1940) і Дмитро Паламарчук, Тетяна Якимович. Тільки з 1968 р. до 1981 р. «Червоне і чорне» в різних виданнях надрукували 12-мільйонним накладом.

Світ літератури в цікавих фактах

Попри те що у зверненні до читачів Стендаль зазначає рік написання роману 1827-й, це не відповідає дійсності. У творі згадано події 1829-го і першої половини 1830 р.

Багато сцен (наприклад, фабрика з виготовлення цвяхів) написано за особистими враженнями.

До кожного розділу книги є епіграф. Проте більшість із них підписані фальшивими іменами (окрім Шекспіра, Байрона та деяких давніх поетів). Усе інше вигадав сам Стендаль. Епіграфи обумовлюють характер розділу, його проблематику.

1. Із чим, на вашу думку, пов'язані глибокі суперечності в характері Стендаля?
2. Яку освіту здобув майбутній письменник?
3. Ким працював Анрі Бейль і як ставився до служби?
4. Хто був його кумиром? Чому потім письменник зневірився в ньому?
5. Що значило для митця кохання?
6. Які теми, проблеми порушував письменник у своїх творах?
7. Що висунуто на перший план у романі «Червоне і чорне»: життя французького суспільства чи внутрішній світ головного героя?
8. Чому Стендаль дав роману підзаголовок «Хроніка ХІХ ст.»?
9. Схарактеризуйте соціально-політичний та психологічний аспекти роману «Червоне і чорне»; складіть таблицю узагальнень та висновків.

Б. Ф. Суханов. Ілюстрація до роману «Червоне і чорне»

Проаналізуйте!

1. Особливості роману-хроніки як жанру. Пригадайте, які твори цього жанру ви вже читали. Розкажіть по них.
2. Вислів Стендаля «Коли розум не відважний, то навіщо ж розум?»; наведіть факти із біографії письменника на підтвердження своєї думки.
3. Тезу Стендаля, що мистецтво залежить від науки. Чи згодні ви з нею? Аргументуйте свою відповідь.

Складіть!

Порівняльну таблицю жіночих образів у романі Стендаля «Червоне і чорне» (пані де Реналь та Матильди де Ла-Моль), відобразивши їхні взаємини з головним героєм та їхню роль у його житті.

Система образів роману «Червоне і чорне»

Жульєн Сорель — головний герой роману. Прагне бути єпископом, але жадає тільки привілеїв, пов'язаних із цією посадою; у Бога не вірить. Розумний, розважливий, затятий шанувальник Наполеона, хоче повторити його долю. Дуже емоційний, пихатий, женеться за становищем у суспільстві. Запальний. Іноді його почуття переважають над розумом.

Луїза де Реналь — дружина пана де Реналья, мера міста Вер'єр; 30 років. Щира, простодушна, наївна, є втіленням природності й легкості.

Матильда де Ла-Моль — 19 років, різка, емоційна, іронічна до своїх знайомих. Поводиться як дитина. Тихцем читає книги батька (Вольтера, Руссо). І чим більше там протесту сучасності, тим цікавішим їй здається життя. Не завжди розуміє власні почуття, здатна на кохання.

Абат Пірар — Сорель зустрічається з ним у семінарії. Абат симпатизує розумному учневі, але намагається цього не виявляти. Вони схожі з Сорелем: оточуючих дратують їхні розум та начитаність. Як і Жульєн, він цілеспрямований і розумний.

Пан де Ла-Моль — бере участь у таємних зборах, схожий на ультрароялістів 1820-х. Має велику бібліотеку. Від самого початку добре ставиться до Жульєна. Виявляє совісність, об'єктивність. У негативну характеристику Сореля повірив одразу. Вдячний абатові за допомогу.

Пан де Реналь — мер міста Вер'єр. Запрошує губернатора для того, щоб похвалитися перед Вально, який згодом стає мером. Обидва переймаються через думку про них оточуючих. Гонорові, заможні нечесними грошима, часом лицемірні: доброзичливо розмовляють один з одним, але поза очі планують підступи.

Показуючи життя героя, автор водночас змальовує три соціальні прошарки французького суспільства після революції 1793 р.: буржуазію, духівництво, дворянство.

Конфлікт молоді людини та суспільства в романі «Червоне і чорне»

Жульєн Сорель — представник покоління початку 20-х р. XIX ст. Це складний і неординарний образ. Сорель — цілеспрямована людина, яка хоче досягти мети у будь-який спосіб. Її трагедія полягає передовсім у неможливості реалізувати свої ідеали в тогочасному суспільстві. Жульєн не почуватися своїм ані серед аристократів, ані серед буржуа, ані серед духівництва, ані, тим більше, серед селян.

Риси романтичного героя	Риси людини-реаліста
Незалежність, почуття власної гідності, бажання змінити долю, бажання боротися і досягати мети. Він — яскрава особистість, у ньому всього надміру: сили розуму, волі, мрійливості, цілеспрямованості. Імпульсивний, здатний до непоміркованих романтичних учинків	Прагнення зробити кар'єру, яка дасть багатство й славу. Опанування механізму зваблення жінок. Незадоволення званням гусарського поручика, яке виклопотав йому маркіз. «Отже... роман мій завершений, і я завдячую цим тільки самому собі. Я зумів примусити це горде страховисько покохати мене... її батько не може жити без неї, а вона — без мене», — думає Сорель

Зображення соціального середовища у творі

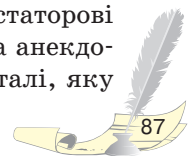
У романі Стендаля «Червоне і чорне» висвітлено майже всі сфери суспільного життя Франції останніх років Реставрації.

Вища аристократія Парижа	Духівництво Безансона	Мешканці провінції (містечко Вер'єр)
Маркіз де Ла-Моль, його син Норбер, донька Матильда, відвідувачі їхнього салону; маркіз де Круазнуа, граф де Фервак, граф Альтаміра тощо	Абат Пірар, єпископ, семінаристи тощо	Дворянство — де Реналі; буржуазія — Вально, Фуке; духівництво — абат Шелан; міщанство — Сорелі, полковий лікар, полковий мировий суддя тощо

У романі представлені нова буржуазія (Вально), стара аристократія (де Реналі), великий світ політики (де Ла-Моль), а також боротьба між єзуїтами та янсеністами.

Психологізм у зображенні характерів у романі «Червоне і чорне»

«Я хочу говорити про те, що відбувається в глибині душі», — писав Стендаль. Аромат речей, невловиме дихання їхньої сутності, їхнього ефірного духовного випромінювання розкривають цьому геніальному дегустаторові їхній смисл і таємницю, за мізерним порухом він упізнає почуття, за анекдотом — історію, за афоризмом — людину; йому достатньо летючої деталі, яку

ледь-ледь можна досягнути, *raccourci* [ракурсу — фр.], слабкого натяку, щоб блискавичним поглядом влучити в ціль; він знає, що саме ці розрізнені спостереження, *les petits faits vrais* [дрібні правдиві факти — фр.] мають у психології вирішальне значення. «Тільки в деталях правда», — говорить один із героїв Стендаля, і сам письменник підносить метод того століття, коли «надавали перевагу деталям», передчуваючи наступне століття, коли психологія припинить вовтузитися з порожніми, великоваговими, крихкими гіпотезами, коли будуть із молекул будувати вчення про тіло, а за копіткими спостереженнями над деталями, над найлегшими коливаннями й вібраціями нервів вираховувати напруження душі.

У тому й полягає чудова перевага Стендаля над усіма діловитими й поважними психологами, що він віддається цій науці серця мудро, безтурботно і з насолодою, як мистецтву, а не як серйозному професійному заняттю.

За С. Цвейгом

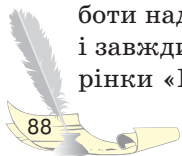
Психологізм — це передавання художніми засобами внутрішнього стану персонажа, його думок, переживань, зумовлених внутрішніми й зовнішніми чинниками; заглибленість у творі в душу персонажів, їхню психологію. У психологічному творі увага автора переноситься із зовнішнього (подієвого) сюжету на внутрішній (психологічний), він відстежує всі порухи душі своїх героїв, намагається розкрити їхні роздуми й мотивацію вчинків, показати нелегкий шлях внутрішніх колізій.

Романтичний психологізм глибший за психологізм попередніх літературних напрямів, але він охоплював лише зображення сильних, яскравих почуттів: найтонші їхні відтінки залишилися поза увагою романтиків. Лише з розвитком реалістичного напрямку в літературі психологізм набув справжньої глибини.

Висока майстерність письменника виявилась у:

- психологізмі, який яскраво розкрито в розгорнутих внутрішніх монологіях героя;
- лаконізмі авторських описів і стрімкому потоці подій;
- бурхливій реакції героїв;
- динамізмі та драматизмі розповіді;
- використанні всього багатства зображально-виражальних засобів.

Стендаль висував зовсім інші вимоги до стилю, прагнучи граничної точності, ясності й простоти. Він писав у листі до Бальзака: «Я знаю одне тільки правило: бути зрозумілим. Якщо мене не можна зрозуміти — весь мій світ не існує». Стендаль пропонував учитися цій ясності, точної, ділової інтонації стилю у «Цивільного кодексу» Наполеона. Він говорив, що під час роботи над твором «Пармський монастир» для того, щоб узяти правильний тон і завжди бути природним і точним у виразах, він щодня читав по дві-три сторінки «Цивільного кодексу».

У стилі Стендаля це прагнення бути ясним і простим виражалося як боротьба з будь-якими подовженнями: письменник не терпів розлогих описів. Стендалеві епічність не притаманна. Дуже часто, бажаючи зобразити широку картину дійсності, митець обмежувався лише однією-двома фігурами для її змалювання, але ці фігури мають граничну виразність і типовість.

Письменник уміє, характеризуючи той чи інший бік життя, розкрити в ньому найголовніше. Особливість стилю Стендаля добре визначив Бальзак, сказавши про нього: «Бейль дотримував видатного принципу: горе в мистецтві тому, хто говорить усе».

Свою вимогу ясності, простоти, раціоналістичної точності Стендаль уводить у ту царину, яка особливо складно піддається аналізу, зокрема в царину зображення психології героя, та постає в історії літератури як найбільший майстер психологічного роману XIX ст.

Роман Стендаля «Червоне і чорне» неодноразово привертав увагу кінематографістів, починаючи з 1920 р. Зокрема, кіно- й телеверсії за ним створили такі режисери: К. Отан-Лара (1954), П. Кардинале (1961), С. А. Герасимов (1976), Ж.-Д. Вераж (1997).

1. Поясніть, як ви розумієте епіграф до роману «Правда, суворая правда».
2. За що односельці та родичі зневажали Жульєна Сореля?
3. Хто був таємним кумиром Сореля?
4. Як Жульєн спочатку ставився до пані де Реналь? Назвіть почуття, які охоплювали героя впродовж його роману з Луїзою.
5. Чим були для пані де Реналь її почуття до гувернера? Чому?
6. Що пані де Реналь вважала карою для себе за подружню зраду?
7. Чому в семінарії не любили Жульєна?
8. Хто сприяв тому, що Сорель став секретарем паризького маркіза?
9. Які якості героя найповніше виявилися на службі в де Ла-Моля?
10. Про що свідчить його розмова із графом Альтамірою на балу?
11. Що приваблювало знатну красуню Матильду де Ла-Моль у простолюдині Жульєні Сорелі?
12. Опишіть зміну почуттів Жульєна до Матильди й порівняйте з розвитком почуттів до пані де Реналь, зробіть висновки.
13. Чому Сорель відмовляється від допомоги, від самозахисту на суді?

Постер фільму
«Червоне і чорне»
(режисер Ж.-Д. Вераж)

14. Опишіть ставлення до Сореля у цей час інших героїв, зокрема батька. Як це характеризує тогочасне французьке суспільство?
15. Яка героїня, на вашу думку, є жіночим ідеалом у романі? Аргументуйте.
16. У чому полягає гостра критика письменником режиму Реставрації?

Проаналізуйте!

1. Висловіть своє судження щодо значення та символіки назви роману.
2. Пригадайте, що таке *психологічна деталь*. Наведіть приклади з роману Стендаля «Червоне і чорне».
3. Поміркуйте та скажіть: до розуму читачів чи до їхніх почуттів більше апелює Стендаль у своєму романі?
4. Пригадайте ваше перше знайомство з Жульеном Сорелем. Чому саме такий шлях уведення героя у твір обирає автор? Які художні засоби використовує для цього? Наскільки можна портрет Жульєна у IV розділі частини 1-ї вважати психологічним? Аргументуйте свою думку.
5. Доведіть, що основний конфлікт роману поглиблено конфліктом почуттів і розуму в образі Жульєна Сореля. Які художні засоби використовує автор для зображення цього конфлікту?
6. Дослідіть, у чому полягає психологізм зображення героїв.

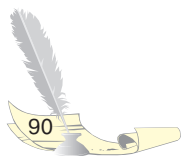

Літературний ринг

«Геніальним плебеєм», утіленням сучасного варіанта «природної людини» і є, безперечно, Жульєн Сорель. Його батько і брат — грубі, практичні та хитрі люди, позбавлені будь-яких високих ідеалів. На їхньому тлі Жульєн, фізично слабкий, граційний, схожий на дівчину, становить різкий контраст. Але він уміє тримати удари: коли батько жорстоко б'є його, юнак плаче — «не так від болю, як від жалю, що пропала улюблена книжка». Така реакція свідчить про те, що в ньому є могутня внутрішня сила, яка ще тільки шукає виходу. Жульєн — обдарований юнак: у нього живий розум, витончені почуття, він здатний вивчити напам'ять Новий Заповіт... На перших етапах «природна людина», що живе в ньому, сплутує йому карти

У душі Жульєна Сореля відбувається битва «природи» і «цивілізації». Герой бачить свій «обов'язок» у свідомому лицемірстві, себто в тому, щоб, стримуючи власний темперамент і ставлячись до суспільства з презирством, поводитися за його законами. Своїм учителем у цьому мистецтві брехати собі він називає мольєрівського Тартюфа. Жульєн вираховує кожен крок і створює цілу програму завоювання світу. Він навчається добре контролювати власні інстинкти, і саме на той період припадають його найбільші успіхи

Хто, на ваш погляд, перемагає в Жульєні Сорелі: «природна людина» чи «людина цивілізації»? Свою думку обґрунтуйте

Оскар Уайльд — представник раннього англійського модернізму «Портрет Доріана Грея»: історія створення, жанрова й стильова своєрідність

Життєвий і творчий шлях митця

«Ми всі марнуємо свої дні у пошуках сенсу життя. Знайте ж: цей сенс — у мистецтві», — з упевненістю пророка стверджував Оскар Уайльд, провідник британських естетів. Закоханий у красу, Уайльд болісно переживав її зникнення із сучасного йому світу. Його називали *король Життя, принц Парадокс*. Спочатку піднесений, а потім знедолений сучасниками, Оскар Уайльд нині постає як міфологізований символ культури на межі ХІХ–ХХ ст. Він не тільки був автором казок, які понад століття продовжує читати весь світ, а й сам, із власної волі, завдяки особистим зусиллям став людиною-міфом, людиною-казкою.

Творчість цього письменника була новою віхою в розвитку європейського символізму.

*У своє життя я вклав весь мій геній,
у свої твори я вклав тільки талант.
О. Уайльд*

Каплиця Оскара Уайльда.
Нью-Йорк.
Фото Е. Бернстайн

1. Пригадайте поняття *декаданс, модернізм, символізм*. Назвіть їхні ознаки.
2. Прокоментуйте твердження О. Уайльда. Як ви розумієте його?
3. Які ще цікаві факти, пов'язані з ім'ям О. Уайльда, вам відомі?

Естетика — філософська наука про красу.

Естетизм — напрям в англійському мистецтві та літературі 1880–1890-х р., який представили письменник, теоретик, історик мистецтва Волтер Пейтер та угруповання поетів і художників, теоретиків літератури й мистецтва — Артур Саймонс, Джон Раскін, Обрі Бердслі, Оскар Уайльд та інші, що об'єдналися навколо журналів «Жовта книга» й «Савой». Їхнім ідеалом мистецтва стала творчість майстрів Середньовіччя та раннього Відродження. Особливість естетизму полягала в тому, що він, перебуваючи поза межами пересічної моралі, діяв лише у сфері мистецтва, де «дозволене» й «недозволене» було продиктовано волею митця та підлягало суду тільки естетичних законів. Естетизм виявив переваги художньої вигадки, уяви й майстерності художника перед копією життя.

Оскар Уайльд

ВИДАТНИЙ ІРЛАНДСЬКИЙ АНГЛОМОВНИЙ ПОЕТ, ДРАМАТУРГ, ПИСЬМЕННИК, ЕСЕЙІСТ, ПРЕДСТАВНИК АНГЛІЙСЬКОГО РАНЬОГО МОДЕРНІЗМУ

1854

1888 р. Друкована збірка казок «Щасливий принц та інші казки»: *«проза має бути не просто хронікою чи проповіддю, а мистецтвом, у якому так багато важать вигадка, барвистість, гротеск, умовність, гра»*

«Портрет Доріана Грея» 1890 р. Один з найзагадковіших творів письменника, що став відображенням філософських та естетичних поглядів, життєвого кредо та принципів художньої творчості автора

«Задуми» 1891 р. Письменник виклав свою філософію мистецтва: мистецтво не є породженням певної епохи чи її відтворенням, тому що воно вище за життя

«Ідеальний чоловік» 1895 р. Найбільшого успіху Уайльд завдяки п'єсам, у яких творчо змагався з іншим англійським драматургом і майстром парадокса — Дж. Б. Шоу

1852 р.

прокладено перший трансатлантичний телеграфний кабель (2000 миль)

1859 р.

будівництво Суецького каналу — штучної водної магістралі завдовжки 101 миля

1861 р.

у Сумах відкрито першу в Україні недільну школу

1863 р.

прем'єра опери Семена Гулака-Артемівського «Запорожець за Дунаєм»

1864 р.

у Львові почав роботу перший професійний український театр «Руська бесіда»

1900

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 92 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) схарактеризуйте особливості творчості Оскара Уайльда.

Етика — філософська наука про мораль.

Моральність — вид суспільних відносин, спрямованих на утвердження самоцінності особистості, рівності всіх людей. Моральність регулює поведінку людини в усіх сферах суспільного життя — у праці, побуті, політиці, науці, сімейних і особистих стосунках.

Аморальність — дії, які суперечать загальноприйнятим у суспільстві нормам поведінки.

Імморалізм — цілковита відсутність будь-якої моральної оцінки певного явища.

Культ — релігійне вшанування якихось предметів або надприродної істоти; обрядовий бік релігії; надмірне звеличення чогось або когось.

Парадокс (від грец. *paradoxon* — несподіваний, такий, що суперечить здоровому глузду) — думка, що різко розходиться з усталеними поглядами, начебто суперечить здоровому глузду, хоча насправді може й не бути хибною.

Гедонізм (у перекладі з грец. *насолода*) — філософсько-етичне вчення, за яким насолода є найвищим благом, метою життя. Протилежне — *аскетизм*.

«Портрет Доріана Грея» — взірець інтелектуального роману

Всесвітньої слави Оскар Уайльд зажив після виходу друком роману «Портрет Доріана Грея» — взірця інтелектуальної прози, у якому відбилися філософські й естетичні погляди, життєве кредо та принципи художньої творчості автора.

Це єдиний опублікований роман Уайльда. Уперше його було надруковано 1890 р. в журналі «Ліппінкотс Манслі Мегазін», а пізніше видано окремою книгою (1891) й доповнено особливою передмовою, яка стала маніфестом естетизму.

«Тут поєдналося все: краса і потворність життя, істина і брехня, ілюзія і правда, а текст насичений яскравими парадоксами, які передають вишукано-химерні роздуми естета й гедоніста», — пише про роман О. Уайльда літературознавець І. Н. Соловйова.

Інтелектуальний роман — це роман, зосереджений на аналізі певної інтелектуальної проблеми та на внутрішньому світі персонажа. Увага автора зосереджена на ідейних суперечках дійових осіб; визначальною є притчовість оповіді (параболічність), над якою читач повинен розмірковувати, щоб дійти розуміння.

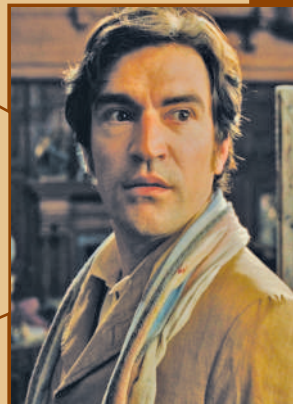

Система образів роману «Портрет Доріана Грея»

Доріан Грей — неймовірно вродливий юнак. Потрапляючи під вплив ідей гедонізму, які провіщує лорд Генрі, присвячує своє життя насолоді й пороку. Це фігура подвійна: у ньому поєднано естетика й навіть романтика та безжального злочинця й розпусника. Ці дві протилежності постійно змагаються у ньому.

Безіл Голворд — художник, який написав портрет Доріана Грея. Прихильний до Доріана, у якому вбачає ідеал краси й людини; певною мірою є переможеним янголом-охоронцем Доріана Грея.

Лорд Генрі Воттон — аристократ, провісник ідей нового гедонізму, «принц Парадокс». Його парадоксальне, суперечливе мислення перейнято критикою всього вікторіанського суспільства. Для Доріана Грея є своєрідним Мефістофелем.

Сібіл Вейн — актриса, один з найдивовижніших образів роману. До зустрічі з Доріаном жила у вигаданому світі театру, була талановитою актрисою. Кохання відкрило всю штучність її світу, де вона не жила, а тільки грала. Спроба заради кохання вирватися зі світу ілюзій у світ справжній призводить її до загибелі.

Джеймс Вейн — брат Сібіл, моряк. Людина військової виправки, практично втратив сенс життя після самогубства сестри. Знаходить заспокоєння у прагненні помсти.

ПЕРСОНАЖІ НІБИ ДІЛЯТЬСЯ НА ДВА ТАБОРИ: ЛЮДИ, ЯКІ СТВОРЮЮТЬ МИСТЕЦТВО («ХУДОЖНИКИ»),— СІБІЛ ВЕЙН, БЕЗІЛ ГОЛВОРД; І ЛЮДИ, ЯКІ СПРИЙМАЮТЬ, РОЗМІРКОВУЮТЬ ПРО МИСТЕЦТВО («КРИТИКИ»),— ЛОРД ГЕНРІ, ДОРІАН ГРЕЙ. ХУДОЖНИК, НА ДУМКУ АВТОРА,— ЦЕ ТОЙ, ХТО СТВОРЮЄ ПРЕКРАСНЕ. КРИТИК — ЦЕ ТОЙ, ХТО ЗДАТНИЙ У НОВІЙ ФОРМІ АБО ЗА ДОПОМОГОЮ НОВИХ ЗАСОБІВ ПЕРЕДАТИ СВОЇ ВРАЖЕННЯ ВІД ПРЕКРАСНОГО. МОЖЛИВО, ТОМУ «ХУДОЖНИКИ» ЦІНЮЮТЬ ДРУЖБУ Й ЛЮБОВ ВИЩЕ ЗА МИСТЕЦТВО, А «КРИТИКИ» НЕ ЗДАТНІ ЗАЗИРНУТИ ДАЛІ ОБОЛОНКИ, ВІДКИДАЮТЬ СПРАВЖНІ ПОЧУТТЯ Й ЗАДОВОЛЬНЯЮТЬСЯ ПОБАЧЕНИМИ, ТЕАТРАЛЬНИМИ

Ознаками інтелектуального роману є зосередженість персонажів на розв'язанні релігійних, філософських, естетичних проблем, а також «цитування», що полягає у запозиченні митцями різноманітних елементів текстів інших авторів, проте, на відміну від звичайного цитування, ці запозичення змінені — для реалізації нового художнього завдання. Так переосмислення чужих текстів нагадує гру.

В інтелектуальному романі О. Уайльда надзвичайно складна морально-етична проблематика, що стосується культури в найширшому розумінні цього слова. Крім літератури, тут ідеться про музику Шуберта й Ваґнера, живопис, ювелірне мистецтво, історію костюма, садівництво та ін. О. Уайльд є новатором, адже він поєднує інтелектуальний роман з елементами масової літератури (детективом, фантастикою).

Виникнення задуму, історія написання роману «Портрет Доріана Ґрея»

Обкладинка книги
«Портрет Доріана Ґрея»
(К. : КМ-БУКС, 2017)

Роман «Портрет Доріана Ґрея» мав реальне підґрунтя. Одного разу в майстерні свого приятеля, художника Безіла Ворда, О. Уайльд побачив натюрмонка, який вразив письменника досконалою зовнішністю. У передмові до твору автор визначив головну мету роману: вічність і велич мистецтва.

О. Уайльд написав свій твір на замовлення одного американського журналу в рекордно стислий термін — трохи більше, ніж за два тижні, тому що уклав парі: саме стільки часу йому знадобиться для створення роману. Журнальна публікація «Портрета Доріана Ґрея» мала широкий резонанс, і письменник вирішив видати його окремою книгою, допрацювавши окремі розділи, аби зробити твір вагомим, тобто більшим за обсягом (у тогочасній англійській літературі склалися певні традиції щодо жанру роману).

Саме для цього окремого видання О. Уайльд написав і відому «Передмову», що містить 25 афоризмів. В афоризмах у парадоксальній формі викладена естетична теорія О. Уайльда. У квітні 1891 р., набувши нового вигляду, роман вийшов окремою книжкою.

Інтерактивна вправа

- Ознайомтеся із системою образів роману Оскара Уайльда «Портрет Доріана Ґрея» (с. 94–95). Складіть тест за наведеною інформацією для перевірки її розуміння рештою учнів.

«Портрет Доріана Грея» має паралелі з багатьма творами світової літератури. Так, роману О. Уайльда передували такі твори, подібні за сюжетом і проблемами:

- роман англійця Ч. М. Метюріна «Мельмот Блукач» — історія про угоду з дияволом заради вічного життя;
- повість-казка німецького письменника А. фон Шаміссо «Дивовижна історія Петера Шлеміля» — розповідь про те, як герой продав власну тінь дияволу за успіх;
- роман Жоріса-Карла Гюїсманса «Навпаки» — оповідь про молодого аристократа, який почав жити всупереч загальноприйнятим нормам (саме цей роман згадано у творі Уайльда як книгу, що отруїла Доріана);
- повість О. де Бальзака «Шаґренева шкіра» — загадкова шкіра зменшується, виконуючи бажання бальзаківського Рафаеля де Валантена;
- повість-казка Е. Т. А. Гофмана «Крихітка Цахес...» та ін.

1. Назвіть основні факти біографії Оскара Уайльда, розкрийте їхній зв'язок з творчістю письменника. Які факти з життя письменника вразили вас? Чому?
2. Які чинники вплинули на формування світоглядних переконань і художніх уподобань Уайльда?
3. Чим письменник шокував англійське суспільство?
4. Чому поведінку митця в суспільстві називали аморальною?
5. Поясніть титули, якими наділили Уайльда його сучасники: *апостол гедонії і фантазії, принц Парадокс, Шахерзада салонів, професор естетики, король Життя*.
6. Пригадайте основні принципи естетичної теорії Уайльда. Із якими ви погоджуєтесь, а які заперечуєте?
7. Молодший сучасник Уайльда, Жан Кокто, якось сказав про нього: «Оскар Уайльд дорого заплатив за те, що був Оскаром Уайльдом. Але бути Оскаром Уайльдом — вершина розкоші». Як ви розумієте цей вислів?
8. Прочитайте авторську передмову до роману. Які принципи мистецтва в ній відображені?
9. Усно опишіть свої враження від прочитаного роману «Портрет Доріана Грея» О. Уайльда.

Проаналізуйте!

1. Яка течія в мистецтві й літературі порубіжжя ХІХ–ХХ ст. справила визначальний вплив на О. Уайльда? Стисло схарактеризуйте цю течію.
2. Перевірте своє знання англійської мови і знайдіть відповідники українською мовою до афоризмів О. Уайльда.

I can resist anything but temptation.

Правда рідко буває чистою і ніколи не буває простою.

Whenever people agree with me
I always feel I must be wrong.

Єдиний спосіб позбутися спокуси — це під-
датися їй.

The truth is rarely pure and never
simple.

Щоразу, коли люди погоджуються зі мною,
я завжди відчуваю, що я помиляюсь.

3. Прокоментуйте твердження О. Уайльда. Як ви розумієте його?

«Переказ красивих вигадок — ось справжня мета мистецтва. Адже мистецтво існує самотійно, подібно до мислення, і розвивається за власними законами. Йому немає потреби бути реалістичним у добу реалізму або спіритуальним у добу віри... Частіше за все воно задовго передбачає власну епоху і створює такі речі, що минає ціле століття, перш ніж люди навчаться розуміти ці речі, цінувати їх та насолоджуватися ними. Велика помилка всіх істориків полягає в тому, що вони за мистецтвом доби оцінюють саму добу».

Луна Кеней. Ілюстрація до роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея». 1945

4. Які жанрові різновиди роману вам відомі? Визначте жанровий різновид роману «Портрет Доріана Грея». Аргументуйте свою думку.

5. Передмова до роману містить 25 афоризмів, у яких декларовано естетичну програму автора. Прочитайте передмову до роману. Які судження є парадоксальними лише на перший погляд? Чому? Підтверджує чи заперечує у творі автор свій постулат з передмови до роману: «Художник — не мораліст»?

Проблема краси й моралі в романі «Портрет Доріана Грея» Система образів. Символіка роману

Оскар Уайльд був парадоксальною людиною, тож не дивно, що він створив роман парадоксів. Провідною у творі є тема прекрасного, мистецтва, що реалізується в багатьох аспектах: співвідношення форми та змісту, вічність та швидкоплинність прекрасного, взаємини митця та його творіння, етичне ставлення до мистецтва. Парадоксальним є той факт, що особистість автора, його концепція, ставлення до прекрасного ніби роздвоюються, а точніше — розкриваються в образах Доріана Грея, лорда Генрі, Безіла Голворда. Кожен із образів стає повною реалізацією основної ідеї.

Символіка роману «Портрет Доріана Грея»

Уся символіка роману так чи інакше пов'язана з мистецтвом: портрет, книга Гюїсманса «Навпаки», різні речі, які колекціонує Доріан.

Зав'язка роману починається з розмови Доріана Грея з лордом Генрі, що змушує юнака замислитися про швидкоплинність краси, і згодом, дивлячись на свій портрет, герой вигукує: «Якби портрет змінювався, а я міг завжди залишатися таким, як зараз!».

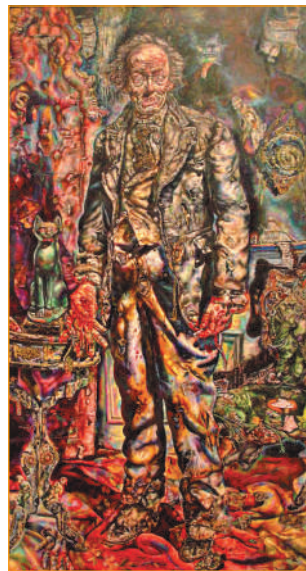
Портрет — символ мистецтва, символ його переваги над життям, де все швидкоплинне.

У занедбаному кутку зберігається колись написаний Безілом портрет Доріана Грея; тоді як герой зберігає свою красу, на портреті відбиваються страшні наслідки його негідного життя.

У фіналі роману Доріан кидається на портрет із ножем і починає його шматувати: «З портрета дивилася його душа і закликала його до відповіді».

Думку про те, що життя може бути згубним для мистецтва, ілюструє доля Сібел Вейн. Вона чудово грала, творила на сцені, поки не покохала всім серцем Доріана. Реальні почуття виявилися сильнішими за образи, створені мистецтвом.

Доріан збирає «речі-символи»: коштовності, антикваріат, вбирається у модний одяг. У такий спосіб він дивиться на світ крізь мистецтво. Не вірячи в Бога, Доріан навіть збирає релігійний одяг — тільки тому, що він становить для нього мистецький інтерес.

Таким побачив портрет Доріана Грея знаменитий, американський сюрреаліст А. Олбрайт. 1943

1. Яку роль, на думку автора, відіграє мистецтво в житті?
2. Схарактеризуйте погляди лорда Генрі на життя, мистецтво, суспільство.
3. Що несе суспільству програма «нового гедонізму»?
4. Поясніть сутність основних ідей, провісником яких є лорд Генрі. Який вплив вони справили на Доріана Грея?
5. Лорд Генрі висловлює свої думки про жінок: «Жінка може зробити чоловіка праведником тільки в один спосіб — довірившись йому настільки, що він утратить будь-який інтерес до життя. ...Одверта жорстокість жінкам до вподоби більше за будь-що інше — їхні ж інстинкти напрочуд примітивні! Ми їх емансипували, та вони однаково лишаються рабнями, які шукають собі панів. Вони люблять, коли ними попихають...». Чи погоджуєтесь ви з такою оцінкою жінок?
6. Яку роль у житті Доріана зіграв Безіл Голворд?
7. Яке місце в житті Безіла належить красі, мистецтву?
8. Розкажіть про етичний та естетичний вибір кожного з головних героїв.

9. Як сюжет та система образів роману допомагають донести до читача основні біблійні істини?
10. Визначте символіку образів твору.
11. Як ви вважаєте, що символізує портрет Доріана Грея?
12. Чи можуть бути символами інші образи роману? Коли так, то якими?

Проаналізуйте!

1. Як ви вважаєте, хто винен у змарнованому житті Доріана — художник, лорд Генрі чи Доріан? Обґрунтуйте свою думку.
2. Дослідіть історію кохання Доріана й Сібіл Вейн. У чому полягає специфіка його зображення?
3. Які думки автора висловлює (чи підтверджує) Сібіл Вейн?

Складіть!

Асоціативне ґроно на тему «Портрет як символ... (чого саме?)».

Ґронування — асоціативний кущ, «бенгальський вогник».

Алгоритм складання ґронування

1. Напишіть центральне слово або фразу посередині аркуша.
2. Записуйте з обраної теми слова та фрази, які спадають на думку.
3. Пишіть ідеї, поки всі не будуть вичерпані або ж доки дозволяє час.
4. Коли всі ідеї записані, установіть зв'язки між поняттями, де це можливо.

Еволюція головного героя Роль фантастики у творі. Традиції і новаторство О. Уайльда в жанрі роману

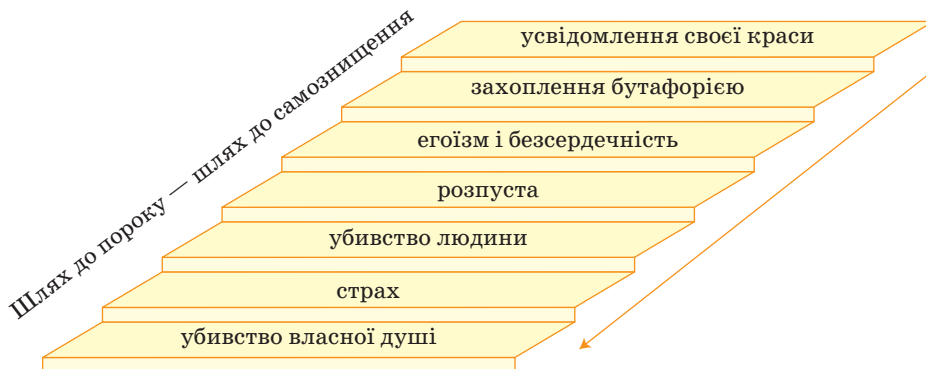
Сходинки пороку Доріана Грея

Образ Доріана Грея в романі долає певні етапи розвитку. Спочатку натурник перебуває під впливом ідей лорда Генрі, але робить спроби опиратися їм. Переломним моментом у розвитку образу Доріана є смерть Сібіл Вейн, яка, на думку Грея, єдина могла протистояти спокусливим розмовам лорда. Після її смерті Доріан Грей стає свідомим провідником ідей лорда Генрі, живим утіленням його філософії. Він поширює ці думки на інших, отруюючи певну частину молоді, і на його боці вагомий доказ — його врода. Ніхто не вірить, що він веде аморальний спосіб життя, йому довіряють, адже обличчя його чисте й спокійне, а очі випромінюють лагідний блиск. Так Доріан Грей калічить життя багатьох. За висловом художника Безіла Голворда, в історії людства є тільки два важливих моменти. Перший — це поява в мистецтві нових засобів зображення форми, другий — поява

в ньому нового образу. Безіл створив портрет свого друга Доріана, досконалий витвір мистецтва. Відтоді портрет і натурник стануть нероздільними. Спочатку Доріан не помічає своєї вроди, потім з'являється лорд Генрі. У його словах — гімн молодості та красі, а також застереження, що вона мине. Коли Доріан дивиться на свій закінчений портрет, у ньому прокидається заздрість до портрета (тобто до самого зображення), адже його врода не безсмертна, і він висловлює бажання, щоб старішав не він, а його портрет. Бажання Доріана матеріалізується. Портрет стає втіленням душі головного героя, його самого, а Доріан залишається прекрасним і незмінним, як портрет. Усі порухи душі героя, усі таємничі думки й потворні бажання, усі злочинні вчинки відбиваються на портреті. Герой прагне заховати портрет, змінити його, але сам від себе не сховається: адже портрет і натурник міняються місцями. Портрет стає змістом, внутрішнім, а Доріан — лише формою, оболонкою.

Сходинок пороку Доріана Грея

*Порок — це витрата життєвих сил.
Дж. Б. Шоу*

Роль фантастики у творі

Для Безіла Голворда портрет стає і змістом, і формою, тому що на полотні втілено його заповітну мрію. Доріан Грей для художника — не просто натурник. Він — його ідеал, його божество. Безіл щодня бачиться з ним і малює його портрети один за одним. Він уже не може жити без Доріана. Так починається процес міфологізації людини людиною.

*Кадр із кінострічки «Доріан Грей»
(режисер О. Паркер, 2009)*

В образі Доріана Грея втілені риси кількох героїв античної міфології.

Адоніс — бог родючості, що перевершував своєю красою богів-олімпійців. Це вродливий юнак, у якого закохалася Афродіта.

Ганімед — прекрасний хлопчик, виночерпій богів-олімпійців.

Парис — яскравої краси син Пріама, царя Трої. За допомогою Афродіти він викрав дружину царя Спарти Менелая — прекрасну Єлену.

Нарцис — син річкового бога Кефісса та німфи Ліріопи. Побачивши у воді своє відображення, він закохався у нього та не міг відірватися, аж поки не помер.

Так, юнак Доріан, залишаючись наодинці, залюбки грає роль Нарциса. У романі читаємо про Доріана, що він мавпує перед портретом наче дурник: «одного разу... поцілував чи, вірніше, вдав, ніби цілує ці намальовані уста», «щоранку він засиджувався перед портретом, зачудований його красою і, як йому часом здавалося, справді мало не закоханий у нього».

Кадр із кінострічки «Доріан Грей»
(режисер О. Паркер, 2009)

Нарцисизм героя — це вияв не тільки естетизму як світоглядної позиції, а й безсумнівна ознака роздвоєння його особистості, що стає дедалі помітнішою: «Він усе дужче закохувався у власну вроду і все більш зацікавлено спостерігав розклад власної душі». Серед особистих речей Доріана Грея — один із численних дарунків лорда Генрі: «овальне люстерко в прикрашеній купідонами рамі із слонової кості».

На античну красу Доріана постійно вказують інші персонажі роману. Для художника Безіла, наприклад, Грей є іде-

альним утіленням вродливих Париса, Адоніса, Ганімеда: він невтомно малює зі свого юного друга давньогрецьких богів і героїв.

Але міфічна врода Доріана Грея приваблива тільки зовні. Вона протиставляється його внутрішньому світу. Повіривши промовам лорда Генрі, Доріан віддається чуттєвим насолодам і падає у безодню розпусти. Головним предметом світоглядних пошуків для героя тепер стає втілення в життя філософії «нового гедонізму», яку Доріан перейняв від лорда Генрі: «Він прагнув виробити цілий новий спосіб життя, що виходив би з розумних філософських засад, що мав би свої впорядковані принципи,— і найвищий сенс існування бачився йому в одуховленні почуттів». В образі Доріана Грея Уайльд розкрив трагедію реального протиріччя: задоволенням, що стає самоціллю, породжується не радість, а страждання.

Доріан стає жертвою своєї максималістської пристрасті — любові до самого себе. Загальне забарвлення злочинів Доріана — абсолютна аморальність. Думки виключно про власну особу її ж і руйнують. Знову відбувається

фантастичне перевтілення, і все стає на свої місця: портрет сяє красою, а на Доріановому обличчі проступають сліди усіх скоєних ним злочинів. Сам вигляд мертвого Доріана Грея жахливий, антиестетичний. Уайльд, усупереч своїй програмі, не лише зобразив душевну кризу свого героя, а й привів його до покарання.

Традиції і новаторство О. Уайльда в жанрі роману

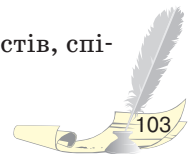
Ознаки декадентського твору	Особливості роману «Портрет Доріана Грея»
Неприйняття дійсності кінця століття	Роман відображає уайльдівський естетизм, який був викликом вікторіанській епосі
Розуміння мистецтва як творчості духу, самовияву митця	Образ Безіла втілює ідею служіння мистецтву, завдання якого — створювати Красу
Обстоювання права митця на індивідуалізм, аморальність, естетство й естетизацію потворного	Доріан у гонитві за насолодою пізнає всілякі гріхи, скоює злочини, розліває власну душу, і все це фантастичним чином відбивається на його портреті
Прагнення дослідити й відтворити засобами художнього слова невідомий безмежний світ підсвідомого, таємні кутки та глибини людського духу, джерела інтуїції, її природи	Лорд Генрі прагне вивчати психологію людей, досліджувати життя та пристрасті, проводити «вівісекцію» себе й інших; Доріан для нього — об'єкт вивчення і спостереження, результат експерименту; у романі зображено роздвоєння особистості Доріана, потаємне життя його душі
Звільнення мистецтва від соціальних і моральних зобов'язань, сповідування теорії «мистецтва для мистецтва», увага до естетичної проблематики творів, підкреслення її самоцінності	Головний конфлікт твору — краса і мораль; він пов'язаний з іншими проблемами: життя і мистецтво, мистецтво і мораль; Безіл, створюючи портрет, стає на позиції «чистого мистецтва», тому йому вдається створити шедевр

Світ літератури в цікавих фактах

У сучасному суспільстві існує «синдром Доріана Грея», який виражається у перебільшенні культу молодості, розглядає можливе тривале збереження життя у межах особливостей, властивих юності. Синдром ґрунтується на страху перед фізичним в'яненням або старінням. Компенсується невинним використанням молодіжної атрибутики, обранням одягу в молодіжному стилі, у крайньому разі спричиняє зловживання послугами пластичної хірургії й косметичними засобами.

Розлад особливо поширений серед публічних осіб: кінозірок, артистів, співаків. Психологи неодностайні щодо того, чи є цей стан хворобою.

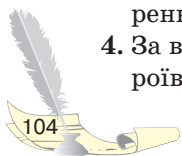
Українською мовою твори О. Уайльда перекладали І. В. Корунець, Олекса Негребецький, О. М. Ломакіна, Р. І. Доценко та інші.

Поціновувачі західної літератури, які охоче читають українською мовою прозу Вільяма Фолкнера, Чарльза Діккенса, Фенімора Купера, Артура Конана Дойла, Оскара Уайльда, Роберта Льюїса Стівенсона, Джонатана Свіфта, Маргарет Мітчел, Едгара Аллана По, Джеймса Джойса, Рея Дугласа Бредбері, цим задоволенням чимало завдячують перекладам Ростислава Доценка. Його ім'я вписане в блискучу когорту українських перекладачів творів з англійської, ірландської, американської, польської, французької та інших літератур.

1. Ми знайомимося з Доріаном Греем у майстерні художника Безіла Голворда, який написав його портрет. Яким зображений митець?
2. Як леді Брендон схарактеризувала Доріана, знайомлячи з ним Безіла? Про що це свідчить?
3. Чому зустріч із Доріаном Греем сповнила художника неабияким натхненням? Знайдіть у тексті опис зовнішності юнака.
4. Хто змусив Доріана замислитись над власною красою? Хто в романі сповідує ідеї гедонізму?
5. Що зрозумів Доріан, уперше побачивши свій портрет? Зверніться до тексту.
6. Навіщо Доріан вирішив показати портрет Безілові? Що той побачив?
7. Чи вважаєте ви, що саме художник винен у спотворенні душі й поведінки юнака?
8. Які риси характеру сформувалися в героя і як це позначилося на його подальшому житті?
9. З'ясуйте роль книг, літератури в житті Доріана Грея.
10. Як ви вважаєте, яке місце в житті Доріана Грея посідає кохання?
11. Що приваблювало Доріана в актрисі Сібел і чому її невдала гра спричинила розрив стосунків?
12. Які зміни сталися на портреті Доріана після розриву з Сібел?
13. Чому Доріан розуміє, що після загибелі Сібел у нього більше немає надії?
14. О. Уайльд стверджує: «Художник — не мораліст». Чи підтвердив письменник фіналом роману власну концепцію?

Проаналізуйте!

1. Справжня таємниця життя — у пошуку краси. Поміркуйте, де і в чому шукав красу Доріан Грей. Чи принесло це йому щастя?
2. Поясніть, що уособлює собою портрет Доріана Грея. Як він впливає на життя героя?
3. Людина спалахує почуттями до витвору мистецтва, до неживого відтворення. Яких міфологічних персонажів нагадує ця ситуація?
4. За вічну молодість Доріан був готовий віддати душу. Хто з відомих вам героїв літератури і за що віддає душу?

- Доріан запитує в лорда Генрі: «Невже я зовсім не маю серця?..». Спробуйте відповісти на це питання.
- У людини завжди є вибір: піддатися чи опиратися спокусі. Як ви вважаєте, чому Доріан Грей піддався їй?
- Як особисто ви оцінюєте «Портрет Доріана Грея»? Наскільки сучасний цей твір? Що вас найбільше приваблює в ньому?

Створіть!

- Визначте етапи моральної деградації Доріана Грея за його вчинками й думками, аналізуючи зміни в портреті та зовнішності героя.

	Вчинки й думки Доріана Грея	Художні деталі — зміни в портреті-душі	Зміни зовнішності героя
1	Егоїстичне ставлення до Сібіл Вейн		
2	Убивство Безіла Голворда		
3	Смерть Алана Кемпбела		
4	«Помилування» Гетті Мертон		
5	Убивство «портрета-совісті»		

- Створіть обкладинку або рекламу роману О. Уайльда «Портрет Доріана Грея», прокоментуйте свій задум.
- Уайльд створив фантастичний портрет порочної людини у «Портреті Доріана Грея». Спробуйте створити подібний алегоричний портрет сучасного суспільства. Опишіть такий «портрет», аргументуючи деталі зображення реальними вадами та позитивними рисами сучасного соціуму. Запропонуйте шлях зворотних, позитивних змін. Презентуйте свою творчу роботу у вигляді слайд-презентації, колективного проекту із коментарем.

Літературний ринг

<p>Оскар Уайльд дорого заплатив за те, що був Оскаром Уайльдом. Але бути Оскаром Уайльдом — вершина розкоші.</p> <p style="text-align: right;"><i>Жан Кокто</i></p> <p>Відвідати Англію XIX століття і не послухати розмови Уайльда — все одно що відвідати Грецію часів Перікла і не оглянути Парфенон.</p> <p style="text-align: right;"><i>Вільям Морріс</i></p>	<p>Найблискучіші сторінки Оскара Уайльда — не більш ніж слабке відображення його бесід.</p> <p style="text-align: right;"><i>Жан Жозеф Рено</i></p> <p>Що спільного в Уайльда з мистецтвом? Хіба те, що він сідає до нашого столу і підбирає в нашій тарілці родзинки з пудингів, які потім розвозить провінцією.</p> <p style="text-align: right;"><i>Джеймс Вістлер</i></p>
<p>Прочитайте відгуки видатних митців різних часів про О. Уайльда та його твори. Як ви вважаєте, хто з цих критиків має слухність і чому? Аргументуйте свою думку</p>	

Підсумуємо знання з теми

Літературознавчо-психологічний практикум

1. За цитатами з роману Стендаля «Червоне і чорне» складіть психологічний портрет юного Жульєна Сореля.

«Це був тендітний, невисокий на зріст юнак вісімнадцяти чи дев'ятнадцяти років, з неправильними, але тонкими рисами обличчя і орлиним носом.

К. Мейер Молодший.
Ілюстрація до роману
О. Уайльда
«Портрет Доріана Грея»

Великі чорні очі, які в хвилини спокою виблискували думкою й вогнем, тепер палали найлютішою зненавистю. Темно-каштанове волосся росло так низько, що майже закривало лоб, і в хвилини гніву це надавало йому злого виразу. <...> Ще змалку його надзвичайно бліде й задумливе обличчя викликало в батька передчуття, що син його недовго протягне на цьому світі, а якщо й виживе, то буде тягарем для сім'ї. Усі домашні зневажали його, а він ненавидів своїх братів і батька».

«Крім полум'яної душі, Жульєн мав надзвичайну пам'ять... він вивчив назубок увесь Новий Заповіт латиною. Так само вивчив книгу «Про папу» Жозефа де Местра», чим і здивував спочатку родину де Реналь, де працював гувернером, а потім чутка розійшлась усім Вер'єром: як Жульєн дає в руки Адольфу, старшому сину мера, Новий Заповіт, хлопчик відкриває на будь-якій сторінці, а Жульєн продовжує напам'ять. Діти його надзвичайно полюбили, а він їх зовсім не любив. Та навіть і любов до пані де Реналь була сповнена честолюбства. Першим кроком до їхніх стосунків пані просила гроші на його білизну у чоловіка, записала одного зі слуг до бібліотеки, щоб брати коханому книжки, які він не міг читати в присутності господаря.

Жульєн обговорює з графом Альтамірою можливість застосування насильства заради досягнення благородної мети: «Ну, знаєте, — сказав Жульєн, — мета виправдовує засоби; якби я був не такою незначною пилинкою, а мав би хоч яку владу, я б наказав повісити трьох, щоб урятувати життя чотирьом».

2. Уявіть, що вас викликали на дуель захищати честь жінки. Оберіть «даму серця» серед запропонованих героїнь із роману Стендаля «Червоне і чорне»: Магильда, пані де Реналь. Відповідь аргументуйте.
3. Уявіть, що вам потрібно скласти психологічну характеристику О. Уайльда на основі його портрета. Спробуйте виконати це завдання, використовуючи опис зовнішності Доріана Грея й порівнюючи автора з його героєм.
4. Розгляньте схему-модель «Складові уайльдівського парадокса». Чому, на ваш погляд, життя Оскара Уайльда можна назвати парадоксом?

Складові уайльдівського парадокса

5. У романі О. Уайльда «Портрет Доріана Грея» образ на полотні поступово перетворювався на почвару відповідно до того, як сам Доріан перетворювався на моральну потвору. Які прояви, яку поведінку, спосіб життя ви вважаєте потворними? Складіть своєрідний реєстр цих «потворностей» та спробуйте привести у відповідність конкретні життєві прояви людини до конкретних змін рис обличчя, пози, одягу, інших деталей на портреті. Опишіть такі метаморфози уявного або власного портрета.

Літературознавчо-мистецький практикум

Розгляньте подані ілюстрації (кадри із кінострічок) та розставте їх у послідовності подій роману Стендаля «Червоне і чорне». Розподіліть ці події за частинами твору.

Онлайн-бібліотека

1. Роман «Червоне і чорне» на сайті Е-бібліотека «Чтиво». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://chtyvo.org.ua/authors/Stendhal/Chervone_i_chorne.
2. Твори Оскара Уайльда в Українській бібліотеці — «Джерело». Портрет Доріана Грея. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ababahalataha.com.ua/uk/Портрет_Доріана_Грея.

Формуємо предметні та ключові компетентності

Запам'ятайте!

- XIX століття — час розквіту великих епічних форм, зокрема роману, у всіх розвинених європейських літературах. Їм притаманне зображення типових характерів у зв'язку із соціальною дійсністю, яка впливає на формування та розвиток цих характерів.
- Кожна національна література має як спільні ознаки (викриття вад суспільства й людей, психологізм), так і свої особливості (натуралізм у Франції, естетизм в Англії, критичний реалізм у Росії, політичні та сатиричні течії в Німеччині тощо).
- Роман Стендаля «Червоне і чорне» — про шукання молодою людиною свого місця у світі XIX ст., її прагнення досягти успіху, вийти з нижчого стану та пробитися у вищий світ — спонукає до роздумів і сучасну молодь. Шлях до мети у будь-який спосіб зазнає краху. Кохання ж — рушійна сила, яка здатна людину як піднести, так і призвести до остаточного падіння.
- Роман Уайльда «Портрет Доріана Грея» увійшов до скарбниці світової літератури як пам'ятка декадентської доби. Цей багатий на парадокси твір, у якому розглянуто красу, її силу й місце в житті людини, став утіленням у художній формі провідних засад філософії гедонізму й вершиною естетизму.

Знайте про...

- Історію формування жанру роману у світовій літературі.
- Специфіку розвитку роману в XIX ст., його провідні ознаки та різновиди.
- Ознаки романтизму та реалізму у творі Стендаля «Червоне і чорне», його художні особливості й основні думки.
- Особливості світогляду О. Уайльда й особливості його роману-парадокса.
- Українські переклади прочитаних творів.

Умійте!

- Виявляти жанрові ознаки прочитаних творів, визначати в них засоби художньої виразності.
- Аналізувати тему, проблеми, мотиви творів.

- Знаходити в критиці різні тлумачення й оцінки прочитаних романів, коментувати та аналізувати їх.
- Розкривати мрії й прагнення персонажів, їхні помилки й причини духовного занепаду, трагедії.
- Характеризувати й порівнювати романні образи у зв'язках із дійсністю, середовищем, світоглядними шуканнями митців.
- Висловлювати власні думки щодо порушених у творах проблем честолюбства, кохання, шляхів кар'єрного зростання молодих людей з народу тощо.
- Застосовувати цифрові технології для створення презентацій за прочитаним твором.
- Створювати обкладинку або рекламу улюбленого роману, коментувати свій задум.
- Висловлювати власну думку щодо суспільних і моральних питань, порушених у прочитаних творах.
- Зіставляти прочитані твори з екранізаціями, ілюстраціями тощо, критично оцінювати їх.

Усвідомте важливість!

- Гуманістичних цінностей доби переходу від романтизму до реалізму, зв'язок цих цінностей із нашою добою та їхнє значення.
- Небезпеки розриву між мрією та дійсністю, шлюбу без кохання, егоїзму та безвідповідальності в родинних стосунках, зради.
- Знання людської психології та обачного застосування цих знань.

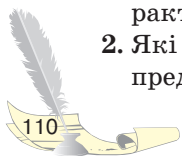
ПОДОРОЖ ЧЕТВЕРТА ПЕРЕХІД ДО МОДЕРНІЗМУ ВЗАЄМОДІЯ СИМВОЛІЗМУ Й ІМПРЕСІОНІЗМУ В ЛІРИЦІ

Помежів'я XIX–XX ст. — складний період у мистецькому житті людства. Німецький філософ Фрідріх Ніцше проголосив: «Померли всі боги, залишилась одна людина!», і людство опинилося на роздоріжжі думок, моралі, віри. Осягнути сучасність із погляду розуму виявилось неможливим, тому почалися активні пошуки нових форм пізнання дійсності. Мистецтво теж знаходило нові способи відображення змін, що сталися насамперед у людській свідомості. Складністю та суперечливістю історичної доби обумовлені своєрідність і розмаїття світового літературного процесу. Література на межі XIX–XX ст. була повністю заглиблена в усі перипетії свого часу.

У багатьох зарубіжних літературах виникають численні напрями, течії, школи, стилі. Їх суперечності часом доходять до антогонізму, взаємозаперечення, адже в інші часи вони не були виражені настільки яскраво.

Буржуазне суспільство з його усталеною концепцією людини, з його прямолінійною вірою в розум і прогрес для них [модерністів] припинило існувати. Там, де інші бачили розум і порядок, вони бачили лише ірраціональність і хаос.
Д. Солстад

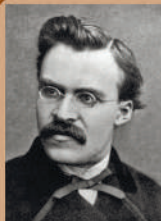
1. Які літературно-мистецькі напрями вам відомі? Назвіть їх, визначте характерні ознаки.
2. Які літературні напрями панували в літературі XIX ст.? Назвіть їхніх представників і відомі вам твори, що визначили розвиток цих напрямів.

Перехід до модернізму.

Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці

АКТИВНІ ПОШУКИ НОВИХ ФОРМ ПІЗНАННЯ ДІЙСНОСТІ;
МИСТЕЦТВО ЗНАЙШЛО НОВІ СПОСОБИ ВІДОБРАЖЕННЯ СУСПІЛЬНИХ ЗМІН;
СВОЕРІДНІСТЬ І РОЗМАЇТТЯ СВІТОВОГО ЛІТЕРАТУРНОГО ПРОЦЕСУ;
ЛІТЕРАТУРА ТІСНО ПОВ'ЯЗАНА З УСІМА ПЕРИПЕТІЯМИ ІСТОРИЧНОЇ ДОБИ

Фрідріх Ніцше (1844–1900) провістив початок нової всесвітньої кризи: *«Уся наша європейська культура прямує до катастрофи»*. Але окремі люди, на думку філософа, мають надзвичайні можливості для розвитку духу й життя

С. Георг (1868–1933). Модернізм завжди постає з конфлікту, заперечення старого та попереднього, але існує із цим старим паралельно

В. Я. Брюсов (1873–1924). Найпомітніше протистояння на всіх ділянках суспільного й культурного життя почалося на порубіжжі XIX–XX ст.

В. С. Соловйов (1853–1900). Модернізм вимагав від письменників нового слова — художньо-інформативного: метафоричної мови, лаконічних і рваних речень, ментальної композиції, запозичення з німого кіно принципу монтажу

Кін. XIX ст.

1868 р.

у спектрі Сонця виявлено новий елемент — гелій

1868 р.

у Львові засновано українське культурно-освітнє товариство «Провіта»

1869 р.

відкрито 160-кілометровий Суецький канал

1870 р.

завершено будівництво першого залізничного тунелю Фрежюс під Альпами

1871 р.

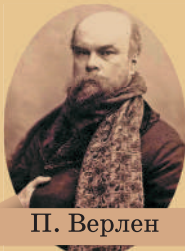
у Києві Григорій Галаган заснував приватну чоловічу гімназію

Поч. XX ст.

Символізм

ОДНА З ТЕЧІЙ МОДЕРНІЗМУ, У ЯКІЙ ЗАМІСТЬ ХУДОЖНЬОГО ОБРАЗУ, ЩО ВІДТВОРЮЄ ПЕВНЕ ЯВИЩЕ, ЗАСТОСОВУЄТЬСЯ ХУДОЖНІЙ СИМВОЛ, ЩО Є ОЗНАКОЮ МІНЛИВОГО ЖИТТЯ ДУШІ Й ПОШУКУ ВІЧНОЇ ІСТИНИ.

Найвідоміші представники символізму

П. Верлен

А. Рембо

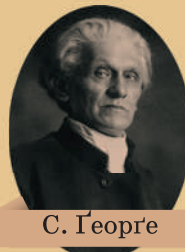
С. Малларме

М. Метерлінк

Е. Верхарн

С. Георг'є

Р.-М. Рільке

В. Брюсов

О. Блок

ФРАНЦУЗЬКІ СИМВОЛІСТИ ПРОГОЛОСИЛИ ІСНУВАННЯ КІЛЬКОХ СВІТІВ: РЕАЛЬНОГО (ОБ'ЄКТИВНОГО), ДУХОВНОГО (СУБ'ЄКТИВНОГО) Й ІДЕАЛЬНОГО (СВІТУ ВІЧНИХ ІДЕЙ). НА ЇХНЮ ДУМКУ, МАТЕРІАЛЬНА ПРИРОДА — ЛИШЕ ОБОЛОНКА ДЛЯ ДУХОВНОЇ СУБСТАНЦІЇ, ЯКУ МАЄ ЗВІЛЬНИТИ ПОЕТ, ЩОБ СПРЯМУВАТИ ЇЇ НА ПОШУК ВІЧНИХ ІДЕЇ, КРАСИ ТА ГАРМОНІЇ

70–80-ті рр.
XIX ст.

Художник Гюстав Моро — один з найяскравіших представників французького символізму

Г. Моро

«Орфей», 1865

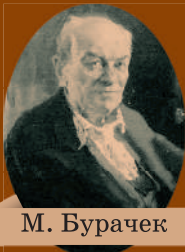
«Фаетон», 1878

початок XX ст.

Українські образотворчі митці-символісти, як і їхні європейські попередники й сучасники, намагалися знайти синтез кольорів і ліній, що дав би змогу висловити ідею. Елементи символізму та його вплив помітні у творчості членів «Музагету» і «Грона»

М. Жук

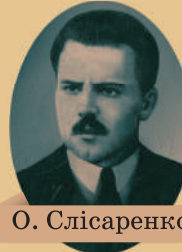

М. Бурачек

Представники течії в українській літературі

М. Вороний

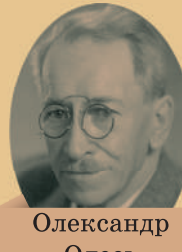
О. Слісаренко

С. Черкасенко

П. Тичина

Олександр
Олесь

Д. Загул

Особливості символізму в Україні

В УКРАЇНСЬКІЙ ЛІТЕРАТУРІ СИМВОЛІЗМ БІЛЬШОЮ МІРОЮ ХАРАКТЕРНИЙ ДЛЯ ПРЕДСТАВНИКІВ УГРУПОВАНЬ «МОЛОДА МУЗА», «УКРАЇНСЬКА ХАТА».

ПИСЬМЕННИКИ НАДАЛИ СИМВОЛІСТИЧНИМ ФОРМАМ АКТУАЛЬНОГО НАЦІОНАЛЬНОГО ЗМІСТУ.

ВІДСТОЮЮЧИ ПРАВО МИТЦЯ НА СВОБОДУ, УКРАЇНСЬКІ СИМВОЛІСТИ НЕ ВІДМОВЛЯЛИСЯ ВІД ГРОМАДЯНСЬКИХ ОБОВ'ЯЗКІВ ЛІТЕРАТУРИ.

УКРАЇНСЬКИЙ СИМВОЛІЗМ ДЕЩО ВІДРІЗНЯВСЯ ВІД ЄВРОПЕЙСЬКОГО ТА РОСІЙСЬКОГО. ЗА ОЦІНКОЮ І. ДЗЮБИ, «ВІН... ПОСТУПАВСЯ ЇМ ФІЛОСОФСЬКОЮ КОНЦЕПТУАЛЬНІСТЮ ТА ЕСТЕТИЧНОЮ ВИЗНАЧЕНІСТЮ; ВОДНОЧАС У НЬОМУ МЕНШЕ ЕЗОТЕРИЗМУ, ОКУЛЬТНОСТІ Й МІСТИЦИЗМУ, БІЛЬШЕ ВІДГУКІВ НА ЖИТТЯ; ВІН НЕБАЙДУЖИЙ ДО ІДЕЇ НАЦІОНАЛЬНОГО ВИЗВОЛЕННЯ, ЩО НАБИРАЛА ЧАСОМ ФОРМИ „НАЦІОНАЛЬНОГО МІСТИЦИЗМУ“...»

Імпресіонізм

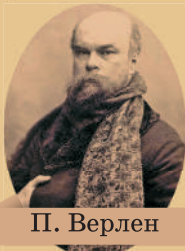
МИСТЕЦЬКА ТЕЧІЯ В ЖИВОПИСІ, ЛІТЕРАТУРІ ТА МУЗИЦІ, ЩО ВИНИКЛА В 1860-ТІ РР. Й ОСТАТОЧНО СФОРМУВАЛАСЯ НА ПОЧАТКУ ХХ СТ. У ФРАНЦІЇ

60-ті рр. XIX ст.

Е. Мане

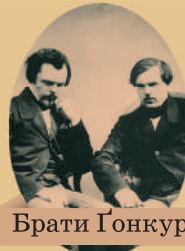
Найвідоміші представники імпресіонізму

П. Верлен

С. Малларме

Брати Гонкур

М. Пруст

Г. де Мопассан

Кнут Гамсун

О. Уайльд

Джозеф Конрад

Р. Л. Стівенсон

А. Шніцлер

Петер Альтенберг

«Вершниця», 1882

Починаючи з 1864 року, французька художниця Берта Морізо регулярно виставляла свої картини у престижному Паризькому салоні

початок XX ст.

Характерне для всього імпресіонізму життєрадісне сприйняття світу особливо виявилось у творчості П'єра-Огюста Ренуара — одного з найвидатніших представників цього напрямку

П.-О. Ренуар

«Бал у Мулен де ла Галетт», 1876

Представники течії у російській літературі

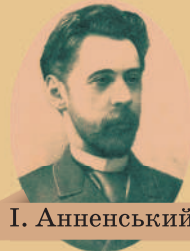
А. Чехов

І. Бунін

Б. Зайцев

І. Анненський

К. Бальмонт

Імпресіонізм в Україні

ТІСНИЙ ЗВ'ЯЗОК З ІМПРЕСІОНІСТИЧНИМ ЖИВОПИСОМ МОЖНА СПОСТЕРІГАТИ У ТВОРЧОСТІ МИХАЙЛА КОЦЮБИНСЬКОГО.

НЕДАРМА УКРАЇНСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК НАЗИВАЄ СВОЇ НОВЕЛИ АКВАРЕЛЯМИ, ОБРАЗКАМИ, ЕТЮДАМИ. М. КОЦЮБИНСЬКИЙ ВІДЗНАЧАВ, ЩО ЙОГО ЦІКАВИТЬ ДУМКА ПРО ЗОБРАЖЕННЯ СВІТУ ПРИРОДИ ЗА ДОПОМОГОЮ «КО-

ЛЬОРОВОГО ЛЕКСИКОНУ». «ЗАГАЛЬНА КОЛЬОРОВА СТИХІЯ», ВВАЖАВ ВІН, СПРИЯЄ «УТВОРЕННЮ ГАРМОНІЙНОГО ЦІЛОГО З ПСИХОЛОГІЄЮ МОМЕНТУ ДІЇ». НА ДОПОМОГУ СЛОВУ ЗАВЖДИ ПРИХОДЯТЬ ФАРБИ. ОБРАЗИ ТВОРІВ М. КОЦЮБИНСЬКОГО ПЛАСТИЧНІ ТА ЗРИМІ ЗАВДЯКИ ТОМУ, ЩО ПИСЬМЕННИК НАМАГАЄТЬСЯ ВІДТВОРИТИ ДІЙСНІСТЬ ШЛЯХОМ ЯКНАЙЖИВІШОГО ВИКОРИСТАННЯ ВСІЛЯКИХ ЧУТТЄВИХ ВРАЖЕНЬ

М. Коцюбинський

Модернізм як літературно-мистецький напрям кінця XIX — початку XX століття

Пам'ятник Ф. Ніцше в Наумбурзі. Скульптор Г. Апель. 2007

Прапором і гаслом нових тенденцій стала творчість німецького філософа Ф. Ніцше, який найважливішою справою свого життя назвав переоцінку цінностей. Він виголосив сакраментальну фразу: «Бог помер». Це означало, що всі старі моральні ідеї (і християнство насамперед) виявилися фальшивими та хворобливими. Разом із Богом відійшла в минуле певна система цінностей, а людина постала перед потребою здалати межі старих, зручних відповідей на вічні запитання.

Отже, сам Ніцше провів початок нової всесвітньої кризи: «Уся наша європейська культура прямує до катастрофи». Але окремі люди, на думку філософа, мають надзвичайні можливості для розвитку духу й життя. Це існування так званої надлюдини, яка, за твердженням Ніцше, є сенсом землі, найдосконалішою у світі істотою. Увесь світ має служити людині та її життю, тому Ніцше проголошує гасло: «Усе дозволено!». Концепція надлюдини вплинула на творчість та життя більшості митців, що були сучасниками філософа. Романтизм і реалізм відійшли на другий план (особливо в поезії), поступившись місцем модернізму, що став вираженням духовного перевороту. Предтечами модернізму вважають Шарля Бодлера та Фрідріха Ніцше.

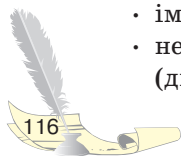

Світ літератури в цікавих фактах

- В Україні й Росії стиль називали *модерном*;
- у Бельгії та Франції — *артнуво*;
- у Німеччині — *югендштил*;
- у Великій Британії — *модерн стійл*;
- у США — *стиль Тіффані*.

Інтерактивна вправа

- Розгляньте інфографіку «Перехід до модернізму. Взаємодія символізму й імпресіонізму в ліриці» на с. 111. Створіть стислу презентацію за цією темою.
- Складіть колективну розповідь про особливості:
 - символізму на помежів'ї XIX–XX ст. — 1-й варіант (див. с. 112–113);
 - імпресіонізму на межі XIX–XX ст. — 2-й варіант (див. с. 114–115);
 - неоромантизму як течії в ліриці порубіжжя XIX–XX ст. — 3-й варіант (див. с. 117).

Неоромантизм (від грец. νέος — молодий, новий і фр. *romantisme*) — течія в мистецтві (передусім у літературі), що виникла на межі XIX–XX ст. як реакція на реалістичні й натуралістичні тенденції другої половини XIX ст. У загальному значенні йдеться про відродження літературних настрів першої чверті та першої половини XIX ст. в Європі (романтизм) або ранню фазу модернізму. На формування неоромантизму значно вплинула філософія Ніцше й Шопенгауера, тому в центрі неоромантичного твору часто перебуває сильна особистість.

Визначальні ознаки неоромантизму

- Неоромантики змальовували переважно не масу, а яскраву, неповторну індивідуальність, що виокремлюється з маси, бореться — часом попри безнадійну ситуацію — зі злом, зашкарублістю, сірістю повсякдення.
- Герої неоромантиків переймаються тугою за високою досконалістю в усьому, характеризуються внутрішнім аристократизмом, бажанням жити за критеріями ідеалу, а не буднів.
- Головну увагу зосереджено на дослідженні внутрішнього світу людини, через який неоромантики намагалися зазирнути у світ духовний.
- Зовнішні події (також і соціальні) у творах неоромантиків відходять на задній план.
- Неоромантики часто вдаються до умовних, фантастичних образів, ситуацій, сюжетів.
- Відмова від типізації, натомість застосування символізму.

Серед яскравих представників неоромантизму — Етель Ліліан Войнич, Джек Лондон, Майн Рід, Рафаель Сабатіні, Жюль Верн, Артур Конан Дойл, Генрік Ібсен, Кнут Гамсун, Редьярд Кіплінг, Ейно Лейно, Едмон Ростан, Роберт Льюїс Стівенсон, Герман Гессе, Микола Гумільов, Олександр Грін, Володимир Набоков.

Неоромантизм в українській літературі започаткувала О. Ю. Кобилянська (новели, повісті «Людина», «Царівна»). Він яскраво виявився в ліриці та драматичних творах Лесі Українки, прозі Миколи Хвильового, О. П. Довженка, Ю. І. Яновського, поезії Олександра Олеся, Є. П. Плужника, Б.-І. Антонича. Ця течія була, мабуть, найсильнішою в новітній українській поезії. Неоромантики відмовилися від народницької тематики й поезики, шукали нових тем і засобів образного вираження.

1. Як трактують поняття *модернізм*?
2. Як оновилися література й мистецтво в цей період?
3. Які жанри переважали в епоху модернізму?
4. Назвіть основні модерністські напрями в літературі кінця XIX — початку XX ст.
5. Згадайте, що сприяло розвитку модерністських тенденцій в українській літературі порубіжжя XIX–XX ст.

6. Кого вважають зачинателем українського модернізму?
7. Назвіть представників символізму в мистецтві та літературі.
8. Що вам найбільше імponує у творчості імпресіоністів?
9. Стихло схарактеризуйте розвиток французької поезії середини — другої половини XIX ст.
10. Що передусім намагалися передати у своїх творах представники модерністських течій?
11. Твори якого мистецького напряму сподобалися вам найбільше? Чому?

Шарль Бодлер — пізній романтик і зачинатель модернізму

Його називали «королем поетів, справжнім Богом», «апостолом сучасності» й аморальною людиною, напівбожевільним. Про його твори сперечалися і сперечаються донині — літературознавці, поети, пересічні читачі. Усе-світнє визнання прийшло до поета лише через сто років після того, як його не стало. Митець залишив по собі поетичний світ, де душа веде одвічний двобій із собою, але ніколи не зупиняється у постійних пошуках незної й прекрасної Таїни.

Шарль Бодлер — поет, політичний діяч, журналіст, мистецтвознавець, неперевершений перекладач новел Едгара Аллана По. Бунтівний за характером, він почав творити на нових творчих та естетичних засадах, увів у літературу поняття *модерн*, а саме модерн літературознавці вважають предтечею символізму. Багато поетів наступних поколінь узяли за взірець його творчість.

Людське життя не варте одного рядка Бодлера.

Р. Акутагава

Бог дав мені життя фізичне, Бодлер дав мені життя духовне.

І. Ю. Петровіч

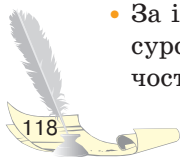
Бодлер... Цей король поетів, справжній бог.

А. Рембо

1. Прокоментуйте вислови відомих людей про Ш. Бодлера. Як ви розумієте їх?
2. Чи зустрілися вам якісь цікаві думки інших поетів, критиків про Бодлера? Які саме?

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 119 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) схарактеризуйте особливості творчості Шарля Бодлера. Створіть презентацію за цією темою.

Шарль Бодлер

ПОЕТ, ПОЛІТИЧНИЙ ДІЯЧ, ЖУРНАЛІСТ, МИСТЕЦТВОЗНАВЕЦЬ, УВІВ У ЛІТЕРАТУРУ ПОНЯТТЯ МОДЕРН, ЯКИЙ ВВАЖАЮТЬ ПОПЕРЕДНИКОМ СИМВОЛІЗМУ. БАГАТО ПОЕТІВ НАСТУПНИХ ЧАСІВ УЗЯЛИ ЗА ВЗІРЕЦЬ ЙОГО ТВОРЧІСТЬ

1821

1845 р. Літературний дебют Бодлера: у журналі «Художник» (*Artiste*) вийшов друком сонет «Дамі креолці», складений ще в період перебування поета на Маврикії

1847 р. Публікує в «Бюлетені», який видає «Товариство», свою першу поему в прозі «Фанфарло»

1857 р. Випускає поетичну збірку «Квіти зла», що спричинила гучний скандал

1868 р. Третє видання «Квітів зла», доповнене останніми віршами, та збірка статей про мистецтво «Естетичні цікавинки»

1820 р.

у Ніжині коштом князя Олександра Безбородька відкрито Гімназію вищих наук

1821 р.

у Миколаєві засновано Обсерваторію Чорноморського флоту

1822 р.

французький винахідник Жозеф Ньєпс зробив першу у світі вдалу фотографію

1825 р.

у Петербурзі відбулось повстання декабристів

1827 р.

англійський хімік Джон Вокер розпочав продаж перших сірників

1867

*І все-таки в Парижі хтось є,
хто розуміє мене. І хоче розуміти.
І — розуміє. Це — Бодлер.
І я й далі поринаю в грозово-грізні хвилі того
океану, що його звано — поезія Бодлера.
І. Ю. Петровській*

Бодлер

В раю блаженних мук, де на тонких стеблинах
Ростуть, звиваються химерні квіти зла,
Подібні до очей жіночих і звіриних, —
В пекельному раю його душа жила.
Лякати буржуа, назватись людоїдом,
Що хтів би скуштувать малесеньких дітей;
Впиватися гірким, самотним, тонким медом
Нездійснених бажань і неживих ідей, —
І бачити в вині безстидної таверни
Вино Причастія, єдину кров Христа...
Хіба таке життя, потворне і химерне,
Не зветься: красаота?

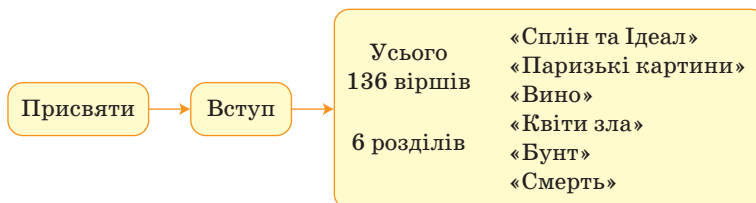
М. Т. Рильський

Відображення світогляду й естетичних поглядів Бодлера у збірці «Квіти зла»

Збірка «Квіти зла» Ш. Бодлера відкрила нову сторінку світової поезії. Митець уперше поставив проблему співвідношення дійсності й ідеалу в залежність від розуміння прекрасного власне творчою особистістю. Завдання мистецтва він убачав у тому, щоб відтворити боротьбу добра та зла, яка точиться в душі людини.

Прояви добра та зла, внутрішнього пекла й сучасної краси є провідними мотивами збірки. Її назва підкреслює головну думку: привабливість зла для сучасної людини. Книга має присвяту, вступ і містить шість циклів, об'єднаних за проблемно-тематичним принципом.

Структура збірки «Квіти зла»

Збірка «Квіти зла»: образи, символи, особливості поетичної мови у віршах Ш. Бодлера

Про своє творіння поет говорив: «У цю жорстоку книгу я вклав усе своє серце. Усю свою ніжність, усю свою релігію (вивернуту). Усю свою ненависть...». І пояснював витоки: «Ще в ранньому дитинстві я мав у своєму серці два протилежні відчуття: жах перед життям та захват від життя»; «лише сягаючи найглибших прірв падіння, уява за законом протилежності запалює свічадо найвищих ідеалів».

А ось відгуки представників наступних поколінь:

- «“Квіти зла” Ш. Бодлера — це квіти, що вирости в нашій суперечливій душі на ґрунті жорстокого ХХ століття» (*Олександр Олесь*);
- «Книга ця — душа і життя поета цілком: з його лазуровими мріями, його культом краси, його шаленими пристрастями. Це глибоко символічна біографія поета» (*О. І. Урусов*).

Вірш «Відповідності»

Вірш «Відповідності» — своєрідний маніфест символістів — було написано 1855 р.; у всіх виданнях збірки «Квіти зла» він іде четвертим віршем у циклі.

У цьому вірші зв'язку між людиною і символом передує натяк про «неясні слова», тобто про затемненість змісту слів.

І ці «неясні слова» бентежать людину, тому що вона не може осягнути таємниці природи лише розумом, їй загрожує заплутатися у «лісі символів» як у своїй підсвідомості. Тому «крізь них людина йде, і в них людина тоне».

Автор не використовує образи та метафори для опису конкретних реалій, предметів та фактів, а символічно позначає ними певні ідеї, універсальні явища буття. Це визначило в бодлерівській поетиці тенденцію до переростання образів у символи, а також прагнення до навіювання читачеві певних настроїв та душевних станів.

Дослідник творчості Бодлера Гастон Башляр застерігав від сприйняття сонета «Відповідності» як твору пейзажної лірики — його зміст значно глибший: «У двох єдностях — темної ночі та ясного дня — виявляється одвічна подвійність добра і зла. Усе, що є широкого, неоднозначного у темряві ночі та ясному дні, не дає змоги зупинитися або тільки на темряві, або тільки на світлі». Про те саме писав Бодлер: «Весь видимий світ є лише арсеналом образів і знаків, яким уява відводить місце і визначає відносну ціну». Навіть у віршах, де поет справді милується красою природи, він не може позбутися відчуття “темного змісту речей” — “широкого і чорного небуття”».

Україномовне видання творів Ш. Бодлера. 1989

Відповідності

Природа — храм живий, де зронюють колони
Бентежні стогони і неясні слова.
Там символів ліси густі, немов трава, —
Крізь них людина йде, і в них людина тоне.
Всі барви й кольори, всі аромати й тони
Зливаються в могуть єдиного єства.
Їх зрівноважують співмірність і права
Взаємного зв'язку невидимі закони.
Є свіжі запахи, немов дітей тіла,
Є ніжні, як гобой, звитяжні, молодечі,
Розпусні, щедрі, злі, липучі, як смола,
Як ладан і бензой, як амбра й мушмула,
Що опановують усі безмежні речі;
В них — захват розуму, в них відчуттям — хвала.

Переклад Д. В. Павличка

1. Як розкривається в цьому вірші ідея відповідностей?
2. Поясніть зміст метафори *ліси символів*.
3. У яких рядках змальована картина всеохопної гармонії?
4. Як передаються у творі взаємини людини й природи?
5. Що, на вашу думку, мається на увазі під словом *живий* у цій поезії? Як сприймається природа взагалі?
6. Що допомагає все врівноважити у природі?
7. Поясніть, чому цей твір називають *маніфестом символізму*.

Проаналізуйте!

- Порівняйте переклад Д. В. Павличка із самостійно прочитаними варіантами перекладу українською та російською мовами. Який із них максимально зберігає філософську смислову наповненість і водночас передає яскраву поетичну образність бодлерівського вірша?

Дайте поради художникові щодо створення ілюстрацій до твору Ш. Бодлера «Відповідності», заповнивши таблицю.

Двосвіття Ш. Бодлера

Світ	Символ	Колір	Звук

Вірш «Альбатрос»

Вірш був написаний 1842 р. під час поїздки на острів Маврикій. Шарль, перебуваючи 10 місяців на кораблі під наглядом капітана та спостерігаючи за птахами, розмірковував над власною долею.

У перших рядках автор розповідає, як матроси задля розваги ловлять величних альбатросів, «що люблять пролітати слідами кораблів» (*переклад М. І. Терещенка*). Альбатрос — величний птах, володар морських просторів, що супроводжує кораблі. На палубі він має дуже безпорадний вигляд. Авторіві шкода альбатроса, свій біль і сум він передає, підкреслюючи велич цього птаха в небі й безпорадність на землі.

Поступово цей образ набуває символічності як уособлення образу самого поета та його долі в людському вирі життя.

Шарль Бодлер не знаходить розуміння серед людей, і тому не може злетіти думкою, а «крила велетня волочить по землі».

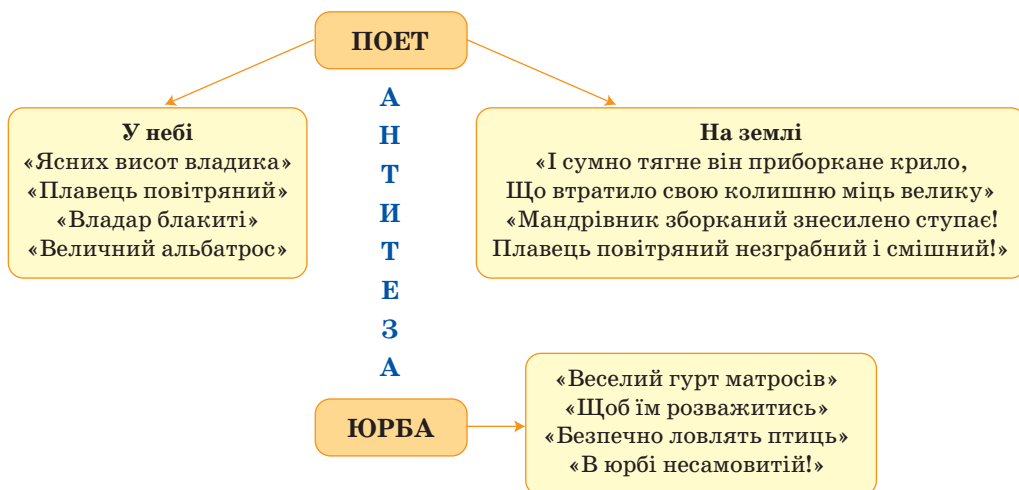
Із образом цього птаха пов'язане все піднесене, він у центрі уваги, автор захоплюється ним і висловлює йому своє співчуття. У полоні альбатрос стає безсилим і смішним, тому що він — жертва насилля.

Альбатрос, тобто сам поет, — це світ прекрасного, добра. *Моряки* — зло, символ людства, яке пливе на своєму судні у безмежжі Всесвіту. *Море* — символ життя; *корабель*, *човен* — людська доля; *грім*, *гроза*, *блискавка* — життєві негаразди.

В «Альбатросі» стверджується божественна сила мистецтва, з найбільшою повнотою втілена у постаті поета. Він не може протистояти суспільству, як птах — матросам. Натовп не розуміє його. І тут зло перемагає добро. Але прекрасне завжди вище за потворне, навіть коли гине. Мистецтво й особистість вищі за натовп. Така позиція автора.

К. Швабе. Обкладинка до збірки поезій Ш. Бодлера «Квіти зла». 1900

1. Якою є тема вірша «Альбатрос»?
2. У якій частині вірша міститься основна думка? Як ви її розумієте?
3. Знайдіть опис альбатроса у небі й на палубі. Порівняйте їх. Що символізують ці образи? Яке символічне навантаження несуть образи матросів, моря?
4. Спираючись на текст, визначте основні характеристики альбатроса та гурту матросів.
5. Чому митець порівнює поета саме з альбатросом?
6. Як зображено долю поета у вірші «Альбатрос»?
7. Який художній засіб використовує Бодлер, щоб підкреслити велич духовного злету й ницість земного бруду? Доведіть прикладами з тексту.
8. Визначте тему поезії. Зачитайте ту частину вірша, що містить провідну ідею автора.
9. Що відтворюють складові словосполучення «Квіти зла»?

Проаналізуйте!

1. Поміркуйте, завдяки чому досягнуто композиційної єдності вірша?
2. Доведіть або спростуйте твердження: тема твору розгортається у перших трьох строфах, а ідею озвучено в четвертій. Відповідь аргументуйте.
3. Схарактеризуйте центральний символ вірша «Альбатрос».
4. Що наштовхує на думку про сприйняття головного образу твору як символу?
5. Розкрийте проблему Краси та Зла у творчості Шарля Бодлера.

Літературний ринг

Говорити про пана Бодлера — значить говорити про страхіття... Усі ці холоднокровоно описані могильні жахи, усі ці ями з нечистотами, які він розгрібає, засукавши рукави, повинні запліснєвати в шухлядці столу.

Ж. Абанса

Скрізь ми зустрічаємо подитячому претензійне натхнення й потуги на оригінальність; скрізь нагромадження надокучливих алегорій, які прикривають відсутність думок, скрізь груба, холодна, безбарвна мова, мальовничо пересипана словами «паразити», «пахло», «жахливі вбивці», «могильні черви».

Л. Гудаль

Тут є таємна архітектура, план, розрахований мудрим і вольовим поетом. «Квіти зла» — не низка ліричних уривків, розкиданих за натхненням і зібраних у книгу з єдиною метою хоч якось об'єднати. Вони є не стільки віршами, скільки поетичним творінням найсуровішої єдності. З точки зору мистецтва й естетичного враження вони значно програли б, не будучи прочитаними в тій послідовності, як їх розташував, знаючи, що робить, поет.

Ж. А. Барбе д'Оревіллі

Збірка Бодлера «Квіти зла» — це здійснений з рідкісною послідовністю й завершеністю синтез однієї великої епохи європейської поезії, епохи романтизму, і водночас це своєрідний пролог до другої великої поетичної епохи кінця XIX — початку XX ст. Але передусім це знаменне явище поезії своєї доби — 40–60-х рр. позаминулого століття.

Д. С. Наливайко

Ознайомтесь з оцінкою збірки «Квіти зла» митцями, критиками, науковцями. А яка ваша думка?

Поль Верлен — король символізму

Пристрасний і невірноважений, чутливий і надзвичайно емоційний, богемний митець і скандальний в'язень — таким був визнаний майстер імпресіонізму, зачинатель символізму у французькій поезії — Поль Верлен, якого 1891 р. назвали королем поетів.

П. Верлена вважають визначним майстром імпресіонізму, проте він репрезентував і символізм у французькій поезії. У постаті поета А. Франс убачав «найбільш оригінального, грішного, містичного, найбільш натхненного і справжнього серед сучасних поетів».

*Це був найкращий поет свого часу.
А. Франс*

1. Назвіть відомих вам поетів XIX ст. Які їхні твори привернули вашу увагу? Чим саме? Прочитайте напам'ять улюблені поетичні рядки.
2. Що таке *образ-символ*? Наведіть приклади.

Перу Верлена належить понад тисяча віршів. Він починав як соратник «парнасців» Леконта де Ліля й Теофіла Готьє, але вже в «Романсах без слів» його стиль стає імпресіоністичним: це світ неясних, важковловимих настроїв, відчуттів, асоціацій, у яких розмита лінія переважає над контуром, відтінок — над однотонним кольором, світлотінь — над світлом і тінню. Поезія Верлена насичена меланхолією, багато в чому обумовленою обставинами його життя.

«Романси без слів» (1874) — вершина імпресіоністичної лірики Верлена. Збірка є серією замальовок, мотивів, фрагментів, пейзажів. Удосконалюється майстерність нюансування образу, зростають гнучкість і задушевність поетичної інтонації. Художньо викінченим стає «пейзаж душі» поета, взірцем якого вважають вірш «Із серця рветься плач...». «Ця миттєва імпресіоністська замальовка картини дощу перетворюється на опис душевного стану ліричного героя», для якого враження стає лише поштовхом до висловлення відтінків свого душевного стану:

О, хлюпотіння зливи
По кривлях, по землі
На серце нещасливе
Спливають співи зливи...

Переклад М. О. Лукаша

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 126 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) схарактеризуйте особливості творчості Поля Верлена. Створіть презентацію за цією темою.

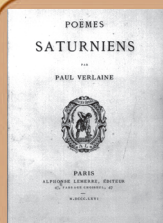

Поль Верлен

ФРАНЦУЗЬКИЙ ПОЕТ, ОДИН ІЗ ЗАСНОВНИКІВ ЛІТЕРАТУРНОГО ІМПРЕСІОНІЗМУ ТА СИМВОЛІЗМУ

1844

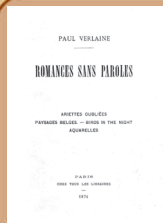
1866 р. Перша поетична збірка «Сатурнічні поезії», більшість віршів якої створено під помітним впливом Шарля Бодлера, Теофіля Готье та «парнасців»

1869 р. Друга книга «Вишукані свята» — своєрідна спроба поета віднайти притулок у далекій епосі, за допомогою уяви розчинитися в її казковому, театралізованому світі

1870 р. Збірка поезій «Добра пісня», де йдеться про відродження ліричного героя під впливом кохання

1874 р. «Романси без слів» — вершина імпресіоністичної лірики поета; містить замальовки, мотиви, фрагменти, пейзажі. Верлен написав свій найвідоміший вірш — «Поетичне мистецтво»

1858 р.

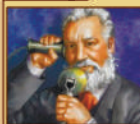
запатентовано ідею використання аерофотографії для виготовлення карт та розвідки

1859 р.

прем'єра в Парижі опери Шарля Гуно «Фауст»

1876 р.

канадський винахідник А. Белл продемонстрував роботу першого телефону

1877 р.

у Мілані винахідник Е. Форланіні презентував перший гелікоптер

1879 р.

у Берліні запрацювала перша у світі електрична залізниця

1896

Особливості поетичного світу П. Верлена

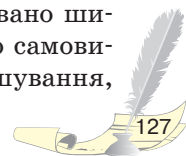
Поль Верлен — провісник символізму	Поль Верлен — імпресіоніст
<p>Підхопивши ідею Бодлера про розрив між дійсністю і мрією, Поль Верлен довів її до логічного кінця: мрії є єдиним притулком поета. Щиро вірячи в абсолютну реальність мрій, Верлен фактично стирає межу між суб'єктивним і об'єктивним: його вірші впливають не своїм прямим предметним значенням, а навіяним і «підказаним» настроєм. Саме тому символісти вважали Верлена одним зі своїх попередників.</p> <p>Образи-символи (<i>зима, тьма, ніч</i> — символи небуття).</p> <p>«Відповідність» та аналогії між явищами предметно-чуттєвого та духовного світів на основі містичної єдності всього сущого («привид чийсь сизів», «два привиди будили давнину»)</p>	<p>Творчість Верлена тісно пов'язана з імпресіонізмом. Поет намагався не стільки створювати символи, скільки передавати враження. Поетичний образ будується найчастіше із буденних деталей, із уривків побаченого та сприйнятого. Образ-символ Верлена позбавлений бодлерівського драматизму.</p> <p>«Культь враження», відчуття; художній образ будується на недомовках і натяках (чому «жаль кривавий», «ридав відчай» та ін.); фрагментарності, етюдності; музичності, ліризмі, метафоричності («упала ніч», «погасли хмари», «вітерець сумний»)</p>
Новаторство Поля Верлена	
<p>Новаторство Верлена — у наданні поетичному слову небаченої раніше музичності та сугестивності, у збагаченні ритміки вірша. Верлен був одним із перших, хто звернувся до «вільного вірша» (<i>vers libre</i>). Нову поетику Верлена зумовив геть новий тип поетичного мислення. Головне для нього — єдність враження від вірша. Поет передає тонкі відтінки та глибокі суперечності душевних поривань. Природа й людина в нього є одним цілим, однією душею, однією піснею, а ось якою вона буде — вирішувати людині. Таким є кредо Поля Верлена та його нове слово в поезії</p>	

1874 р. Верлен написав свій знаменитий вірш «Поетичне мистецтво» з нагоди двохсотліття «Поетичного мистецтва» Нікола Буало, спрямовуючи свої рядки проти основних положень твору класициста Буало. Проте опублікувати цю поезію вдалося лише 1882 р. у виданні «Парі модерн». Згодом твір увійшов до поетичної збірки «Колись і недавно» (1885).

«Поетичне мистецтво» Буало, як відомо, було маніфестом класицизму в мистецтві, а «Поетичному мистецтву» Верлена судилося стати маніфестом одразу двох модерністських напрямів: символізму й імпресіонізму, хоча поет і застерігав: «Не можна розуміти “Поетичне мистецтво” дослівно... адже це, зрешттю, лише пісня, та я й не став би будувати теорій».

Але молоді поети-символісти сприйняли верленівський вірш саме як провіщення нового мистецтва, хоч багато тогочасних критиків і засуджували його позицію.

Верлен закликає до музичності як найважливішого принципу нової поезії («*De la musique avant toute chose*»). Причому музичність трактовано широко, як подолання в поезії всього, що заважає розкутості ліричного самовираження: законів логіки та здорового глузду, усталених норм віршування,

установки на віртуозність і змістовність, точність контуру. Поет — медіум, який керується інтуїцією, а не логікою. Справжня поезія — відтворення невідтворюваного.

Зображення пейзажів природи й душі в «Осінній пісні» Сугестивність, музикальність, живописність лірики

Карикатура Пеарона
з нагоди першого видання
«Сатурнічних поезій»
П. Верлена. 1866

Попри всі прикrostі долі, митець Поль Верлен завжди ніс музику у своїй душі, чув голоси, яких ніхто ніколи до нього не чув, бачив дивовижні образи, що створювала його душа, огортаючи їх серпанком найтонших почуттів. Верленівський світ надзвичайно мінливий і суперечливий у своїх настроях та переживаннях, але завжди гармонійний та вишуканий.

Лірика П. Верлена відтворила складні й суперечливі порухи душі, яка прагнула кохання — і не знаходила його, хотіла вирватися до світла й чистоти — і змушена була жити в сутінках буденності, шукала віри — і приречена була на вічну зневіру. Головні події, які відбувалися у творах Верлена, — це події особистого плану: любов та розлука, радість та сум, надія та самотність. Про що б він не писав, усе забарвлене його меланхолією, неясною тугою. Поет також любив зображувати дощ, імлу, сутінки, коли випадковий спалах освітлює частину нечіткої картини. Його вірші — це фіксування безпосередніх миттєвих вражень. Тому імпресіоністичність — одна з найважливіших ознак верленівської поезії.

Постійним мотивом творчості Верлена було також злиття станів душі й природи. У поезії П. Верлена природа та внутрішні настрої утворили цілісну картину, а не просто доповнили одне одного. Тому улюбленим прийомом Верлена стало олюднення, яке виявлялося в епітетах, метафорах, порівняннях та інших тропях, що неначе оживлювали все навкруги.

А. Фантен-Латур. Куточок столу.
1872 (зліва направо сидять:
Поль Верлен, Артур Рембо та ін.)

Та найприкметніша ознака верленівської поезії — її музикальність. Для поета світ відкривався переважно через звуки. Музикальна гармонія, за вченням Платона, повинна єднати душу людини зі Всесвітом, і Верлен прагнув через музику пізнати себе. Такий шлях видався йому новаторським і єдино правильним.

Знаковою для поезії П. Верлена стала «Осіння пісня» — яскравий зразок природності поєднання звукового ряду й емоції. Цей вірш увійшов до збірки «Сатурнічні поезії» (цикл «Сумні пейзажі»).

Осінь для поета — не тільки сумна пора року, завмирання, засинання природи, а й символ людської зрілості, переддень старості, коли втіхою та розрадою стають спогади.

Осінь зображується не лише як пора року, а й як журба, втома, утрата чогось прекрасного чи щось сумне. Нам незрозумілий сум героя, але поезія й не повинна давати жодних відповідей, адже головне для неї — створити враження, настрої, викликати відповідні асоціації в читачів, зворушити їх мелодією осінньої пісні.

У вірші Верлен звернувся до осені, на що прямо вказував заголовок. Проте прикмет осені в тексті дуже мало. У Верлена воедино зливалися осінній пейзаж і пейзаж душі. Тому осінь у поезії має іншу семантику: прощальна пісня (осінь — схил життя, туга, смуток, холод, самотність, невлаштованість).

Вірш Верлена, що вирізняється естетичним змістом і вишуканою формою, став справжнім виявом «нового поетичного мистецтва», протиставленого правилам класицизму й раціоналізму. Художні відкриття поета сприяли подальшому утвердженню модернізму. П. Верлен повів за собою не лише ціле покоління французьких символістів, а й представників усїєї європейської літератури.

Сугестія (латин. *suggestio*, від *suggero* — *навчаю, навіюю*) — жанрова специфіка літератури, базована на нюансованій тональності, додаткових смислових натяках, передчуттях. Звернена до емоційної сфери, до підсвідомості, вона навіює читачеві думки й переживання письменника.

І. Я. Франко вважав, що поет творить у непритомному стані, «задня доконання сугестії мусить розворушити цілу духовну істоту, зворушити своє життя, напружити свою уяву, пережити все те, що хоче вилити в поетичному творі, пережити якнайповніше і найінтенсивніше, щоби пережите могло влитися в слова, якнайбільше відповідні дійсному переживанню».

Українською мовою «Осіньню пісню» першим переклав Павло Грабовський 1897 р. Також вірш перекладали Григорій Кочур, Микола Лукаш, Михайло Рудницький, Петро Стебницький, Борис Тен, Святослав Гординський, Микола Терещенко, Ігор Качуровський, Іван Світличний, Михайло Москаленко, Всеволод Ткаченко. Крім професійних, існує ще чимало аматорських перекладів українською мовою.

У Люксембурзькому саду в Парижі є алея, на якій височіють пам'ятники, увічнюючи поетів. Серед них — пам'ятник Верлену. Це мармурова скульптурна група: лиса голова Верлена, що нагадує і голову Сократа, і голову Фавна, а під нею три символічні фігури — хлопчика, молодій жінки та старої матері. За задумом скульптора Огюста де Нейдерхорсена, більш відомого як Родо, вони мали символізувати три душі Верлена — дитячу, чуттєву й релігійну. Пам'ятник було встановлено 1911 р.

1. Які чинники вплинули на формування Верлена як особистості? як поета?
2. Як би ви характеризували основні настрої поезії Верлена? Яким був його світогляд?
3. Яке значення має словосполучення *осіння пісня*?
4. Про осінь як пору року чи як про стан душі поета йдеться у вірші П. Верлена «Осіння пісня»?
5. Які образи створюють картини мінливого життя?
6. Із якими почуттями пов'язане слово *осінь*?
7. Як змінюються настрої та мелодія в кожній строфі?
8. Що можна сказати про час та простір у вірші?
9. У який спосіб автор досягає мелодійності поезії? Чому вірш нагадує пісню-журбу?

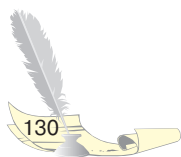
Проаналізуйте!

1. Кольори, звуки осені та споріднені з ними душевні стани ліричного героя.
2. Художні засоби виразності у вірші, занотувавши свої спостереження за використанням різними перекладачами звукопису — алітерації й асонансу.
3. Порівняйте оригінал (за умови володіння французькою мовою) або різні переклади вірша за такими запитаннями.
 - Якого настрою обидва тексти?
 - Із твором якого виду мистецтва вони асоціюються?
 - Завдяки яким художнім засобам звучить у них голос осені?
 - Загальновідомою є верленівська формула «найперше — музика у слові». Наскільки яскравою ілюстрацією цього вислову є обидва тексти?
4. Пристрасний і невірноважений, чутливий і надзвичайно емоційний, богемний митець і скандальний в'язень — таким був визнаний майстер імпресіонізму, засновник символізму у французькій поезії — Поль Верлен, якого 1891 р. визнали королем поетів. «Найбільш оригінальний, грішний, містичний, найбільш натхненний і справжній серед сучасних поетів», — так висловлювався Анатоль Франс про Поля Верлена. Як ви розумієте цей вислів?

Створіть!

1. Одна з головних ознак віршів П. Верлена — їхня музикальність. Прослухайте ці поезії мовою оригіналу. Спробуйте описати мелодію, яка відповідає верленівським рядкам, за допомогою музикальних термінів (темп, лад, ритм, тембр тощо).
2. Складіть таблицю «Ознаки поезії П. Верлена», навівши приклади з вивчених та самостійно прочитаних творів.

Імпресіонізм	Символізм

Своєрідність творчого розвитку Артюра Рембо

Артюра Рембо в літературі порівнюють з кометою. Лише на мить він увірвався в поезію, але залишив по собі такий яскравий слід, що його твори донині приваблюють надзвичайною силою, красою та енергією. Ангелом та демоном назвав поета П. Верлен, захоплюючись стрімким польотом його поетичної фантазії, яка ширяла в різних, подекуди суперечливих, сферах людського духу.

*Рембо, перебудувавши всю поетику,
зумів знайти шлях до найшаленішої краси.
Пабло Неруда*

- Що ви запам'ятали про А. Рембо після знайомства з біографією П. Верлена?

Інтерактивна вправа

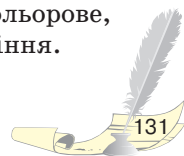
- За інфографікою зі с. 132 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) схарактеризуйте особливості творчості Артюра Рембо. Створіть презентацію за цією темою.

У сонеті «Голосівки» Рембо пропонує новий принцип формування образу, який будується на вільній асоціації між звуком і кольором, на зорових враженнях. Як і більшість віршів Рембо, «Голосівки» мають безліч трактувань. Наприклад, одне з них пропонує розглядати вірш як символічну картину людського буття: від темряви (чорний колір А) до світла (білий колір Е), через бурхливі пристрасті (червоний колір І) до мудрості (зелений колір У) і пізнання таємниці Всесвіту (синій колір О). Важливу роль у «Голосівках» відіграє принцип контрастності: чорне — біле, смерть — життя, потворне — прекрасне, швидкоплинне — випадкове. Рембо використовує форму сонета, який традиційно містить тезу, антитезу та їхній синтез, тобто в самій будові закладена суперечність, і це дозволяє вважати «Голосівки» зразком символістського пошуку «відповідностей» між різними початками життя, зразком панорамної картини Всесвіту.

Інше трактування співзвучне фразеологізму «від альфи до омеги» (від початку до кінця).

Уподібнення голосного звука кольору означало нехтування словом як смисловою одиницею, як носієм певного значення. Звук, ізольований від смислового контексту, набуває функції навіювання, прямого впливу на почуття, сугестивності, за допомогою чого й виявляється «невідоме». У Рембо непізнаним стає все просте й відчутне.

Життя, побачене очима ліричного героя поезії Рембо, різнокольорове, а сам автор сповнений захоплення перед безмежністю і величчю Творіння.

Артю́р Рембо́

ФРАНЦУЗЬКИЙ ПОЕТ-СИМВОЛІСТ. ТВОРЧІСТЬ РЕМБО НЕАБИЯК УПЛИНУЛА НА СВІТОВУ ЛІТЕРАТУРУ Й МИСТЕЦТВО: ПОЕТА ВВАЖАЮТЬ ПОПЕРЕДНИКОМ СЮРРЕАЛІЗМУ

1854

UNE SAISON
EN
ENFER.

Arthur Rimbaud

Перший період творчості А. Рембо позначений впливом лірики Ф. Війона, В. Гюґо, Ш. Бодлера й поетів-«парнасців» та пов'язаний з романтизмом

У сонеті «Голосівки» Рембо запропонував новий принцип формування образу, який будується на вільній асоціації між звуком і кольором, зорових враженнях

1871 р. «П'яний корабель» — це своєрідний міф про світ, поетова сповідь у вигляді подорожі у пошуках самого себе. Поет ототожнює себе з кораблем, який утратив команду й вантаж та в захваті здався на волю стихії

1872 р. Останні поезії Рембо — це ніби мандрівні замальовки, зроблені дуже спостережливим поетом під час його поневірянь

1876 р.

у Сан-Франциско вперше у світі запалено вуличне електричне освітлення

1878 р.

Томас Алва Едісон запатентував музичний програвач

1880 р.

у Львові започатковано першу в Україні трамвайну лінію

1881 р.

у Римі вийшла друком казка «Піноокіо. Історія дерев'яної ляльки»

1882 р.

у Берліні розпочато роботу експериментальної лінії тролейбуса

1891

Колірна символіка у вірші А. Рембо «Голосівки»

Образи	Колір	Символи
А	Чорний	Небуття, тління, мухи на смітниках: усе віджило, непотрібне
Е	Білий	Прадавня чистота льодовиків, ранкова імла
І	Червоний	Пурпур, струм крові, бурхливі пристрасті — каюття, гнів, сміх
У	Зелений	Мудрість природи — хвилі, череда і мудрість людська — спокій, праця
О	Синій	Всесвіт, небо, неземні таємниці й нерозгаданий Божественний смисл

«Голосівки» вражають динамікою, розмаїттям образів і почуттів, змінами інтонацій, що допомагає авторові розкрити багатогранний світ людських відчуттів, вражень, асоціацій.

1. Як структура сонета допомагає розкриттю авторського задуму?
2. У яких символах поет намагається захопити *відповідності* між різними націалами життя?
3. Навіщо поет добирає кольори до голосних? Як це характеризує його світосприйняття?
4. Що символізують кольори голосних звуків?
5. Які виражальні функції виконують кольори голосних у цьому сонеті?
6. Завдяки чому розкрито принципи нової поетичної свідомості в сонеті Рембо «Голосівки»? в інших віршах поета?
7. А з якими кольорами та поняттями асоціюються голосні у вас? Чому?

Проаналізуйте!

1. Порівняйте сонет Ш. Бодлера «Відповідності» й А. Рембо «Голосівки». Визначте теми, ідеї обох творів. Що спільного в трактуванні обома поетами завдань поезії?
2. Проведіть невелике дослідження і з'ясуйте, чому серед голосних у Рембо немає *И*.

Образ ліричного героя у вірші «Моя циганерія»

Сонет «Моя циганерія» — справжній гімн людині, яка відірвалась від суспільства й залишилася наодинці з небом і зорями.

Словничок

- *Циганерія* в перекладі означає *богема, людина богеми*.
- *Фертом іти* — хвацько, бадьоро, безжурно.
- *Ленник* — васал, підданиць.
- *Копати* — штурхати ногою.
- *Капарити* — складати.

У вірші «Моя циганерія» А. Рембо змалював поетичний спосіб свого життя. Сміливий і безвідповідальний юнак, геній і «фертик», якому «по коліно море», з дірками в кишнях (тобто без грошей), а в голові «лиш рими», мандрує без мети. Голод і холод його не бентежать, у нього є найвище для поета щастя — хмеліти від «вересневого вечора» й «капарити вірші, згорнувшись у калачик». Небо для нього — як господарство у доброго селянина, адже «як зозулясті кури, сокочуть в небі зорі». Його найбільша любов — Муза, якої він і раб, і володар.

Моя циганерія

Руками по кишнях обмацуючи діри
І ліктями світивши, я фертиком ішов,
Бо з неба сяла Муза! її я ленник вірний,
Ото собі розкішну вигадував любов!
Штани нінащо стерті? Та по коліно море!
Адже котигорошку лиш рими в голові.
Як зозулясті кури, сокочуть в небі зорі,
А під Чумацьким Возом — банкети дарові.
Розсівшись при дорозі, ті гомони лелію,
Роса на мене впала, а я собі хмелію,
Бо вересневий вечір — немов вино густе.
І все капарю вірші, згорнувшись у калачик.
Мов струни ліри — тіні (їх копаю, як м'ячик).
Штиблети каші просять? Овва, і це пусте!
Переклад В. С. Стуса

Художнє новаторство А. Рембо

Поет стверджував свободу духу людини, проголошував необхідність творити у «вільному злеті слів і асоціацій». Роль поета на землі — бути пророком, ясновидцем. Поет мав пізнати велику таємницю Всесвіту та розповісти про неї людям. Поет не мав права бути буденним, йому судилося побачити «вічне життя, тому його душа мала триматися якнайдалі від загалу».

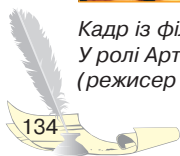

Кадр із фільму «Повне затьмарення».
У ролі Артюра Рембо — Л. ДіКапріо
(режисер А. Холланд, 1995)

Поезія — магічна сила, інтуїція, багата фантазмагорія. «Поезія завжди мала йти вперед до незвіданих висот і невідкритих глибин...» — стверджував поет.

Узагальнення

1. Які чинники визначили формування особистості А. Рембо?
2. Яким постає ліричний герой у вірші «Моя циганерія»? Завдяки чому цей твір пророкує майбутнє Рембо?

3. Як ви зрозуміли зміст вірша «Моя циганерія»? Яким є його настрій?
4. Як змальовані у творі картини природи?
5. Наведіть приклади художніх засобів (метафор, риторичних питань, епітетів та ін.).
6. Схарактеризуйте індивідуальний стиль письменника за його твором, визначте настрій вірша.

Проаналізуйте!

1. У чому полягає новаторство Рембо-поета? Доведіть свою позицію аналізом його творів.
2. Порівняйте внесок П. Верлена й А. Рембо у розроблення принципів нової поетичної свідомості.
3. Наскільки актуальна проблематика поезії Рембо сьогодні?

Створіть!

1. Відеокліпи (до 3 хвилин кожний) або інші візуальні форми, які переказують сюжети поетичних творів П. Верлена та А. Рембо.
2. Презентацію імпресіоністичних творів живопису за мотивами поезій П. Верлена та А. Рембо.

Літературний ринг

І. Я. Франко кар-
тав в особі М. К. Во-
роного символів,
які відривалися від
дійсності, були бай-
дужими до реаль-
ності, до нестерп-
ного становища
трудящого люду,
живучи у захмар-
ному світі, зрозу-
мілому лише купці
«обраних»

М. К. Вороний написав
І. Я. Франкові вірш-відповідь:
Але коли повсякчас битись,
То серце може озлобитись.
Охляти може, зачерствіти,
Зав'януть, як без сонця квіти.
Душа бажає скинуть пута,
Що в їх здавен вона закута,
Бажає ширшого простору —
Схопитись і злетіти вгору,
Життя брудне, життя нікчемне
Забути і пізнати надземне.
Все неосяжне — охопити,
Незрозуміле — зрозуміти!
О, друже мій, то не дурниці —
Всі ті щасливі небулиці
Про райських гурій, про нірвану,
Про землю ту обітовану.

Вони тягар життя скидають
І душу раєм надихають.
Чи все ж те розумом
збагнути,
Що дасться серцеві відчуті?
І чи можливо без утрати
Свобідний творчий дух
скувати?
І хто Поезію-царицю
Посміє кинуть у в'язницю?
Хто вкаже шлях їй
чи напрямом,
Коли вона не зносить рамок?
В ній *в с і* краси кольори
сяють,
В ній *в с і* чуття і змисли
грають!..

А якої думки ви про призначення поезії? Свої міркування обґрунтуйте. Поцікавтеся, як М. К. Вороний розв'язує цю проблему, знайшовши та прочитавши закінчення його вірша «Іванові Франкові»

Підсумуємо знання з теми

Літературознавчо-психологічний практикум

- Розгляньте таблицю «Філософія модернізму». Виявіть ознаки філософії Ніцше в естетичній програмі Бодлера.

Філософія модернізму

Фрідріх Ніцше	Шарль Бодлер
Філософський дискурс	Естетична програма
Бог помер. Світ — хаос, творець — деміург. Воля та дія є втіленням мови й мислення. Натопт — ніщо, надлюдина — все. Історія мертва. Декадентство — абсурд. Життя — діонісійська гра	Сучасність — основа мистецтва. Домінують Краса й Ідеал. Митець — дзеркало життя. Світ змінюється щохвилини, його варто впіймати. Інтелектуалізація літератури. Ефективність образів. Парадоксальність думок

- Перекажіть своїми словами «рекомендації» Верлена щодо: а) обрання віршового розміру, б) добору слів, в) використання тонів і відтінків. Яка ідея об'єднує ці «рекомендації»?
- Визначте спільні ознаки поезії А. Рембо й українського поета Богдана Ігора Антонича. Свою думку обґрунтуйте.

На шляху

Обплетений вітрами ранок
 шугне, мов циганя з води,
 і на піску кричить з нестями,
 обсмалений і молодий.

Ріка зміяста з дном співучим,
 хвилясто хльостають вітри,
 і день ховає місяць в кручу,
 мов у кишеньку гріш старий.

Клюють ліщину співом коси,
 дзвенить, мов мідь, широкий шлях.
 Іде розсміяний і босий
 хлопчина з сонцем на плечах.

Б.І. Антонич

Весна

Росте Антонич, і росте трава,
 і зеленіють кучеряві вільхи.
 Ой, нахилися, нахилися тільки,
 почуєш найтайніші з всіх слова.

Дощем квітневим, весно, не тривож!
 Хто стовк, мов дзбан скляний,
 блакитне небо,
 хто силе листя — кусні скла на тебе?
 У решето ловити хочеш дощ?

З всіх найдивніша мова гайова:
 в рушницю ночі вклав хтось зорі-кулі,
 на вільхах місяць розклюють зозулі,
 росте Антонич, і росте трава.

Б.І. Антонич

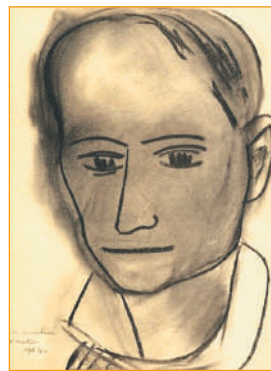
Літературознавчо-мистецький практикум

- Розгляньте роботу експресіоніста Анрі Матісса, який бачив Бодлера волювим, рішучим, нескореним; в тім, душу поета автор портрета від людей

приховав. Що ви на місці художника відобразили б в очах, міміці митця, щоб цей вираз передав його почуття?

2. Складіть колаж за творчістю А. Рембо. Опишіть 7–8 найбільш значущих елементів колажу, які відображають образи та ідеї різних поезій митця. Відповідь складіть як фрагмент екскурсійного супроводу в музеї А. Рембо.
3. Самостійно знайдіть в інтернеті (інших джерелах інформації) добірку жіночих акварельних портретів ХІХ ст. Визначте, який із них співзвучний жіночому літературному портрету у віршах П. Верлена. Свою думку обґрунтуйте.

Анрі Матісс. Верлен

Формуємо предметні та ключові компетентності

Запам'ятайте!

Поети, кажучи біблійними словами, — сіль землі. Вони швидше й тонше за інших відчувають зміни в настроях людей, у суспільстві загалом, відображаючи це у своїх творах. Французькі письменники Ш. Бодлер, П. Верлен, А. Рембо започаткували нові напрями в літературі — символізм та імпресіонізм, відбивши в художньому слові прагнення осягнути мінливість, багатоманітність і таємничість світу та протиставивши Злу Красу.

Знайте про...

- Зміну світоглядних та естетичних засад літератури й мистецтва на межі ХІХ–ХХ ст.
- Характерні ознаки модерністських течій і явищ у художніх творах.
- Основні віхи життя й творчості митців (Ш. Бодлера, П. Верлена, А. Рембо), ознаки їхнього індивідуального стилю.

Умійте!

- Аналізувати ліричні твори (цілісно й у фрагментах).
- Виявляти у творах письменників провідні проблеми, теми, мотиви.
- Виокремлювати символи, пояснювати їхній асоціативний зміст; розкривати зв'язок романтизму й модернізму (на ранньому етапі модернізму), реалізму й модернізму (на зрілому етапі модернізму).
- Характеризувати взаємодію імпресіонізму та символізму в ліриці кінця ХІХ — початку ХХ ст.
- Висловлювати власні думки щодо впливу французького символізму на розвиток української поезії.

- Висловлювати судження щодо художньої цінності прочитаних творів, образів ліричних героїв.
- Знати й інтерпретувати українські переклади творів поетів.
- Визначати в прочитаних творах символи, створювати їхні графічні зображення, тлумачити їх.

Усвідомте важливість!

- Особистої свободи, ініціативності, обстоювання власних принципів.
- Значення краси мистецтва для розвитку особистості сучасної людини та світу.
- Зв'язку літератури й живопису, літератури й музики на етапі раннього модернізму (в імпресіонізмі, символізмі).

Ваша книжкова полиця

1. Бодлер Ш. Поезії : пер. з фр. / передм. Д. С. Наливайка ; післямова І. І. Карабутенка. — К. : Дніпро, 1989.
2. Верлен П. Лірика / пер. з фр. М. Рильського, М. Лукаша та Г. Кочура. — К. : Дніпро, 1968.
3. Верлен П. Романси без слів : антол. укр. пер. поезій Поля Верлена / упор., додаток О. Крушинська ; вступ. ст. О. Чередниченко. — К. : Либідь, 2011.
4. Зарубіжна література XIX–XX століття. Хрестоматія. — К. : Генеза, 2001.
5. Рембо А. П'яний корабель. — К. : Дніпро, 1995.

Онлайн-бібліотека

1. Енциклопедія літературних напрямів і течій. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/encycl/techii/printout.php?number=9>.
2. Життя і творчість Шарля Бодлера. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.refine.org.ua/pageid-2573-2.html>.
3. Переклади з Артюра Рембо. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://ae-lib.org.ua/texts/rimbaud_poesie_2_ua.htm.
4. Переклади творів Бодлера українською мовою. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrcenter.com/Література/19235/Шарль-Бодлер>.
5. Поль Верлен. Біографія. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://ukrcenter.com/Література/19133/Поль-Верлен/Біографія>.
6. Твори Артюра Рембо. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.ukrlib.com.ua/essay/book.php?id=74>.

ПОДОРОЖ П'ЯТА. ЗМІНИ В ДРАМАТУРГІЇ НА МЕЖІ ХІХ–ХХ СТ.

Прискорений та неоднозначний суспільно-історичний розвиток світу на порубіжжі ХІХ–ХХ ст. позначився на світогляді й естетиці людей, на мистецтві й літературі. Адже там, де, на перший погляд, панували правопорядок, мораль, релігія, раптом завирувала стихія, яку не можна було досягнути розумом: нещадна ринкова боротьба в промисловості, жорстокі імперіалістичні та громадянські війни, революції, тоталітаризм.

Суворая дійсність, невпевненість у майбутньому породжували песимістичні настрої; людина втрачала свою значущість, індивідуальність. У духовному житті західного суспільства філософи, митці, зокрема письменники, почали шукати шляхи подолання кризи, прагнули стати духовною опорою для суспільства. З-поміж жанрів літератури особливо відзначилася драматургія як мобільний та динамічний жанр, а театр відродив свою популярність.

*Драма — відтворення поважної і завершеної дії
не розповіддю, а дією, що через співчуття і страх
сприяє очищенню подібних переживань.*

Аристотель

1. Які значні історичні, суспільні події відбувалися на помежів'ї ХІХ–ХХ ст.?
2. Якого статусу набули в цей час література, театр?
3. Які літературні жанри розвивалися найактивніше?

Особливості «нової драми»

 «Нова драма» — драматургія кінця ХІХ — початку ХХ ст. в західно-європейській літературі, позначена потужним піднесенням та радикальним характером змін. «Нова драма» пов'язана з іменами Г. Ібсена, Дж. Б. Шоу, М. Метерлінка, Г. Гауптмана та ін.

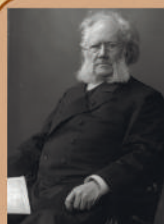

Зміни в драматургії на межі XIX–XX ст.

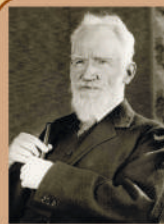
«ЩО НАЙБІЛЬШЕ МОЖЕ ЗБУДИТИ ОПТИМІСТИЧНІ ДУМКИ У ЛІТЕРАТУРНОГО ПЕРЕГЛЯДАЧА, ТО СЕ НОВІТНЯ ДРАМА. В СІЙ ВЛАСНЕ ОБЛАДІ ЛІТЕРАТУРА "КІНЦЯ ВІКУ" ПРОМОВИЛА СПРАВДІ НОВЕ СЛОВО, ПРОБИЛА НОВУ СТЕЖКУ "В МІСТИЧНІМ ГАЮ" ЛІТЕРАТУРНИХ ФОРМ» (ЛЕСЯ УКРАЇНКА)

Кін. XIX ст.

Генрік Ібсен (1828–1906) — норвезький драматург і поет, п'єси якого революціонізували європейський театр, повернувши його обличчям до дійсності, звільнивши від тогочасних забобонів та критикуючи хибні ідеали суспільства

Джордж Бернард Шоу (1856–1950) — автор гостросоціальної, інтелектуальної драми — «драми ідей». Розвиваючи традиції ібсенівського театру, Дж. Б. Шоу створив своєрідну драматургічну систему

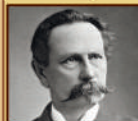

А. П. Чехов (1860–1904) — російський драматург і прозаїк, класик світової літератури, який написав майже 900 творів. Найбільше відомий короткими гумористичними оповіданнями та п'єсами

«Нова драма» зробила центром уваги особистість, але не соціальну, а духовну, індивідуальність переживання й відчуття якої визначають загальну атмосферу доби

1886 р.

Карл Бенц із Мангейма вперше випробував автомобіль власної конструкції

1888 р.

у Лондоні представники футбольних клубів утворили Англійську футбольну лігу

1889 р.

відкриття Ейфелевої вежі

1891 р.

початок масової української еміграції до Канади

1892 р.

американський винахідник Джесс Рено запатентував ескалатор

Поч. XX ст.

Проаналізуйте!

- Художні прийоми різних видів «нової драми»: «драми ідей» Дж. Б. Шоу, «драми настроїв» А. П. Чехова, «драми мовчання» та «драми очікування» М. Метерлінка й інших видів — інтелектуальної, аналітичної, соціальної, психологічної драми тощо.

Створіть!

- Культурологічний проект «Символістська драма на сценах європейських театрів ХХ–ХХІ ст.».

М. Метерлінк як теоретик і практик «нової драми». «Синій птах» — світла лірична феєрія про вищі цінності людського буття

1. Імена яких драматургів світової літератури вам відомі? Які їхні твори ви читали та переглядали?
2. У чому, на вашу думку, полягає роль театру в ХІХ–ХХ ст. і сьогодні?
3. Назвіть ознаки драматичних творів та особливості їхнього впливу на глядача/читача.

У чому актуальність Метерлінка? У тому, що, ставлячи питання на рівні символу, він окреслює неперепутні проблеми: опозиції тіла і душі, співвіднесеності всезагального і одиночного, духу і матерії. Зрештою, Метерлінк є письменником, який піднявся на наднаціональний рівень, хоча елементи національного у нього теж є.
Д. О. Чистяк

Віхи творчості М. Метерлінка

«Театр смерті»	«Театр надії»
Дія містично-символічна, відбувалася за умовних обставин; не мала конкретних ознак дії та часу; головне — передчуття; присутність Смерті, Невідомого; бажання знайти ідеал; переважання темних кольорів; персонажі позбавлені індивідуальних рис	Дія казково-романтична; оптимізм, добрий гумор, веселий, радісний настрій; боротьба сил добра та зла; головне — пошуки істини, пізнання; зображення іншого, нереального життя; головний мотив — усемогутність людини; Невідоме уподібнювалося Богові

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 142 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) схарактеризуйте особливості творчості Моріса Метерлінка. Створіть презентацію за цією темою.

Моріс Метерлінк

БЕЛЬГІЙСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК, ДРАМАТУРГ
І ФІЛОСОФ, ТВОРЕЦЬ «ТЕАТРУ МОВЧАННЯ»,
«БЕЛЬГІЙСЬКИЙ ШЕКСПІР», ЛАУРЕАТ
НОБЕЛІВСЬКОЇ ПРЕМІЇ В ГАЛУЗІ ЛІТЕРАТУРИ

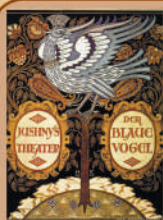

1862

I період творчості — символістський (1889–1896): «театр мовчання», «театр статичний», «драма очікування».

Сутність трагізму, на думку драматурга, полягає в «трагізмі повсякденності», у «самому факті життя»

II період творчості — романтично-реалістичний (1900–1917): психологічна, філософська драма.

За допомогою фантастичних елементів методами реалізму розкрив сутність тогочасного суспільства

III період — французький (1917–1945): художні відкриття драматурга вплинули на формування не тільки модерністського напрямку в театрі XX ст., а й на розвиток сучасної психологічної драми

«Синій птах» (1908).
У драмі-казці письменник засобами символізму втілює ідеї відновлення порушених зв'язків у світі, одухотворення буття, людського щастя. Цей твір став гімном красі, життю, шляхетності, щастю, добру

1886 р.

у США видано першу україномовну газету української діаспори

1888 р.

у Києві на Софійській площі відкрито пам'ятник Богдану Хмельницькому

1891 р.

між Парижем та Лондоном встановлено телефонний зв'язок

1892 р.

у Києві запущено лінію електричного трамвая

1892 р.

прем'єра балету П. І. Чайковсько-го «Лускунчик»

1949

«Синій птах»: у пошуках щастя

П'єса «Синій птах» проста, легка і радісна, як сон десятилітньої дитини, але водночас і грандіозна.

К. С. Станіславський

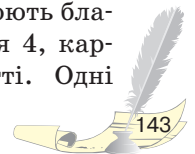
«Синій птах» (1908) — одна з найбільших за обсягом п'єс М. Метерлінка. Автор старанно, з багатьма подробицями виклав не лише те, якими мали бути декорації кожної картини, а й як слід одягти численних персонажів, що їх у цій романтичній казці понад сімдесят. До того ж деякі з них досить незвичні, як, наприклад, Нежить, Дух Бука, Найситніше Блаженство або Король Дев'яти Планет. Великі Радощі драматург порадив одягти у «яскравий одяг тонких і ніжних відтінків: троянд, що мерехтять на сонці вод, янтарної роси, ранкової блакиті тощо». А ось численних тварин він бачив у стилізованому селянському одязі. Яскраві й прозорі барви сценічних костюмів суттєві для цього твору, адже вони були елементом його загальної радісної, сповненої світлих сподівань атмосфери. Навіть такий персонаж п'єси, як Ніч, вирізнявся не похмурістю, а загадковою красою. На Ночі мало бути «ополисте чорне вбрання, таємничо висипане зорями, з червоногарячим поблиском. Вуаль, темні маки і т. ін.». Для цієї п'єси, за словами К. С. Станіславського, потрібні були нові сценічні засоби, щоб краще відтворити сновидіння, мрії, передчуття, властиві драматургії Метерлінка, які неможливо передати традиційними театральними прийомами.

Жанр п'єси «Синій птах»

П'єса М. Метерлінка «Синій птах» (1908) належить до жанру феєрії. Для драми-феєрії та драми-казки характерні химерно-казковий сюжет, виразне ліричне начало, використання міфічних та фольклорних образів, узагальнювальний зміст, підкреслена умовність часу й простору, символічність ситуацій, наявність яскравих сценічних ефектів. У цьому плані твір М. Метерлінка можна порівняти з драмами Лесі Українки, яка також розробляла цей жанр (пригадайте її «Лісову пісню»).

Композиція п'єси «Синій птах»

Композиція драми-феєрії підпорядкована розкриттю її філософського змісту. П'єса містить шість дій, дванадцять картин, що є досить самостійними епізодами. Ці картини об'єднані між собою авторською ідеєю й наскрізними персонажами, відбивають етапи духовного розвитку дітей — майбутнього людства. Об'єднати різномірні картини допомагає прийом подорожі. Зустрічі в символічних ситуаціях з алегоричними персонажами, кожний з яких несе свою мораль, збагачують досвід і виховують душі дітей. Так, у Країні Спогадів (дія 2, картина 3) серед померлих родичів Тільтіль і Мітіль усвідомлюють благородну потребу поважати пам'ять предків. У Садах Блаженств (дія 4, картина 9) вони дізнаються про різні цінності в людському житті. Одні

Блаженства («гладкі земні Блаженства») уособлюють фізичні насолоди, убогі радості: бути багатим, піддаватися лінощам, надмірностям у їжі й питві, багато спати, бути пихатим тощо. Їм протистоять інші Блаженства (цінності). Порівняно з першими вони непомітні й навіть сірого кольору (наприклад, Блаженство любити батьків). Але саме Блаженства Чистих Радощів, Безневинних Думок, Зимового Вогнища, Блаженство милуватися красою природи і — найголовніше — відчувати Материнську Любов сповнюють життя людей високого змісту і духовності. Зустріч дітей із Материнською Любов'ю є психологічною кульмінацією п'єси. У такий спосіб в алегоричних і символічних образах твору стверджуються моральні цінності: переважання добра над злом, духовності над ситою вульгарністю, чеснот над пороком. Ці істини відкриваються дітям і збагачують духовний світ Тільтіля і Мітіля.

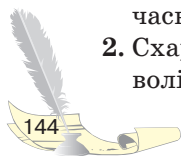
Ілюстрація Б. О. Дехтерьова до «Синього птаха» М. Метерлінка. 1989

Узагальнення

1. Чому саме діти — Тільтіль і Мітіль — повинні знайти Синього птаха?
2. Для чого їм потрібен Птах?
3. Що символізує Синій птах? Поясніть символіку синього кольору.
4. Які ще образи-символи є в п'єсі та що вони означають?
5. Чому Душа Світла не завжди може перебувати поруч із дітьми?
6. У який часовий простір потрапляють діти? Про що свідчать три виміри часу?
7. Що першим побачили діти за допомогою чарівного капелюшка з діамантом?
8. Як це пояснює фея Берильона?
9. Чиї душі першими побачили діти й чому саме їх?
10. Чому деякі герої казки бояться, що людина знайде Синього птаха?
11. Який художній прийом використовує автор для пошуку героями щастя?
12. Про які таємниці дізнаються діти в кожній своїй подорожі часом (Палац Ночі, Ліс, Цвинтар, Сади Блаженств, Царство Майбутнього)?
13. Чому Тільтіль і Мітіль так і не зустріли Синього птаха під час своєї подорожі?
14. Де діти знайшли свого Синього птаха?
15. Чому, на вашу думку, автор залишає Синього птаха щастя в руках у дітей тільки на мить?

Проаналізуйте!

1. Проблематику твору, розподіливши порушені автором проблеми на тогочасні та вічні, дорослі та дитячі.
2. Схарактеризуйте образ Щастя в авторській інтерпретації, утілений у символічному Синьому птаху.

Створіть!

1. Карту подорожей Тільтіля і Мітіля у часі та просторі, записавши висновки дітей у кожному пункті їхньої зупинки.
2. Серію ілюстрацій до твору М. Метерлінка або буктрейлер.

Роль фантастики у драмі-феєрії «Синій птах»

«Синій птах» залишиться надовго, можливо назавжди, кращою феєрією, що глибиною задуму підіймає дітей до розуміння найскладніших істин і яскравістю форми дає можливість дорослим скинути із себе тягар років і подивитися на світ дитячими очима.

Микола Мінський

У сюжеті п'єси переплітаються два плани — реальний і фантастичний. Реальне життя в сім'ї дроворуба, обстановка в їхній бідній, але затишній хатині, час, коли відбувається дія, — ніч напередодні Різдва. Різдвяний мотив — чекання дива й народження людини — так само дістає реальне втілення. Діти після фантастичної подорожі уві сні прокинулися мудрими й щасливими, тому що в них народилася справжня душа. На початку п'єси Тільтіль на запитання феї Берилюни, чому він не хоче розставатися зі своєю горлицею, відповідає: «Тому що вона — моя». Тепер, після довгих пошуків, випробувань, труднощів і поневірянь, що їм судилися, він готовий одразу й безкорисливо її віддати. Милосердя та любов до ближнього — умова цього дива.

Фантастична лінія сюжету подана як подорож, насичена персонажами, які розділяють з дітьми їхнє повсякденне існування, а тепер оживають. Це — Хліб, Молоко, Вода, Кіт і Пес. Їхню казковість підкреслено традиційними характерами й описом костюмів. Однак і вони символізують сили добра та зла. Пес Тілью постає в ролі вірного друга. Хліб залежно від обставин допомагає або шкодить дітям. Кіт — утілення зрадництва й підступності, уособлює ворожі людині демонічні сили, разом з Ніччю охороняє таємниці Буття. Скориставшись довірливістю дітей, Кіт заводить їх у Ліс на загибель від Дерев і Тварин, що страждають від «жорстокості й дивовижної несправедливості людини». У такій алегоричній формі автор стверджує, що природа неохоче розлучається з таємницями, а людина може їх відкрити лише шляхом гармонійної взаємодії з природою.

Умовність простору й часу. Царство Майбутнього — це кінцевий етап у подорожі дітей. Його головна дійова особа — Час, бородатий старий із косою та пісковим годинником. Зовнішність персонажа, його характер і функція традиційні — він неблаганний, байдужий до сліз та вмовлянь, суворо дотримує порядку. У такий спосіб автор стверджує думку про покірність людини часу

Ілюстрація О. П. Мамонтова до «Синього птаха» М. Метерлінка. До 2007

й долі, водночас він переконаний у високому покликанні людей: «На землю голіруч не пускають». Час у феєрії представлено не тільки в алегоричному образі, а й в інших проявах: у його конкретному виявленні (дія п'єси — вечір напередодні Різдва, одна ніч — час сну), у властивому жанру казки умовному вимірі. Подорож за Синім птахом відбувається уві сні. Час сну та сновидіння не збігається. Наприкінці п'єси на це вказано: пройшла і «тільки одна ніч», і цілий рік.

«Синій птах» М. Метерлінка та «Лісова пісня» Лесі Українки

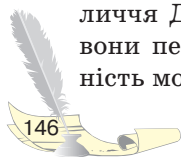
Спільне	
Жанр драми-феєрії, образи умовні, абстрактні (Доля, Злидні, Жахи, Блаженства, Радощі), символічні (Душі Світла і Синього птаха, душі Хліба, Води, Молока, Цукру, Вогню, Кота та Пса), фантастичні (Фея, Лісовик, Марице, Потерчата); глибока образність, метафоричність мови, прихований підтекст; ліричність, міфологічність, наявність фантастики	
Відмінне	
«Синій птах» М. Метерлінка	«Лісова пісня» Лесі Українки
<i>Сюжет</i> Історія пошуків істини, щастя.	<i>Сюжет</i> Історія кохання, обрання між щирими почуттями та корисливістю, практичністю; між мрією та буденністю.
<i>Жанр</i> Драма-феєрія у прозі.	<i>Жанр</i> Драма-феєрія у віршах.
<i>Нетрадиційні образи</i> Солов'їний спів, Роси лісів і долин, Нічні Аромати, Блаженство Бути Нахабним, Блаженство Нічого Не Знати, Блаженство Бути Здоровим, Блаженство Любити Батьків, Блаженство Сонячних Днів, Радість Бути Справедливим, Радість Завтрашньої Праці, Радість Думати, Радість Розуміти, Радість Материнської Любові та ін.	<i>Традиційні фольклорно-міфологічні образи</i> Мавка, Лісовик, Перелесник, Водяник, Русалка Польова, Потерчата та ін.

«Потрібно, щоб символ був гідним високої поезії», — писав Моріс Метерлінк. Таку саму думку утверджував своїми творами й український драматург-символіст кінця XIX — початку XX ст. Олександр Олесь.

Символіка образів п'єси М. Метерлінка «Синій птах»

Усі образи в п'єсі можна умовно поділити на дві групи: образи з реального світу і міфологічно-казкові. Однак автор порушує межу між реальним та ірреальним, тому кожний із персонажів отримує особливий символічний зміст.

Наприклад, Тільтіль і Мітіль — це не просто діти, а уособлення думки письменника про могутність людської природи, про здатність особистості духовно відроджуватися. Герої нічого не бояться, вони мужньо дивляться в обличчя Долі, підкоряють природні стихії, перемагають смерть. Не випадково вони перебувають у центрі твору. Автор вірить у майбутнє людства, у здатність молодого покоління відкрити таємниці буття.

Символічно, що сусідка Берленго перетворюється уві сні на фею Бериліону, а образ Великої Материнської Любові нагадує Тільтілеві його матір. У такий спосіб драматург звертає увагу на те, що в кожній людині є щось чарівне, нерозгадане, дивовижне: «Людина — найвище божество», — ці слова неодноразово повторюються у творі.

У п'єсі оживають предмети, рослини, тварини. Прийом олюднення символізує ідею Метерлінка про те, що світ живий. Він рухається, розвивається, і людство має докласти чимало зусиль, щоб зрозуміти цей світ та навчитися жити в злагоді з ним.

Абстрактні образи (Темнощі, Блаженства, Радощі та ін.) уособлюють приховані сторони людської душі — як темні, так і світлі. Письменник доводить, що людина перебуває в центрі духовної боротьби, яка триває не тільки у світі, а й у її серці. Від наслідків цієї боротьби, від перемоги людяності залежать сучасне й майбутнє.

Особливого значення у творі набувають образи Душі Світла і Синього птаха. Це символи моральної мети людства, яка, на думку М. Метерлінка, повинна спонукати його до пошуків і розвитку. У п'єсі Душа Світла веде за собою дітей, показуючи їм, висвітлюючи найпотаємніші куточки буття. Світло зрештою перемагає Ніч, просвітлюються й душі героїв.

Трактування фіналу драми-феєрії «Синій птах»

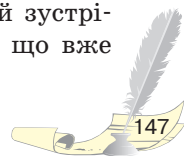
«П'єса не закінчується, коли падає завіса після шостої дії: справжній фінал — поза її межами... Справа кожного читача чи глядача — самому дійти до цього фіналу через особисту творчість», — стверджував Г. Ібсен.

Щастя — багатогранне, воно в усьому, що нас оточує: у природі, у родині, у хатньому затишку, у щоденній праці, у дружньому спілкуванні, у допомозі оточуючим та віддаванні свого тепла людям. Тому Синього птаха герої п'єси М. Метерлінка знаходять удома, біля себе, що також дуже символічно. Щастя полягало не лише в пізнанні природи та світу, в досягненні істини. Воно — у добрих справах, які слід робити для ближніх.

Синій птах — це символ Щастя і непізнаної Таємниці життя, яких завжди прагнуло людство. Тільтіль і Мітіль ніде не могли знайти чарівного Птаха. Кілька разів їм здавалося, що вони вхопили його, однак Синій птах так і залишився мрією. І все ж мрія про Щастя, за словами Метерлінка, не є марною, тому що вона рухає людство вперед.

Узагальнення

1. Яке враження справив на вас твір М. Метерлінка «Синій птах»? Наскільки воно збігається із поясненнями критиків, літературознавців?
2. Чому автор так багато уваги приділив опису одягу персонажів?
3. Яких важливих висновків дійшли діти, потрапивши в Минуле й зустрівшись зі своїми дідусем та бабусею, братиками й сестричками, що вже пішли з життя?

4. Чому душі Кота, Дерев та інші намагалися завести Тільтіля і Мітіля до Лісу та знищити? Розкрийте символіку цих образів.
5. Що побачили герої в Майбутньому? Наскільки там усе було ідеальним? Хто розпоряджався там усім?
6. Які згадані Метерлінком винаходи, що їх мали принести діти, коли народяться, уже з'явилися сьогодні? А що не здійснилося? І що не може, на вашу думку, утілитися ще тривалий час?
7. Як ви вважаєте, для читачів якого віку призначена ця драма-казка? Своє міркування обґрунтуйте.
8. Чому, на вашу думку, у п'єсі так багато персонажів?
9. Назвіть ознаки «нової драми» у творі М. Метерлінка.

Проаналізуйте!

1. Образи героїв у п'єсі «Синій птах» М. Метерлінка, розподіливши їх на реальні, фантастичні та символічні.
2. Художні засоби виразності, виокремивши суто драматургічні та символістські прийоми.

Створіть!

1. «Дерево рішень» щодо однієї з проблем, порушених у творі «Синій птах» М. Метерлінка, яка була б співзвучна нашому часу.
2. Перегляньте екранізації та театральні вистави за п'єсою М. Метерлінка й зіставте їх, створивши порівняльну таблицю, презентацію чи якийсь інший вид наочності.

Формуємо предметні та ключові компетентності

Запам'ятайте!

Прагнення подолати виклики доби кінця XIX — початку XX ст. (розчарування суспільства, його песимізм та зневіру, панування жорстокості, посилення розшарування на багатих та бідних) спонукало митців слова до пошуків нових шляхів у галузі драматургії. Драма-феєрія бельгійського письменника-символіста Моріса Метерлінка «Синій птах» дає відповіді на вічні питання — про життя та смерть, про ставлення до природи, про мрію, щастя та шлях до їхнього здійснення. Письменник розв'язання цих проблем цілком доручає молодому поколінню.

Знайте про...

- Сутність кардинальних змін у драматургії на межі XIX–XX ст.
- Ідейні й естетичні шукання представників «нової драми».
- Перебіг драми-феєрії бельгійського письменника М. Метерлінка.

- Розвиток дії (зовнішньої та внутрішньої) п'єси «Синій птах».
- Міфологічну основу та символістське спрямування твору М. Метерлінка.

Умійте!

- Виокремлювати новаторські ознаки в прочитаному творі.
- Виявляти жанрові ознаки твору, розкривати особливості взаємодії різних елементів у ньому.
- З'ясовувати значення символів у п'єсі М. Метерлінка «Синій птах».
- Зіставляти розвиток європейської та української драми на помежж'ї XIX–XX ст.
- Висловлювати погляди щодо особливостей «нової драми», зокрема прочитаного твору.

Усвідомте важливість!

Взаємозв'язку між розвитком суспільства і літературою; сповідання загальнолюдських цінностей; щастя — це любов близьких і рідних, здоров'я, справжні друзі, уміння бачити красу природи й намагання не шкодити їй, прекрасна мрія та шлях до її здійснення.

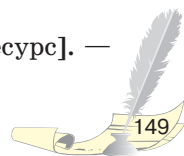
Ваша книжкова полиця

1. Аристотель. Поетика / пер. зі старогрец. Б. Тена ; вступ. ст. і комент. Й. Кобова. — К. : Мистецтво, 1967.
2. Вороний М. Театр і драма : зб. ст. / упорядкування, вступ. ст. О. К. Бабишкіна ; приміт. Р. Г. Коломійця і О. К. Бабишкіна. — К. : Мистецтво, 1989.
3. Курбас Л. Філософія театру / упорядкування М. Лабінського. — К. : Вид-во Соломії Павличко «Основи», 2001.
4. Липківська Г. Світ у дзеркалі драми. — К. : Київ, 2007.
5. Метерлінк М. Блакитний птах / пер. з фр., передмова, післяслово та прим. Д. О. Чистяка. — Тернопіль : Богдан, 2011.
6. Олійник О. Феномен символістської драми в системі українського модернізму // Стильові тенденції української літератури XX століття. — К. : Фоліант, 2004.

Онлайн-бібліотека

1. «Блакитний птах». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <https://bohdan-books.com/upload/iblock/c4a/c4a3ac932f08470ab43ef1667f94c1a6.pdf>.
2. Втілення принципів символістської драми у п'єсі М. Метерлінка «Синій птах». [Електронний ресурс]. — Режим доступу: http://pidruchniki.com/12950127/literatura/vtilennya_printsipiv_simvolistskoyi_drami_pyesi_meterlinka_siniy_ptah.
3. Драматургія кінця XIX — початку XX століття. [Електронний ресурс]. — Режим доступу: <http://www.academia.edu/22289591>.

ПОДОРОЖ ШОСТА. СУЧАСНА ЛІТЕРАТУРА В ЮНАЦЬКОМУ ЧИТАННІ

Сучасна зарубіжна література незмінно посідає перше місце у колі читання всіх категорій читачів і насамперед — молоді. Це трапилося не випадково: юний читач шукає відповіді на питання, що його непокоять, у творах своїх сучасників, народжених тією духовною атмосферою, якою дихає він сам.

Сучасна зарубіжна література для юнацтва — це більше не книжки про перше шкільне кохання, про проблемні взаємини з батьками. Більшість романів порушує дорослі проблеми ще зовсім юних людей. І такі книги можуть багато чого навчити не тільки молоде покоління, а й дорослих, які, напевно, знають усе... Сучасних підлітків більше не цікавлять енциклопедії й казки: ближчими та зрозумілішими стають фентезі, історико-пригодницькі твори, детективи... і, звісно, популярні книги про них самих.

Юний читач буквально губиться в потоці літературної продукції. Тому, поза всяким сумнівом, до повноцінного опанування сучасної літератури читачеві варто готуватися. І допоможе вам у цьому наша заключна цього навчального року, шоста подорож дивовижним світом художньої літератури.

Книги — це скарби людського розуму, які мають переходити у спадок від покоління до покоління на вжиток тих, хто народиться згодом.

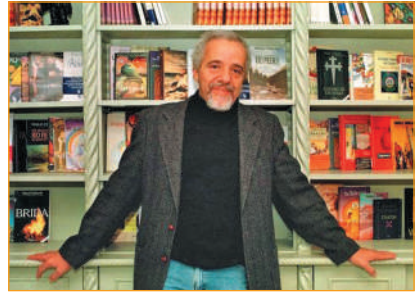
Дж. Аддісон

1. Чи погоджуєтеся ви з думкою Дж. Аддісона, англійського письменника, публіциста, драматурга? Відповідь аргументуйте.
2. Як би ви схарактеризували сучасний світовий літературний процес?
3. Яких письменників сучасності у світовій літературі ви знаєте?
4. Які їхні твори ви читали? Що вас найбільше в них приваблює?

Паоло Коельйо як представник постмодернізму: особливості творчого методу та індивідуального стилю

Як би його не називали — алхіміком слова або феноменом масової культури, — Паоло Коельйо залишається найавторитетнішим письменником нового століття. Читачі зі 150 країн, незалежно від своєї релігійної та національної приналежності, визнали його провідним прозаїком нашого часу. Його книги, перекладені безліччю мов, не тільки посідають перші рядки в списках бестселерів, а й викликають соціокультурні суперечки й дискусії. Філософське підґрунтя, ідеї та сюжети його книг зачіпають тонкі струни в душах мільйонів читачів, які шукають свій шлях до осягнення світу. Загальний наклад його книг багатьма мовами перевищує 300 мільйонів.

П. Коельйо та його книжки.
Сучасне фото

*Пам'ятай:
завжди потрібно знати, чого хочеш,
ніколи не відмовляйся від своєї мрії.*
П. Коельйо

1. Які твори Паоло Коельйо ви читали?
2. Як ставитеся до автора як особистості та як до письменника?

Проаналізуйте!

Висловлювання П. Коельйо.

- У кожного своє особисте призначення в житті, і через це людина живе у світі.
- Якщо ти чогось бажаєш, то Всесвіт сприятиме тому, щоб твоє бажання здійснилося.
- Кожному дано дар: можливість вибору. Тому, хто не використав цей дар, він стає прокляттям, — інші будуть завжди обирати за нього.
- Усе, що відбувається в теперішньому, впливає на майбутнє та є спокутою за минуле.
- Користуйся кожною миттю, аби потім не каятись і не шкодувати за тим, що проґавив свою молодість.
- На світі немає нічого абсолютно помилкового. Навіть зламаний годинник двічі на добу показує точний час.

Паоло Коельйо

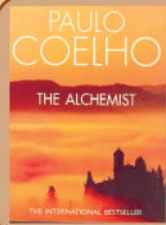
СУЧАСНИЙ БРАЗИЛЬСЬКИЙ ПИСЬМЕННИК, ЯКИЙ ПИШЕ ПОРТУГАЛЬСЬКОЮ. ЙОГО НАЗИВАЮТЬ АЛХІМІКОМ СЛОВА АБО ФЕНОМЕНОМ МАСОВОЇ КУЛЬТУРИ У 117 КРАЇНАХ СВІТУ. ВІН І СЬОГОДНІ ЗАЛИШАЄТЬСЯ НАЙАВТОРИТЕТНІШИМ ПИСЬМЕННИКОМ НОВОГО СТОЛІТТЯ

1947

Філософське підґрунтя, ідеї та сюжети його книг зачіпають тонкі струни в душах мільйонів читачів, які шукають свій шлях в осягненні світу

Роман «Алхімік» (1988) зазначений у Книзі рекордів Гіннеса як книга, найбільше за всю історію літератури перекладена іншими мовами за життя свого автора

Твори письменника перекладено 56 мовами народів світу

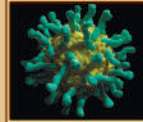
Для творчості Коельйо характерними є стійкі символи й алегорії. Непідробний гуманізм письменника змушує читати його невеликі романи зі сподіванням на одкровення

1947 р.

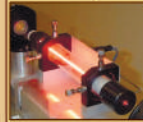
винайдено транзистор

1953 р.

випробувано вакцину від поліомієліту

1960 р.

створено перший оптичний квантовий генератор (лазер)

1965 р.

О. А. Леонов уперше в історії людства здійснив вихід у відкритий Космос

1969 р.

перший політ людини на Місяць

Інтерактивна вправа

- За інфографікою зі с. 152 та іншими джерелами інформації (інтернет-ресурсами, сучасними енциклопедіями) створіть презентацію за темою «Паоло Коельйо — сучасний бразильський письменник».
1. У чому, на вашу думку, полягає секрет популярності творів П. Коельйо?
 2. Як ви ставитеся до творчості П. Коельйо?
 3. У чому, на вашу думку, полягають переваги та недоліки його творчості?
 4. Якщо у вас є улюблені книги П. Коельйо, то які й чому?

Доля і призначення людини в романі Паоло Коельйо «Алхімік»

«Алхімік» — найвідоміший твір, написаний португальською від часів появи цієї мови. Цікаво, що бразильське видання 1988 р. тривалий час було відоме тільки місцевим бібліофілам. Справжній читацький бум почався після появи англійського перекладу, а в 1990-ті рр. «Алхімік» став інтернаціональним бестселером. Коельйо навіть увійшов до Книги рекордів Гіннеса: за один день на книжковому ярмарку у Франкфурті-на-Майні в Німеччині він підписав усі запропоновані там екземпляри свого роману.

Історія написання роману «Алхімік», назва, жанр, ознаки роману-притчі

Роман «Алхімік» був написаний 1988 р. після паломництва Коельйо до Сантьяго-де-Компостели. Випадкова зустріч в Амстердамі привела письменника до католицького ордену *RAM*, створеного ще 1492 р. Тут Коельйо почав розуміти мову знаків і передбачень, що трапляються на людському шляху. Відповідно до ритуалу орден спрямував його в паломницьку подорож. Подолавши 80 кілометрів легендарною стежкою прочан, Коельйо описав цю подорож у своїй першій книзі «Паломництво» («Щоденник мага»; 1987). За нею з'явився «Алхімік». «Уся моя книжка, яку написав у Римі, заснована на стародавній перській легенді», — зазначав письменник. Свого часу цю легенду використав аргентинський письменник Хорхе Луїс Борхес як сюжет для одного зі своїх оповідань.

Описуючи шлях головного героя і його духовне збагачення на цьому шляху, Коельйо застосував символічну мову, яка допомогла змалювати людину, її життя та її мрії. «Головна думка моєї книги “Алхімік” — у фразі, яку, звернувшись до пастуха Сантьяго,

Обкладинка видання П. Коельйо «Алхімік» (Львів: Класика, 2000)

вимовив цар Мельхіседек: «Коли ти чого-небудь забажаєш дуже сильно, весь Всесвіт допомагає тобі досягнути цього»».

Назва роману досить проста і водночас незвичайна.

Твір П. Коельйо за жанром — це роман-притча.

Притча — це повчальна розповідь з історії чи навколишнього життя, що має на меті викласти духовні або моральні істини. Основою цього жанру є алегорія; головним завданням — моральне або релігійне повчання.

Цей жанр був поширений у Євангелії, оскільки в алегоричній формі виражав духовні настанови (притчі Соломона). До жанру притчі зверталися також сучасні поети (Д. В. Павличко, Л. В. Костенко та ін.). У новітній європейській літературі притча стала одним із засобів вираження морально-філософських роздумів письменника, нерідко протилежних загальноприйнятим у суспільстві уявленням. У такій новій якості використали притчу у своїй творчості сучасні українські письменники (зокрема, Валерій Шевчук «Дім на горі», «На полі смиренному»).

Роман-притча — великий епічний твір із повчальною ідеєю морально-етичного плану.

«Алхімік» — твір постмодернізму, тому йому притаманна мутація жанрів, часу, іноді й простору. У творі є елементи оповідання, пригодницького роману, мемуарів, алхімічних і філософських трактатів, біблійних текстів, нарису, міфу, але літературознавці визначили його як роман-притчу.

Правило Коельйо звучить так: «Щастя та Любов універсальні для всіх» («Воїн знає, що в усіх мовах найважливіші слова — короткі. Так. Бог. Любов»).

Пошуки смислу буття в романі «Алхімік»

Книга «Алхімік» — глибоко символічна. За сюжетом це твір про пошуки й знаходження істини. Роман має кільцеву композицію. Молодий іспанський пастух Сантьяго, побачивши віщій сон, вирушає шукати скарби та впродовж усієї оповіді натрапляє на людей та явища, що допомагають йому зрозуміти себе самого й набути знань про світобудову, які насправді виявляються відкритими для всіх і кожного.

Він прямує зі свого будинку в Іспанії до екзотичних ярмарків Танжера, долає пустелі Єгипту, після чого на нього чекає доленосна зустріч з Алхіміком. За час подорожі герой набув життєвого досвіду, знайшов справжнє кохання, пізнав Всесвітню Мову, тобто став Алхіміком, і, зрештою, зажив грошей. Як біблійний блудний син, він повертається після мандрів додому, щоб з'ясувати, що обіцяний йому скарб лежить на тому місці, звідки й почались його мандрі. Сантьяго виконав на землі свою місію: навчився алхімії життя, навчився жити в гармонії зі світом, зрозумів, що наші долі та вся світова будова написані однією рукою — рукою Творця. Отже, щастя й багатство слід шукати в собі. І в основі цього пошуку — дотримання свого призначення.

«Коли ти чого-небудь забажаєш дуже сильно, весь Всесвіт допомагає тобі досягнути цього» — ці слова рефреном повторюються в романі-притчі.

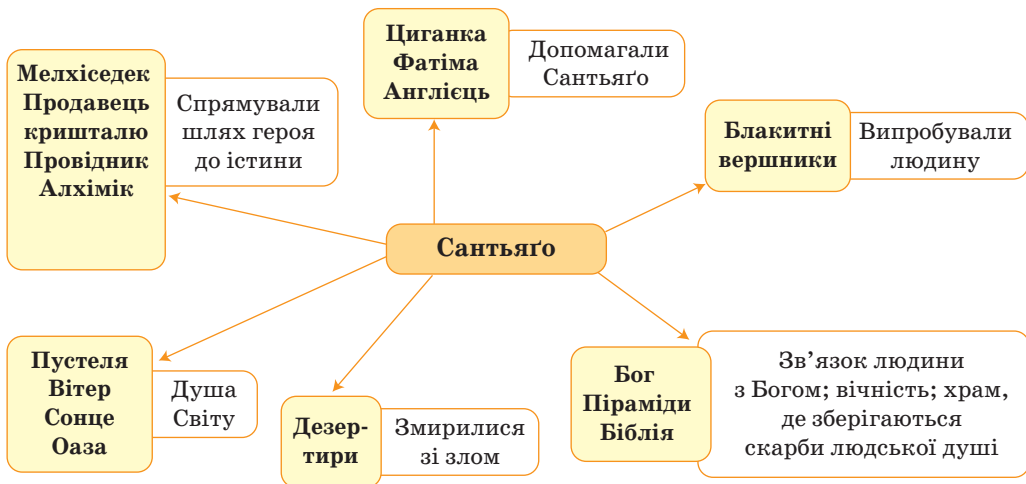
Кожна зупинка, кожен епізод роману відкривають героєві якусь істину, мають алегоричне значення:

- «Тариф» — «Усе у світі має ціну»;
- «Танжер» — «Ніколи не відмовляйся від своєї мрії»;
- «Пустеля Сахара» — «Усі ми — частинки Світової Душі»;
- «Оаза Ель-Фаюм» — «Любов — це сила, яка трансформує й удосконалює Світову Душу»;
- «Табір блакитних вершників» — «Я здатен творити чудеса»;
- «Стара церква» — «Скарби там, де заплаче серце».

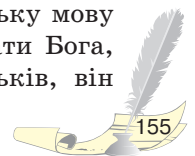
Завдання автора — донести до читача свої гуманістичні та філософські уявлення. Центральні сентенції (афоризми) роману: «Домогтися втілення своєї долі — це єдиний справжній обов'язок людини»; «Якщо пообіцяєш те, чого не маєш, утратиш бажання мати» та ін.

«Алхімік» — книга про мудрість, про необхідність слухати своє серце, читати знаки, які трапляються на життєвому шляху, а найперше — йти за своєю мрією та за жодних обставин від неї не відмовлятися.

Система образів роману: пастух Сантьяго, Фатіма, Мельхіседек, Алхімік

Головний герой роману — пастух Сантьяго. Він народився у звичайній селянській родині, до 16 років навчався в семінарії, батьки мріяли бачити його священиком. У семінарії Сантьяго вивчав латину, іспанську мову й богослов'я. Але потяг до пізнання світу переміг намагання пізнати Бога, вивчати гріхи людства. І одного разу, коли юнак відвідував батьків, він

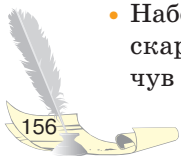

насмівся зізнатися, що священиком бути не хоче, а мріє подорожувати. Батько поставився до цього з розумінням і віддав Сантьяго гаманець із останніми трьома старовинними золотими монетами, щоб син купив собі череду овець і став їхнім пастухом, тому що лише так Сантьяго зможе мандрувати світом, дізнаючись про інші землі, людей, які живуть на них, та їхні звички. І юнак стає вівчарем.

<p>«У Сантьяго скрізь були друзі — тому він любив мандрувати, заводити нові знайомства. Якщо біля тебе одні й ті самі люди, вони входять у твоє життя. А через деякий час намагаються його змінити. І якщо ти не хочеш бути таким, яким вони тебе хочуть бачити, то ображаються»</p> <p style="text-align: right;"><i>(Автор)</i></p>	<p>Герой не поділяє порад та настанов своїх друзів, він обстоює думку про те, що кожен має прожити власне життя, знайти і пройти свою стежу у цьому світі. Він хоче бути вільний у своїх думках, діях, помилках</p>
<p>«Секрет щастя в тому, щоб бачити все, чим чудовий і славний світ, але ніколи не забувати про дві краплі олії в чайній ложці».</p> <p>«Усі люди, допоки вони ще молоді, знають свою Долю».</p> <p>«На цій планеті існує одна велика істина: незалежно від того, ким ти є і що робиш, але, коли ти по-справжньому чогось бажаєш, ти досягнеш цього... Це і твоє призначення на Землі. У людини один-єдиний обов'язок: прямувати за своєю Долею до кінця».</p> <p>«Ти знайдеш шлях до єгипетських пірамід за тими знаками, якими Господь відзначає шлях кожного в цьому світі. Потрібно тільки вміти прочитати те, що написано для тебе»</p> <p style="text-align: right;"><i>(Цар Мельхіседек)</i></p>	<p>І вівчар зрозумів, що хотів сказати йому цар Мельхіседек. Секрет щастя полягає в тому, щоб іти за своєю мрією, своєю Долею, але під час цього шляху не забувати і про те, що дороге твоєму серцю</p>
<p>«Якщо тобі доведеться піти раніше, ніж закінчиться війна між племенами пустелі, іди на пошуки Своєї Долі... А якщо я — частина твоєї Долі, коли-небудь ти до мене повернешся. Я жінка пустелі та хочу, щоб мій чоловік був вільний, як вітер»</p> <p style="text-align: right;"><i>(Фатіма)</i></p>	<p>В оазі Сантьяго допомагав Англійцю шукати Алхіміка, закохався в молоду дівчину Фатіму, яка відповіла йому взаємністю і переконала в тому, щоб він не зупинявся, а продовжував шукати те, чого прагне. Кохання Сантьяго — це кульмінаційний момент у творі. Герой почав усвідомлювати своє призначення в житті</p>

Поради Сантьяго від Алхіміка

- Зло не в тому, що входить до вуст людини, а в тому, що йде з них.
- Наберись сил, як воїн перед битвою. Але не забувай, що серце твоє там, де скарби. А їх потрібно знайти, тому що тільки тоді все, що ти зрозумів, відчув на своєму шляху, матиме сенс.

- Кохання не може заважати людині йти за Своєю Долею, якщо вона розмовляє Всесвітньою Мовою.
 - Є тільки один шлях осягнення свого призначення на Землі — діяти.
 - Слухай своє серце. Йому відомо все на світі, бо воно — рідня Душі Світу і коли-небудь повернеться до неї.
 - Зрада — це удар, якого не чекаєш. Якщо знатимеш своє серце, то воно тебе ніколи не зрадить, бо ти знаєш всі його мрії, бажання і зумієш впоратись із ним. А втікати від свого серця ще нікому не вдавалось. То вже краще його слухати.
 - Боязнь страждання — гірше самого страждання. Жодне серце не страждає, коли вирушає на пошуки своєї мрії, тому що кожна мить цих пошуків — це зустріч з Богом і Вічністю.
 - Ми, люди, ніколи не розуміємо, які скарги перед нами, тому зовсім не віримо у ці скарги.
 - Той, хто втручається в чужу Долю, ніколи не промине особисту.
 - Кожна людина на Землі, хоч чим би вона займалася, відіграє головну роль в історії світу. І навіть зовсім про це не здогадується.
1. Які враження у вас склалися про твір П. Коельйо?
 2. Назвіть частини роману-притчі «Алхімік». Якою є роль прологу й епілогу?
 3. Розкажіть про головного героя — пастуха Сантьяго: його захоплення, мрії. Які сни бачить Сантьяго? У чому полягає символічне значення цих снів?
 4. Яку мету поставив перед собою Сантьяго? Як її можна пояснити?
 5. Як вплинули на подальшу долю Сантьяго дві зустрічі (з циганкою Фатімою і царем із Салима Мельхіседеком)? Наскільки, на вашу думку, випадковою є зустріч Сантьяго й Англійця? Що дала вона хлопцеві? Що зрозумів юнак після зустрічі з Фатімою?
 6. Хто такий Алхімік? У чому полягає парадоксальність цього образу? Чому саме Алхімікові судилося провести Сантьяго до Пірамід?
 7. Що трапилось із Сантьяго після прощання з Алхіміком?
 8. Яку роль відіграє зустріч Сантьяго з блакитними вершниками?
 9. Що таке *кохання* у розумінні Сантьяго?
 10. Які риси характеру допомогли Сантьяго подолати всі життєві труднощі на шляху до досягнення мети — до кінця слідувати своїй Долі, знайти свої скарги?
 11. Назвіть літературні паралелі твору «Алхімік».

Проаналізуйте!

1. Як історія пастуха Сантьяго розкриває поняття людської долі, сили Всесвіту над бажаннями, діями людини?
2. Які ознаки постмодернізму ви помітили в «Алхіміку»?
3. Поясніть сенс назви роману. Яку назву запропонували б ви? Обґрунтуйте свою пропозицію.

- Згадайте жанрові різновиди роману. Доведіть цитатами з тексту, що твір П. Коельйо — роман-притча.
- У чому, на вашу думку, полягає секрет популярності твору П. Коельйо «Алхімік»?

Створіть!

- Комп'ютерну презентацію текстуального дослідження «Моя істина крізь призму істини Сантьяго».
- Літературну рекламу-анонс роману Паоло Коельйо «Алхімік».

Літературний ринг

«Алхімік» — це немовби сучасний «Маленький принц». Глибока і проста книжка.

Милорад Павич

Це як музика. Коельйо — Алхімік — слова.

Джулія Робертс

«Алхімік» — прекрасний твір про магію, мрію і скарби, які ми скрізь шукаємо, а знаходимо у себе на порозі.

Мадонна

Мабуть, найуспішніший письменник світу — Паоло Коельйо. Абсолютно чесно можу сказати: я не хочу бути таким письменником, як він. Мені не цікаво його читати, я уявляю, наскільки це велика мука таке писати. Якщо це так важко читати, то писати, мабуть, набагато нудніше.

Юрій Андрухович

А якої думки ви? Чого навчають книги Коельйо?

Підсумуємо знання з теми

Літературознавчо-психологічний практикум

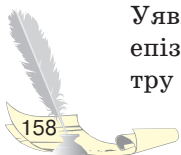
- Ви — мистецтвознавець. Для відомого журналу необхідно скласти статтю-анонс книги П. Коельйо «Алхімік». Побудуйте складний план своєї статті.
- Усі герої у романі-притчі П. Коельйо «Алхімік» уособлюють якісь ідеї. Розгляньте особливості відображення системи дійових осіб та заповніть відповідну таблицю.

Герой твору	Цитата	Ідея, яку він уособлює

- Уявіть, що ви — сучасний письменник (письменниця). Оберіть найважливішу, на вашу думку, тему для сучасної молоді. Анонуйте свій вибір: змоделюйте рекламний відеокліп (від англ. *clip* — частина фільму або невеликий відеоролик, що супроводжує музичний або літературний твір).

Літературознавчо-мистецький практикум

Уявіть себе художником-ілюстратором роману П. Коельйо «Алхімік». Які епізоди роману-притчі ви оберете для ілюстрування? Оберіть уявну палітру фарб для ілюстрування, свій вибір аргументуйте.

Формуємо предметні та ключові компетентності

Запам'ятайте!

- Паоло Коельйо — знаменитий бразильський письменник. Опублікував загалом 16 книг — романів, збірок оповідань-притч.
- 1988 р. Паоло написав роман-притчу «Алхімік» — найвищою мірою символічну оповідь, метафору свого життєвого шляху. Одинадцять років Коельйо вивчав алхімію, і цей досвід дістав відображення в книзі.

Знайте про...

- Популярних сучасних письменників та їхні твори.
- Зв'язок творчості сучасного письменника з національними традиціями й тенденціями розвитку літератури, приклади такого зв'язку в прочитаному творі.
- Основні події та персонажів прочитаних творів.

Умійте!

- Розрізняти твори класичної та масової літератури.
- Аналізувати й інтерпретувати прочитані твори сучасності.
- Визначати особливості індивідуальних стилів митців (на прикладі прочитаних творів).
- Висловлювати судження щодо порушених у творах питань та художніх образів.
- Критично оцінювати твори масової літератури.
- Висловлювати враження щодо прочитаного зв'язною українською мовою.
- Користуватися іноземними порталами й виданнями сучасної літератури.
- Порівнювати літературні тексти з їхнім утіленням у кіномистецтві.
- Використовувати сайти сучасних зарубіжних письменників, українські та зарубіжні інтернет-ресурси, пов'язані з художньою літературою.

Усвідомте важливість!

- Використання інтернет-ресурсів для здобуття нових знань.
- Сприйняття творів сучасної літератури в контексті культури країни, яку репрезентує художній твір.
- Читання художньої літератури для духовного здоров'я людини.

Відомості про користування підручником

№ з/п	Прізвище та ім'я учня/учениці	Навчальний рік	Стан підручника	
			на початку року	наприкінці року
1				
2				
3				
4				
5				

Навчальне видання

*ПАРАЩИЧ Валентина В'ячеславівна
ФЕФІЛОВА Галина Євгенівна
КОНОВАЛОВА Марина Валентинівна*

**«ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА (РІВЕНЬ СТАНДАРТУ)»
підручник для 10 класу закладів загальної середньої освіти**

Рекомендовано Міністерством освіти і науки України

Видано за рахунок державних коштів. Продаж заборонено

Редакторка *В. М. Андрєєва*
Технічний редактор *А. В. Пліско*
Художнє оформлення *В. І. Труфен*
Коректор *Н. В. Красна*

В оформленні підручника використано зображення,
розміщені в мережі Інтернет для вільного використання.

Підписано до друку 24.07.2018 р. Формат 70×90/16. Папір офсетний.
Гарнітура Шкільна, Прагматика. Друк офсетний. Ум. друк. арк. 11,70.
Обл.-вид. арк. 11,20. Тираж 30002 прим. Зам. № 139/07.

ТОВ Видавництво «Ранок»,
вул. Кібальчича, 27, к. 135, Харків, 61071.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5215 від 22.09.2016.
Адреса редакції: вул. Космічна, 21а, Харків, 61145.
E-mail: office@ranok.com.ua.
Тел.: (057) 719-48-65, тел./факс: (057) 719-58-67.

Надруковано у ПП «Юнісофт»,
вул. Морозова, 13 б, Харків, 61036.
Свідоцтво суб'єкта видавничої справи ДК № 5747 від 06.11.2017.

СЛОВНИЧОК ЛІТЕРАТУРОЗНАВЧИХ ТЕРМІНІВ

(П — Т)

Притча — твір із чітко вираженою мораллю, з конкретною повчальною ідеєю. Фабула у притчі є розгорнутою алегорією. Багато притч містять біблійні книги, давньоруські збірники. Чудові притчі складав український письменник та філософ Григорій Сковорода. Нового змісту притча набула в сучасній літературі Європи.

Психологізм у художній літературі — зосередження уваги на зображенні психічних, душевних переживань, на глибокому аналізі психології людей. Вчинки героїв оцінюють опосередковано, через підтекст, який оприявнюється через зіставлення окремих ситуацій, висловлювань персонажів тощо. Нові якості психологізму виявилися у так званій *діалектиці душі*, яку відтворювали у своїх романах Стендаль, Г. Флобер та ін.

Психологічний роман — різновид роману, у якому відтворено внутрішні переживання особистості, духовну еволюцію, пошуки й суперечності героя, які зумовлюють його вчинки та поведінку. Головним об'єктом дослідження у психологічному романі є людина з її неповторним внутрішнім світом. У своїй класичній формі з'явився в XIX ст. переважно в російській та французькій літературі («Герой нашого часу» М. Ю. Лермонтова; «Пані Боварі» Г. Флобера; «Злочин і кара», «Брати Карамазови» Ф. М. Достоєвського та ін.), у XX ст. його вплив поширився на всю світову літературу.

Реалізм (латин. *realis* — істотний, дійсний, від *res* — річ) — художній метод, який дозволяє митцеві зробити центром своєї уваги закономірності, що діють у житті, і це дає змогу якнайповніше відобразити об'єктивно властиві йому ознаки.

Роман-щоденник — літературний жанр, який використовує щоденникову форму, стилізуючи її. Традиційно щоденник пишуть для себе, тож він не розрахований на публічне сприйняття, у ньому нотують переважно явища особистого життя, подані здебільшого у монологічній формі, хоча може виникати й внутрішній діалог (полеміка із собою, з уявним опонентом тощо). Яскравий зразок сучасного роману-щоденника — «Таємний щоденник Адріана Моула» Сью Таунсенд.

Символ (від грец. *symbolon* — умовний знак, натяк) — предмет чи слово, що умовно виражає сутність якогось явища. Тлумачення символу можливе не стільки розумом, скільки інтуїцією та почуттями.

Символізм — літературно-мистецький напрям помежів'я XIX–XX ст., що головним художнім засобом творчості обрав символи як спосіб вираження незбагненої сутності явищ життя та таємничих індивідуальних уявлень митця. Художні відкриття символізму суттєво вплинули на розвиток літератури XX ст.; творчість багатьох письменників-символістів стала надбанням світової літератури (А. Рембо, М. Метерлінк, Г. Ібсен, О. О. Блок).

Соціально-психологічна проза — нова якість епічного роду (здебільшого романного жанру, але також і малих (оповідання, новела) та середніх (повість) епічних форм), якої він набуває близько 1830 р. та з якою пов'язаний початок доби реалізму, передусім у Франції, де засновниками соціально-психологічного, реалістичного напрямку були Стендаль і Бальзак.

Сугестія (від латин. *suggestio* — натяк) — навіювання певного настрою, стану засобами мистецтва; художній вплив радше на підсвідомість, аніж на свідомість читача, глядача, слухача. У сугестивній ліриці значну роль відіграють мелодія вірша, ритм, інтонаційний малюнок. Саме через них поетові вдається зачарувати читача рухом почуттів. Особливою сугестивністю вирізняється творчість символістів (Ш. Бодлера, А. Рембо, П. Верлена та ін.).

Сюрреалізм (фр. *surrealisme* — надреалізм) — один із найпоширеніших напрямів у сучасному мистецтві й літературі. Його особливість — використання ілюзій та парадоксальне поєднання форм. Цей літературно-мистецький напрям виник після Першої світової війни, на початку XX століття у Франції.

Трансценденталізм (від латин. *transcendens* — той, що долає межі) — філософсько-літературна течія в США 1830–1860-х рр., основними ідеями якої були рівність людей (соціальна й перед Богом), їхнє духовне самовдосконалення, наближення до первісної природи, осягнення прихованої суті речей та явищ. Трансценденталізм був світоглядним та естетичним орієнтиром для Н. Готорна, Г. Мелвілла, В. Вітмена.

ЗАРУБІЖНА ЛІТЕРАТУРА

10
КЛАС

Рівень стандарту

Особливості підручника:

- вирізняється практичною спрямованістю;
- реалізовано компетентнісний підхід, доступний і цікавий виклад матеріалу;
- різноаспектний аналіз літературних творів у широкому культурному контексті;
- багатий ілюстративний матеріал, схеми, таблиці, інфографіка;
- різнопланові інтерактивні завдання й запитання до кожного розділу.

Інтернет-підтримка дозволить:

- здійснити онлайн-тестування за розділами;
- читати в повному обсязі художні твори, пропонувані програмою з предмета «Зарубіжна література»;
- ознайомитися з додатковими матеріалами до уроків.

ВИДАВНИЦТВО
РАНОК

Інтернет-підтримка
interactive.ranok.com.ua

